

2-31 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

● **Γιαννάκης και Μίλτος Μανάκας.** Ανέκδοτες φωτογραφίες από τη ζωή και το έργο τους.

● **Στοιχεία για την οικογένεια Μανάκια.** Από τους βοσκοτόπους της Αβδέλλας, πρωτοπόροι της φωτογραφίας και του κινηματογράφου στα ταραγμένα Βαλκάνια.

● **Το έργο των Μανάκια.** Ταξινόμηση στο φωτογραφικό και κινηματογραφικό υλικό κατά περιόδους και θέματα.

● **Καταγραφείς της «ζωής εν κινήσει».** Αδελφοί Μανάκια: πρωτοπόροι κινηματογραφιστές των Βαλκανίων.

● **Το φωτογραφικό έργο.** Καλλιέργησαν το πορτρέτο και το στιγμιότυπο, δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στην πιστή απόδοση.

● **Ετσι ενώθηκε η ζωή μας...** Οι Μανάκια, βασικό στοιχείο δομής και μυθοπλασίας στο «Βλέμμα του Οδυσσέα».

● **Οικογενειακές αναμνήσεις.** Με αφορμή το «Βλέμμα του Οδυσσέα», ο συγγραφέας ξεδιπλώνει τις συγγενικές μνήμες για τους Μανάκια.

● **«Πώς ανακάλυψα τους πρωτοπόρους».** Η δεκάχρονη έρευνα και η συλλογή στοιχείων για τα δύο αδέρφια αποτέλεσαν το υλικό ενός λευκώματος.

● **Οι Μανάκια στην Ελλάδα.** Οι προσπάθειες για την προβολή της ζωής και του έργου τους από το σύλλογο Αβδελλιωτών «Η Βασιλίτσα».

● **Ανέλιπτη γνωριμία.** Τα αδέρφια Μπαλοδήμου διαφυλάσσουν στο οικογενειακό τους αρχείο άγνωστες φωτογραφίες των Μανάκια.

● **Η Αβδέλλα της Πίνδου.** Γενέτειρα των Μανάκια, η άλλοτε ακμαία κωμόπολη, το καλοκαίρι σφύζει από ζωή, ενώ τον χειμώνα εγκαταλείπεται.

Εξώφυλλο: Αριστερά ο Γιαννάκης και δεξιά ο Μίλτος Μανάκας. Φόντο, σκηνή από την ταινία τους οι «ΥΦΑΝΤΡΕΣ», γυρισμένη το 1905.

Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»:
ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Γιαννάκης και Μίλτος Μανάκας

Ανέκδοτες φωτογραφίες από τη ζωή και το έργο τους

ΔΕΝ θα μπορούσαμε να αγνοήσουμε τους αδελφούς Γιάννη και Μιλτιάδη Μανάκια –κατ' άλλους και Μανάκη– αφού αναμφισβήτητα είναι οι πρόδρομοι του βαλκανικού κινηματογράφου και κατ' επέκταση και του ελληνικού κινηματογράφου.

Αποφασιστικό κίνητρο και αιτία για το αφιέρωμα στάθηκε η πρόσφατη αποκάλυψη (Οκτώβριος 1995) του φωτογραφικού αρχείου της οικογένειας Μπαλοδήμου. Το αρχείο αριθμεί μερικές δεκάδες φωτογραφιών, καρτ ποστάλ των Μανάκια που στοιχειοθετούν την οικογενειακή αλληλογραφία και έρχονται για πρώτη φορά στη δημοσιότητα.

Ζητήσαμε να καταθέσουν τις απόψεις τους, μελετητές και καλλιτέχνες, άνθρωποι με άμεση ή έμμεση σχέση

Επιμέλεια αφιερώματος:
Κ.ΣΤΗΣ ΛΙΟΝΤΗΣ

με το θέμα. Οπωσδήποτε το αφιέρωμα δεν έχει στόχο να «λυτρώσει» αλλά ούτε να «καταδικάσει» τους δύο αδελφούς ως πρόσωπα εμπλεκόμενα στις βαλκανικές έριδες. Αλλωστε, ένα δημοσιογραφικό αφιέρωμα αδυνατεί να λύσει τέτοιους γόρδιους δεσμούς. Τιμάμε τους Μανάκια ως τέκνα της Αβδέλλας Γρεβενών και κυρίως ως προπομπούς του κινηματογράφου στα Βαλκάνια. Χάρη στα δύο αδέρφια η στατική εικόνα αποκτά για πρώτη φορά κίνηση στο βαλκανικό χώρο με την ταινία «Υφάντρες», γυρισμένη το 1905 στον γενέθλιο τόπο.

Πέρα απ' αυτό το οριακό γεγονός με ιστορική αξία, οι Μανάκια, σε ταραγμένες εποχές διέτρεξαν τη Βαλκανική –αστικά κέντρα και υπαιθρο– καταγράφοντας τα πάντα. Αποτύπωσαν με τους φακούς τους, φωτογραφικούς ή κινηματογραφικούς, από τα ταπεινά της καθημερινότητας μέχρι τα κοσμοϊστορικά δημόσια συμβάντα: Μακεδονομάχους, δολοφονία του Μητροπολίτη Αιμιλιανού, επίσκεψη του Σουλτάνου στη Θεσσαλονίκη κ.ά. Αυτό το «υλικό», από ιστορική και καλλιτεχνική άποψη, παραμένει ανεκτίμητο και ανήκει σε όλες τις βαλκανικές εθνότητες.

Το αν και πόσο βρέθηκαν οι Μανάκια «μυημένοι» στα «βαλκανικά ιδεολογήματα» των αρχών του αιώνα, ξεφεύγει από τα όρια αυτού του αφιερώματος. Εκτιμούμε και σεβόμαστε κάθε νηφάλια άποψη. Εν τούτοις, νομίζουμε πως το όλο θέμα διατηρεί «σκοτεινά»

Καρτ-ποστάλ του Μίλτου Μανάκια προς τον γαμπρό του Νάκο Πολυσαράιο στην Αβδέλλα (26 Μαρτίου 1915).

σημεία. Με άλλα λόγια παραμένει «ανοιχτό», και ως γνωστόν, η ιστορία δεν αποκλείει καμιά φορά εκπλήξεις. Όμως, καθ' ότι μεσογειακά ταμπεράμεντα, βρισκόμαστε, προσωρινά, στη «θερμή» φάση αφού έχει προηγηθεί η φάση της «ψυχρής αδιαφορίας» και το Αρχείο Μανάκια, αντί να βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη, το διαχειρίζονται έξυ-

πνα και κατά βούληση οι προπαγανδιστές των Σκοπίων. Αν θέλει η Θεσσαλονίκη να θεωρείται ομφαλός της Βαλκανικής, δεν θα ήταν καθόλου κακή ιδέα, οι θύνοντες της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας να συμπεριλάβουν στο πρόγραμμά τους και σχετική εκδήλωση για τους προδρόμους του βαλκανικού κινηματογράφου.

Στοιχεία για την οικογένεια Μανάκια

Από τους βοσκότοπους της Αβδέλλας, πρωτοπόροι της φωτογραφίας και του κινηματογράφου στα ταραγμένα Βαλκάνια

Του Γιώργη Εξαρχου

ΘΑ μπορούσε ν' αφηγηθεί κανείς τα «βιογραφικά στοιχεία» της οικογένειας ΜΑΝΑΚΙΑ, σαν ένα παραμύθι όμοιο με εκείνα που πολύ συχνά αφηγιόταν ο Μιλτιάδης Μανάκιος, τηρώντας το γλαφυρό ύφος της «παραμυθούς» γιαγιάς του, της Δέσπας.

Ηταν μια φορά κι έναν καιρό στην Αβδέλλα, ένα πανέμορφο και δουλευτόρικο παιδί, ο Γιάννης ή Γιαννούλης Μανάκιος, γιος μιας από τις παλιότερες κτηνοτροφικές και εμπορικές οικογένειες του χωριού. Δεν είναι γνωστή η χρονολογία και η ημερομηνία γέννησης του Γιαννούλη, μα είναι σίγουρο πως στα χρόνια της Επανάστασης του '21 (θα) ήταν έφηβο παλικάρι, που -όπως όλοι οι υπόδουλοι Έλληνες- φλεγόταν από τον παλμό του μεγάλου Αγώνα.

Με τους γονείς του και άλλους συγγενείς κινιόταν και ανέπτυσσε τις δραστηριότητές του στο χώρο της Θεσσαλίας, της Ηπείρου, της δυτικής και μείζονος Μακεδονίας και ιδίως στους οικισμούς Δαμάσι, Δαμασούλι, Τύρναβο, Τσαρίτσανη, Ελασσόνα (της Θεσσαλίας), Βλαχοκλεισούρα, Γιάννινα, Μπίτολα (Μοναστήρι) και στα γειτονικά προς τη γενέτεριά του χωριά: Περιβόλι, Σμίξη, Σαμαρίνα.

Συγγενείς στη Βλαχοκλεισούρα

Ιδιαίτερες σχέσεις είχε δημιουργήσει με ανθρώπους της Βλαχοκλεισούρας, όπου εκεί υπήρχε και κάποια παροικία Αβδελλιωτών, η οποία δημιουργήθηκε από οικιστές - φυγάδες Αβδελλιώτες που αναζητήσαν σωτηρία και καταφύγιο σε παλαιότερες περιόδους, από τις επιδρομές ληστρικών συμμοριών Τουρκαλβανών.

Στη Βλαχοκλεισούρα, ο Γιαννούλης Μανάκιος έμαθε τα ελληνικά γράμματα, πλάι σε φωτεινούς δασκालους που δίδασκαν στο «ελληνικό σχολείο» του χωριού.

Εκεί ο Γιαννούλης γνώρισε τη Δέσπα, κόρη του Μητρούση Μπουσμπούκη, με καταγωγή από την Αβδέλλα, η οποία είχε καταφύγει τότε στη Βλαχοκλεισούρα και που αργότερα μετεγκαταστάθηκε στο Ξηρολίβαδο της Ημαθίας, για να ριζώσει τελικά στην πόλη της Βέροιας.

Δημήτρης: πατέρας των Μανάκια

Στα 1843 ο Γιαννούλης και η Δέσπα απέκτησαν τον Δημήτρη Μανάκια και, ενδεχομένως, άλλα δύο τρία

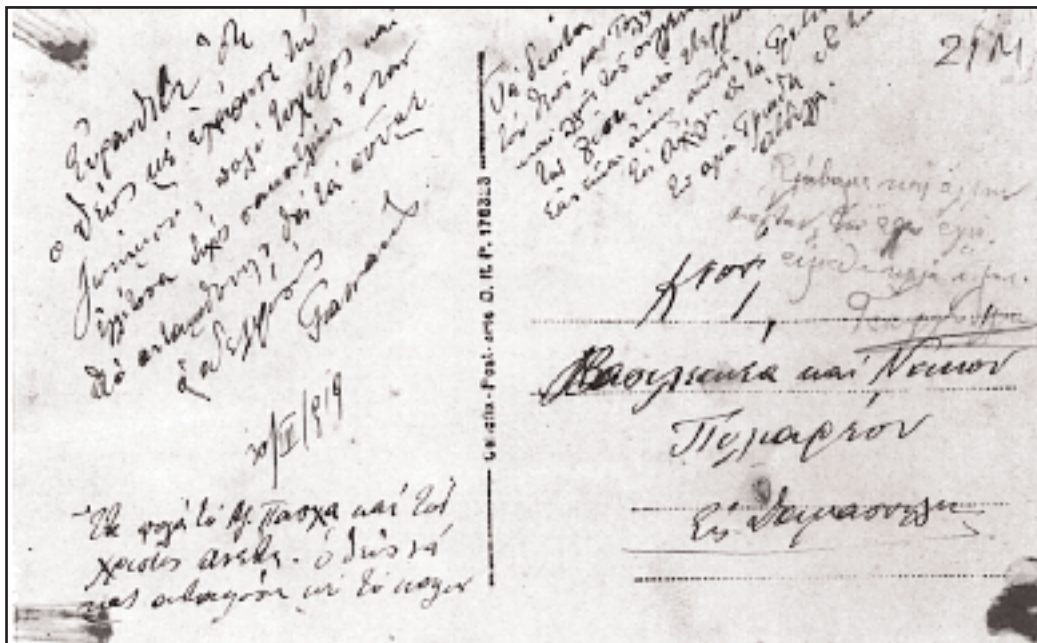
Συνέχεια στην 4η σελίδα

14 Απριλίου 1924. Από αριστερά: Γιάννης Μανάκιος, η σύζυγός του Αναστασία, ο πατέρας των Μανάκια Δημήτρης, ο Μίλτος Μανάκιος και ο γιος της αδελφής τους Βασιλικής, Γεώργιος. Η καρτ ποστάλ απευθύνεται στους Νάκο και Κιάουα Πολυαράιου, από τους Γιαννάκη, Αναστασία και Μίλτο με τις ευχές: «Χρόνια Πολλά για το Πάσχα, Χριστός Ανέστη».

30 Μαρτίου 1919.

Κάρτα του Γιαννάκη Μανάκια προς την αδελφή του Βασιλική και τον γαμπρό του Ι. Πολυωραίο. Στην πίσω όψη γράφει: «Κιον Βασιλικέα και Νάκον Πολιάρεον εις Δαμασούλι. Ευρανίτε ότι ο θεός με εχάρισε την ζωήν μου, πολύ τυχερός καί εγλίτοσα δίχως σακατλήκι όταν ανταμωθούμε θα τα πούμε. Ο αδελφός Γιαννάκης 30.3.1919- Ετι πολλά το Μ. Πάσχα και το Χριστός Ανέστη. Ο θεός να μας ανταμόση με το καλόν. Τα δέοντα τον θείον μας Τόλη και όλλους τους συγγενείς, τον Ζίσι και Στέργιον. Σας είναι ακόμη αυτού. Τον Αχίλλη στα Γρεβενά την Αγία Τριάδα εις την Αβδέλλα - Ελάβαμε καί άλλην κάρταν την έχω εγώ είμεθα καλά όλοι -Γεωργούλας».

Συνέχεια από την 3η σελίδα

παιδιά, ένα από τα οποία ονομαζόταν Μανούλης (πρέπει να πέθανε περί τα 1908) και είχε αποκτήσει κι αυτός ένα γιο, ονόματι Δημήτρης Μανάκιας. Ο Δημήτρης Μανάκιας, γιος του Γιαννούλη και της Δέσπας, ήταν ζωηρό και ανήσυχος παιδί, και πέρασε μεγάλο μέρος της παιδικής του ηλικίας παίζοντας με τους συνομηλικούς του στους πανέμορφους βοσκοτόπους της Αβδέλλας. Κι όταν πια πήγε στο σχολείο, μεταμορφώθηκε ο χαρακτήρας του. Από ζωηρό και «ασυμμάζευτο» παιδί, έγινε μελετηρός μαθητής και φιλομαθής νέος, ένα παλικάράκι με άριστες επιδόσεις στα ελληνικά γράμματα.

«Ρουμάνικη προπαγάνδα»

Δεν πρέπει, ασφαλώς, να λησμονούμε ότι η Αβδέλλα βρισκόταν τότε εντός των ορίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εκείνη την περίοδο όργωνε τα Βλαχοχώρια της Μακεδονίας και Ηπείρου, ο καλόγερος Αβέρκιος, ο οποίος φρόντιζε να προσηλυτίσει διάφορους Βλάχους στην ιδέα του νεοπαγούς «ρουμάνικου μεγαλοϊδεατισμού» (ιδεολογικό τέκνο των Φαναριωτών μπογιάρων και

εξουσιαστών των λεγόμενων «ρουμανικών χωρών»: Μολδαβίας και Ολτένειας), ώστε να του εμπιστευτούν τα παιδιά τους τα οποία θα σπουδάζαν δωρεάν, ως οικότροφα, σε σχολεία στο Βουκουρέστι.

Είναι αλήθεια ότι μικρός αριθμός Βλάχων, ιδίως των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων, «παρέδωσαν» τα παιδιά τους στον Αβέρκιο για να σπουδάσουν τη γλώσσα και τις επιστήμες στη «μητέρα πατρίδα»!

Το πρώτο βήμα αυτού του ιδιότυπου μεγαλοϊδεατισμού δεν οιωνιζόταν ιδιαίτερος καλές προοπτικές, γι' αυτό και έπρεπε να συνεχίσει υπό άλλο στρατηγικό σχεδιασμό και τακτική. Το Πατριαρχείο και το Φανάρι, αλλά και οι Τούρκοι και οι Ρουμάνοι ως και οι Ιταλοί, οι Ρώσοι και οι Γάλλοι, μηδέ εξαιρουμένων των Αυστροουγγρών, ανακάλυψαν τον Απόστολο Μαργαρίτη (από τους διάφορους συγγραφείς παρουσιάζεται τότε σαν Βλάχος και τότε σαν Γραικός, τότε σαν Αβδελλιώτης και τότε σαν Βλαχοκλεισουριώτης και τότε με άλλον γενέθλιο τόπο), για να παίξει το... παιχνίδι όλων αυτών, ως διπλός και τριπλός πράκτορας, και με σταθερή κατεύθυνση την ίδρυση... ρουμανικών σχολείων, στα Βλαχοχώρια της Μακεδονίας, της

Ηπείρου και της Θεσσαλίας. (Στην Αβδέλλα ιδρύθηκε ρουμανικό σχολείο στα 1867).

Αυτή η προσπάθεια δημιούργησε ποικίλα προβλήματα στον πληθυσμό των Βλαχοχωριών, κορύφωση των οποίων ήταν ένας «βλάχικος εμφύλιος» στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα, με αντιπάλους τους «γραικομάνους» [ελληνικού φρονήματος] και τους «ρουμανιστές» [ρουμανικού φρονήματος] Βλάχους.

Σ' αυτό το «κλίμα» βρισκόταν και η Αβδέλλα τον καιρό που ο ώριμος πια Δημήτρης Γιαννούλη Μανάκιας γνώρισε και νυμφεύτηκε τη Λούτσια {Λουκία} ή Ρούσια Καραγιάννη από τη Βλαχοκλεισούρα με την οποία έφεραν στον κόσμο πέντε παιδιά: την Ευανθία, τη Βασιλική, τη Στεργιάνα, τον Γιαννάκη και τον Μιλτιάδη.

Αδελφές και γαμπροί

Η Ευανθία πέθανε νεότατη, στα 1910, στην Αβδέλλα.

Η Βασιλική παντρεύτηκε τον Νάκο (Γιάννη) Πολυωραίο (Πολιάρεου), διδάσκαλο της ελληνικής και από τους σπουδαιότερους Αβδελλιώτες Μακεδονομάχους, με πλούσια δράση στους εθνικούς αγώνες. Μάλιστα, συνελήφθη από τους Τούρκους για

την εθνική του δράση, φυλακίστηκε στα Γιάννινα και στην πορεία τον μετήγαγαν στη Μπίτολα, όπου τον καταδίκασαν σε θάνατο. Σώθηκε έπειτα από παρέμβαση του ελληνικού κοιτάτου και αποφυλακίστηκε την ημέρα που ήταν να τον εκτελέσουν. Επιστρέφοντας στην Αβδέλλα, κάλεσε και φιλοξένησε τον δεσπότη Γρεβενών Αιμιλιανό, με τον οποίο και προώθησε τις «εθνικές θέσεις» στην περιφέρεια Γρεβενών.

Ο Νάκος Πολυωραίος θεωρείται από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες της Αβδέλλας. «Σύμφωνα δε με στατιστικά στοιχεία του 1910, ο Νάκος Πολυωραίος είχε αποφοιτήσει στα 1896 από το Β' Γυμνάσιο Λάρισας και έκτοτε τη χρονιά 1912 διήγε τον 17ο χρόνο υπηρεσίας, όντας 40 χρόνων. Επίσης εκείνη τη χρονιά, καθώς και προηγούμενα χρόνια ήταν δάσκαλος στη δημόσια μικτή σχολή στο Δαμασούλι (τόπο χειμερινής διαμονής πολλών Αβδελλιωτών) που είχε τρεις τάξεις και 24 μαθητές (16 αγόρια και 8 κορίτσια). Την ίδια εποχή άλλοι Αβδελλιώτες δάσκαλοι τον καζά Ελασσόνας ήταν στην αστική μικτή σχολή Δαμασίου οι Γεώργιος Δ. Ρούσας και η Ασπασία Παπαγεωργίου (Τσακνάκη). Ο Γ. Ρούσας, 22 χρόνων, εκείνη τη χρονιά είχε αποφοιτήσει από το γυμνάσιο Κοζάνης και είχε διοριστεί για πρώτη φορά διευθυντής του σχολείου Δαμασίου. (Ο Γ. Ρούσας είναι αυτός που σύνταξε στα 1914 τα Μητρώα Αρρένων της Αβδέλλας)...».

Ο Νάκος Πολυωραίος και η Κιάουσα Μανάκια έφεραν στον κόσμο οκτώ παιδιά (2 αγόρια και 6 κόρες), από τα οποία έζησαν τα έξι: Δημήτριος (ελληνοδιδάσκαλος), Γεώργιος (φωτογράφος στη Θεσσαλονίκη), Ασπασία, Γλυκερία, Μακεδονία, Δέσποινα.

Η Στεργιανή Μανάκια παντρεύτηκε τον (αγνώστου μικρού ονόματος) Κώτσιο, έμπορο από το βλαχοχώρι Φούρκα της Κόνιτσας, που ζούμε μόλις στο Βουκουρέστι και ο οποίος είχε γιο εργαζόμενο ως αξιωματικός του ρουμανικού στρατού.

Τούτος ο Κώτσιος πρέπει να είναι ο άνθρωπος που θέλησε να μυήσει στη «ρουμανική προπαγάνδα» τους αδελφούς Γιαννάκη και Μιλτιάδη Μανάκια και θα υποστήριζε χωρίς να το κατορθώσει, αφού ο Μίλτος ουδέποτε ασχολήθηκε με τέτοια ζητήματα, ενώ ο Γιαννάκης για μικρό χρονικό διάστημα υπήρξε οπαδός του «ρουμανισμού».

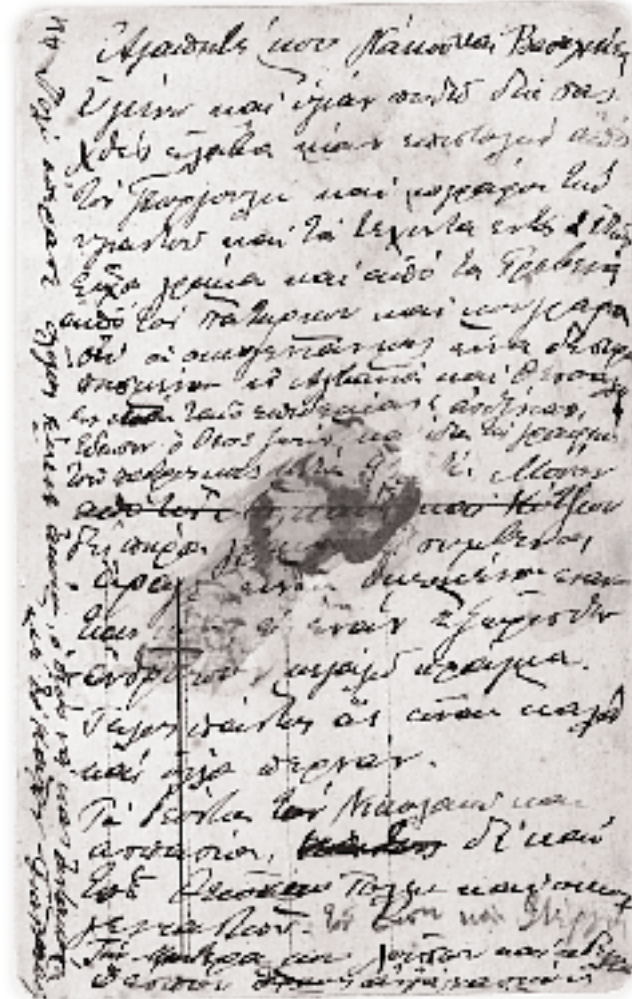
Γιαννάκης Μανάκιας

Σύμφωνα με τα καταχωρισμένα στοιχεία στο Μητρώο Αρρένων της Αβδέλλας ο Ιωάννης (Γιάννης) Μανάκιας γεννήθηκε εκεί στα 1879 και είναι εγγεγραμμένος με το όνομα Ιωάννης Μανακάς.

Ο Γιάννης ή Γιαννάκης, όπως τον αποκαλούσαν οι γονείς του Δημήτρης και Λούσια και οι άλλοι συγχωριανοί, ήταν μια γλυκιά και ασθενική φυσιογνωμία και σαν τέτοια παρέμεινε μέχρι το θάνατό του. Εξυπνος, ανήσυχος, με ποικίλα ενδιαφέροντα, με καλλιτεχνικές αγωνίες και κλίση προς τη ζωγραφική, θρή-

Πάνω: Ο Γιάννης Μανάκιος στην Φιλιπούπολη (Πλόντιβ) Βουλγαρίας κατά τη διάρκεια της εξορίας του (1917-1918). Δεξιά: Η πίσω όψη της καρτ ποστάλ. Ιδιόγραφο του Γιάννη Μανάκια. Γράφει: «Αγαπητέ μου Νάκου και Βασιλικέα –Υγιένω και υγιάν πωθώ και δια σας. Χθές έλαβα μίαν επιστολήν από τον Γεωργούλα και μου γράφει την υγιάν του και τα τεχόντα εντός 2 ετών. Είχα γράμμα και από τα Γρεβενά από τον πατήρ μου και μου γράφει ότι αι οικογένειάί μας είναι διασκορπισσόμεναι εις Αλβανία και Θεσσαλία ένεκα ταις επιδημίαις και ασθένειας. Εδωσεν ο θεός ζωήν και ο ίδιος τα γράφω... Μόνον από τον Κότσιου και τον Μιλτιάδη δεν πήρα γράμμα. Τι συμβένη άραγε είναι θυμομόνοι εναντίον εις ένα εξωρισθέν άνθρωπον μεγάλον πράγμα. Τέλος πάντων ας είναι καλά και όλλα περνάν. Τα δέοντα τον Νικολάκη και Ασπασία καθώς δε και τον θείον Τέλλη και... Την μητέρα και Λούσιαν και αδελφία Δέσπαν... Πολύ περάσανε ολίγοι έμμενε... ο θεός να μας ανταμώσει με το καλόν. Γιαννάκης».

σκος και φιλότεχνος θαυμαστής των αγιογραφιών των εκκλησιών της ιδιαίτερης πατρίδας του, εσωστρεφής και μελετηρός, τέλειωσε το ελληνικό σχολείο της Αβδέλλας στα 1890, χρονιά κατά την οποία ο πατέρας του τον ενέγραψε στο ρουμανικό γυμνάσιο της Μπίτολιας (Μοναστηρίου).

Σ' αυτήν την πόλη, την Μπίτολια, ο Γιαννάκης Μανάκιος γνωρίστηκε με πολύ κόσμο, χωρίς ν' αμελεί διόλου τα μαθήματά του. Οργανωμένος και συστηματικός καθώς ήταν στις μελέτες του, αποφοίτησε και πήρε το «δίπλωμά» του με άριστα στις 21 Ιουνίου 1897, από το «Ρουμανικό Λύκειο» του Μοναστηρίου, σε ηλικία 18 ετών.

Εχοντας, λοιπόν, το απολυτήριο Λυκείου στα χέρια του ο Γιαννάκης επέστρεψε στην πατρίδα του Αβδέλλα, ασχολούμενος με την αγαπημένη του τέχνη, τη ζωγραφική.

Την άνοιξη του 1898 τον συνάντησε ο «επιθεωρητής των ρουμανικών σχολείων της οθωμανικής επιφάνειας» διαβόητος Απόστολος Μαργαρίτης, ο οποίος και του πρότεινε τη θέση δασκάλου της ζωγραφικής και της καλλιγραφίας σε σχολεία που επόπτευε ο ίδιος. Ο νεαρός Γιαννάκης άκουσε με προσοχή τις θέσεις και τις συστάσεις του πολυπράγμονα και πολλαπλού πράκτορα Απόστολου Μαργαρίτη, χωρίς ωστόσο να υιοθετήσει απόλυτα τις ιδεολογικοπολιτικές θέσεις του.

Χρονολογικά βρισκόμαστε στα 1898, δηλαδή ένα χρόνο μετά τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο (1897), κατά τον οποίο και η οικογένεια Μανάκια έπαθε σχετικές ζη-

μιές στο ζωικό της κεφάλαιο, στο Δαμασούλι της Ελασσόνας, όπου βρισκόταν εκείνην την περίοδο. Έτσι, ο Γιαννάκης δέχθηκε την πρόταση του Α. Μαργαρίτη και διορίστηκε δάσκαλος της καλλιγραφίας και της ζωγραφικής –σε ηλικία μόλις 19 χρόνων– στο «Ρουμανικό Λύκειο» στα Γιάννινα, στις 10 Οκτωβρίου 1898.

Ο διορισμός του Γιαννάκη δεν έγινε αποδεκτός από τις τότε επίσημες κρατικές αρχές, γεγονός που ανάγκασε τον Α. Μαργαρίτη να τον διορίσει σε ρουμανικά σχολεία άλλων περιοχών, όπου ο νεαρός Γιαννάκης απέκτησε τη φήμη του καλού δασκάλου της ζωγραφικής και της καλλιγραφίας, κάτι που τον έκανε αγαπητό και αξιοσέβαστο στους μαθητές του και τους γονείς τους.

Η καλή φήμη για το πρόσωπο του παιδαγωγού Γιάννη Μανάκια, αποτέλεσε την αιτία να τον διεκδικήσουν οι συνάδελφοί του στα Γιάννινα για δάσκαλο του εκεί «Ρουμανικού Γυμνασίου». Πράγματι διορίζεται εκ νέου, στις 10 Οκτωβρίου 1899, σαν δάσκαλος της ζωγραφικής και καλλιγραφίας στο εν λόγω γυμνάσιο στα Γιάννινα, θέση την οποία κατέχει μέχρι τις 31 Αυγούστου 1906.

Κατ' αυτήν την περίοδο ο Γιαννάκης Μανάκιος ανοίγει φωτογραφείο στα Γιάννινα, χωρίς να γνωρίζουμε ωστόσο πού μαθήτευσε και σπούδασε την τέχνη της φωτογραφίας, στην οποία πολύ νωρίς απέκτησε μεγάλη και καλή φήμη, ως άριστος φωτογράφος.

Οι Βλάχοι κάτοικοι των Ιωαννίνων τον υποστήριξαν θερμά ως

φωτογράφο και του προέβαλλαν συχνά εμπόδια στην άσκηση των εκπαιδευτικών του καθηκόντων, μιας και στη μέγιστη πλειονότητά τους αντιμάχονταν τους φορείς και τα όργανα του «ρουμουνισμού» στην πόλη τους. Πολλές φορές, με προσφυγές τους στις οθωμανικές αρχές και για να του ασκήσουν πιέσεις για αποχώρησή του από τη θέση του δασκάλου, τον απειλούσαν ότι θα του κλείσουν και το φωτογραφικό εργαστήρι. Δέχτηκε και απειλές ότι θα του κάψουν το σπίτι, κάτι που τελικά πραγματοποιήθηκε στα 1905, χρονιά που σκότωσαν και τους ομοϊδέατες φίλους του στην Αβδέλλα, τον Τόλη Παπά και τον Γιώργη Πούπη.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο Γιαννάκης εγκατέλειψε τα Γιάννινα και μετεγκαταστάθηκε στη Μπίτολια, όπου μετέφερε και το φωτογραφικό εργαστήριό του, στα 1906, και όπου από την 1η Σεπτεμβρίου 1906 άρχισε να διδάσκει και πάλι ως δάσκαλος της ζωγραφικής και της καλλιγραφίας στο «Ρουμανικό Γυμνάσιο» στο Μοναστήρι.

Ο 27χρονος Γιαννάκης θεωρεί τη δουλειά του δασκάλου πάρεργο και επιδίδεται με αφοσίωση στην τέχνη της φωτογραφίας, αλλά και στην τέχνη του κινηματογράφου, που διανύει εκείνη την περίοδο τα πρώτα βήματα.

Ήδη, στα 1905, ο Γιαννάκης έχει μάθει για την τέχνη των Λιμιέρ και έχει μεταβεί σε Βιέννη, Παρίσι και Λονδίνο, απ' όπου έχει προμηθευτεί την πρώτη κινηματογραφική μηχανή λήψεως (εγγραφής) ταινιών, και ήδη το καλοκαίρι του 1905 έχει γυ-

ρίσει την πρώτη του ταινία, τις «Υφάντρες», στην Αβδέλλα, με πρωταγωνιστές τα βουβά πρόσωπα των στενότερων συγγενών του.

Η φωτοκάμερα «Bioscop 300», δηλαδή η πρώτη κινηματογραφική μηχανή λήψεως, που έφερε ο Γιαννάκης από το Λονδίνο, στα 1905, είναι αυτή με την οποία οι δύο αδελφοί, Γιαννάκης και Μίλτος, θα γυρίσουν 67 κινηματογραφικές ταινίες μικρού μήκους, μέγιστου εθνομολογικού και εθνογραφικού ενδιαφέροντος.

Η Μακεδονία στις αρχές του 20ού αιώνα

Η πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα βρίσκει το χώρο της Μακεδονίας να διανύει μια περίοδο με έντονη τη παρουσία των διαφόρων «εθνικών διεκδικήσεων». Ο Γιαννάκης θεωρείται από τα ελληνικά ανταρτικά σώματα «ρουμουνιστής», ενώ ο αδελφός του ο Μίλτος και ο γαμπρός του Νάκος Πολυωραίος είναι ενταγμένοι στα σώματα των Μακεδονομάχων. Οι Βούλγαροι θεωρούν τον Γιαννάκη «σερβόφιλο» και οι Σέρβοι «κρυφογραικομάνο». Και όλα αυτά έχουν ως συνέπεια, να υποστεί ο Γιαννάκης κατ' επανάληψη διώξεις ή το να βρεθεί εξορία.

Οι Ρουμάνοι τον καλούν με διάφορες αφορμές να επισκεφτεί το Βουκουρέστι και τον θεωρούν «δικό τους άνθρωπο». Και στα Βαλκάνια διαμορφώνεται μια νέα κατάσταση. Αποχωρούν οι Οθωμανοί, χαράσσονται νέα σύνορα, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και ο Πρώτος Παγκό-

Συνέχεια στην 6η σελίδα

Συνέχεια από την 5η σελίδα

σμος Πόλεμος είναι μια πραγματικότητα που έθεσε τη δική της σφραγίδα.

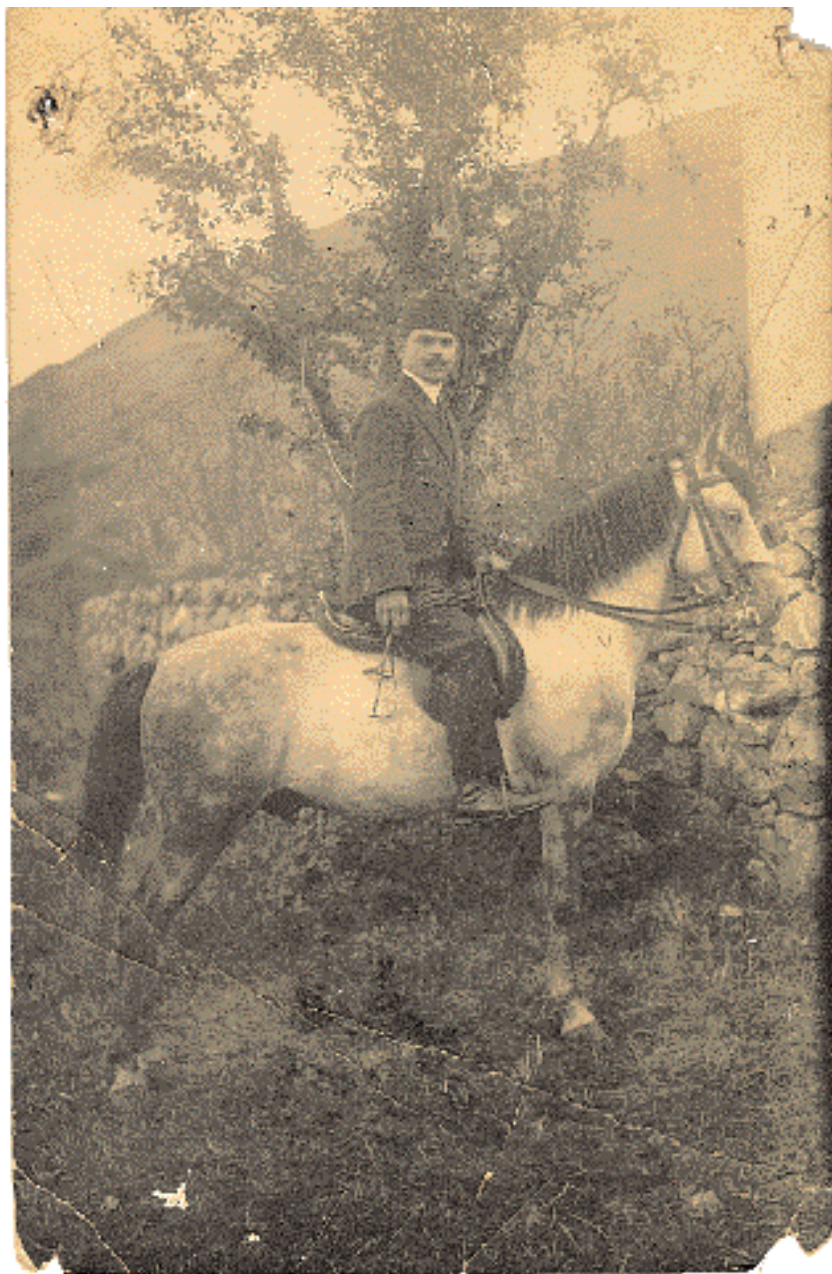
Ο Γιαννάκης, κινείται σε όλα τα πεδία των μαχών, φωτογραφίζει και κινηματογραφεί, μαζί με τον αδελφό του Μίλτο, όλα τα γεγονότα (πολιτικά, στρατιωτικά, κοινωνικά) και προσπαθεί να δώσει «εθνική ταυτότητα» στον βαλκανικό εαυτό του.

Τον Οκτώβριο του 1914 γράφει αγωνιωδώς στον πατέρα του Δημήτριο, στην Αβδέλλα Γρεβενών:

«Σεβαστοί μου γονείς. Να μας στείλετε όσον... πιστοποιητικά διά τον Μιλτιάδη (από;) Αβδέλλα μαζί Γρεβενών διά να (αποδείξωμεν;) ότι είναι επήκοος Ελλην. Το πιστοποιητικό θα είναι από τον δήμαρχο Γρεβενών... Θα ήρχοντο ο Μιλτιάδης αλλά δεν το αφήνουν.. να μπει... οι Σέρβοι στρατιώτες. Σας αποσπάζομαστε την δεξιάν. Γιαννάκης και Μιλτιάδης».

Γράμματα και επιστολές, ταχυδρομικά δελτάρια και σημειώματα, κρύβουν τα σπαράγματα του ελληνόψυχου Βαλκάνιου καλλιτέχνη, που από τον τόπο της εξορίας του, την Φιλιπούπολη, γράφει στα 1917-18 προς το γαμπρό του Νάκο Πολυωραίο και την αδελφή του Βασίλική:

«Αγαπητέ μου Νάκου και Βασίλικέ. Υγιένω και υγίαν πωθώ και διασας. Χθες έλαβα μίαν επιστολήν από τον Γεωργούλα και μου γράφει την υγίαν του και τα τεχόντα εντός 2 ετών. Είχα γράμμα και από τα Γρεβενά από τον πατήρ μου και μου γράφει ότι αι οικογένειάι μας είναι διασκορπισμέναι εις Αλβανία και Θεσσαλία ένεκα ταις επιδημίαις και ασθένειας. Εδωσεν ο Θεός ζωήν και ο ίδιος τα γράφω... Μόνον από τον Κότσιου και τον Μιλτιάδη δεν πήρα γράμμα. Τι συμβένη άραγε είναι θυμωμένοι εναντίον εις ένα εξωρισθέν άνθρωπον μεγάλον πράγμα.

22 Δεκεμβρίου 1918. Ο Μίλτος Μανιάκας καβάλα σε άλογο. Παλιά του συνήθεια, από τα παιδικά του χρόνια. Η φωτογραφία είναι σταλμένη από τη Βέροια στον αδελφό του Γιαννάκη στο Μοναστήρι.

Από δεξιά: Γιαννάκης Μανιάκας. Η γυναίκα που κρατά το χέρι του παιδιού είναι η Στεργιάνα Μανιάκας. Δίπλα της η Ασπασία (σύζυγος του Γιαννάκη) και η επόμενη η Βασιλικιάου Μανιάκας. Το παιδί είναι ο Δημητράκης, γιος του Γιαννάκη Μανιάκας. Πίσω από την Ασπασία και τη Βασιλικιάου διακρίνεται ο Μίλτος Μανιάκας.

Τέλος πάντων ας είναι καλά και όλα περνάν. Τα δέοντα τον Νικολάκη και Ασπασία καθώς δε και τον θεϊόν Τέλλη και... Την μητέρα και Λούσιαν και αδελφία Δέσπαν... Πολύ περάσανε ολίγοι έμενε... ο Θεός να μας ανταμώσει με το καλόν. Γιαννάκης».

Στα 1922, και σε ηλικία 43 χρόνων, ο Γιαννάκης νυμφεύεται την Αναστασίαν Χατζή από τον Περλεπέ (Πρίλεπ), η οποία ήταν τότε 25 χρόνων. Καστανομάτα και λεπτός χαρακτήρας και ίσως το ίδιο ασθενική κράση, η Αναστασία έφερε στον κόσμο, στις 6 Μαΐου 1924, τον γιο του Γιαννάκη Μανάκια, τον Δημήτρη, που δεν ευτύχησε ιδιαίτερα στη ζωή του, αφού πολύ νωρίς η μητέρα του τον άφησε ορφανό, στις 16 Δεκεμβρίου 1926.

Το «πεπρωμένο» του Γιαννάκη

Ο θάνατος της γυναίκας του συνέβαλε στο να κλειστεί ο Γιαννάκης Μανιάκας στον εαυτό του. Αποσύρεται από τις καλλιτεχνικές του δραστηριότητες, αφήνοντάς τες κυρίως στον αδελφό του Μιλτιάδη και στους συνεργάτες βοηθούς τους. Και από το 1927 που η Σερβία απαγορεύει πια τη μετακίνηση των Βλάχων από τα δικά της εδάφη στις προγονικές τους εστίες νοτιότερα, στον ελλαδικό πλέον χώρο της Μακεδονίας, ο Γιαννάκης δυσφορεί με την κατάσταση που βιώνει και θέλει να φύγει από την Μπίτολια. Αν και υπάρχουν δελεαστικές προτάσεις από κυβερνητικούς κύκλους της Ρουμανίας να εγκατασταθεί εκεί, ο Μιλτιάδης αναζητεί ευκαιρία να κατέλθει στην Ελλάδα, στην πατρίδα του Αβδέλλα ή στη Θεσσαλονίκη, όπου έχουν εγκατασταθεί ήδη πολλά συγγενικά και φιλικά πρόσωπα.

Και φτάνουμε στην περίοδο του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, που η Γιουγκοσλαβία και η Ελλάδα τελούν υπό την κατοχή των Γερμανών κ.λπ. και έτσι ο Γιαννάκης, άγνωστο πότε ακριβώς, μετοικίζει στη Θεσσαλονίκη, όπου η ασθενική του φύση τον καθηλώνει σε λιτό βίο, με δυσμενείς επιπτώσεις στην υγεία του.

Στις 14 Ιανουαρίου 1948 χάνει τον ηλικίας 24 χρόνων μονάκριβο γιο του, στη Θεσσαλονίκη, γεγονός που τον αναγκάζει να κλειστεί ερμητικά στον εαυτό του, βλέποντας λίγους στενούς συγγενείς του, μέχρι τις 19 Μαΐου 1954, που άφησε την πνοή του στην ελληνική μεγαλούπολη της Βόρειας Ελλάδας.

Οι συγγενείς του τον περιγράφουν σαν έναν άνθρωπο «χαμένο στον κόσμο του», όλα αυτά τα χρόνια που ο Γιαννάκης έζησε στη Θεσσαλονίκη. Δεν του έλειπαν οι ενοχές για τις «ιδεολογικές επιλογές» της νιότης του, μα αισθανόταν υπερήφανος για το σπουδαίο καλλιτεχνικό έργο (φωτογραφικό και κινηματογραφικό) που είχε επιτελέσει μαζί με τον αδελφό του Μιλτιάδη.

Είχε σε αραιά διαστήματα επικοινωνία με τον Μίλτο, που ήδη ανέπτυξε μόνος του πλούσια καλλιτεχνική δραστηριότητα στην Μπί-

Οικογένεια Μανάκια στη βρύση «Μανάκια» –1913. Ορθιοι (από αριστερά) Μιλτιάδης Μανάκιος, η αδελφή του, ο Γιάννης Μανάκιος, Καραγιάννης, Νικ. Μαχαίρας. Καθιστοί (από αριστερά) Κ. Σδούκας ή Σδουκοπούλος, η γυναίκα του Στεργιανή, οι μητέρα και πατέρας Μανάκια, η αδελφή των Μανάκια Βασιλική με το σύζυγό της Ιωάννη Πολυαράιο. Επίσης διακρίνονται τα τέκνα του Ι. Πολυαράιου, Δημήτριος, Ασπασία σύζ. Νικ. Μαχαίρα, Γεώργιος Πολυαράιος, Δεσπούλα Πολυαράιου και Μακεδονία Πολυαράιου.

τολια και έκφραζε την επιθυμία να βρεθεί τρόπος να μεταφερθεί το πλούσιο αρχείο τους στη Θεσσαλονίκη. Όμως οι μετεμφυλιακές εξελίξεις στην Ελλάδα και το τιτοϊκό καθεστώς της Γιουγκοσλαβίας δεν επέτρεπαν τέτοιου είδους πολυτέλειες.

Μίλτος Μανάκιος

Ο δεύτερος γιος του Δημήτρη Μανάκια και της Λούσιας Καραγιάννη, ο Μιλτιάδης ή Μίλτος ή Μέλτης Μανάκιος, σύμφωνα με τα καταχωρισμένα στοιχεία στο Μητρώο Αρρένων Αβδέλλας, γεννήθηκε εκεί στα 1881 και είναι εγγεγραμμένος με το όνομα Μιλτιάδης Μανάκας.

Ο Μίλτος ήταν το «παραχαϊδμένο παιδί» της γιαγιάς του Δέσπας, έξυπνος, ζωηρός, αντιρρησίας και αμφισβητίας στις θέσεις των μεγάλων, με κράση γερή, που εκτονωνόταν σε ζωηρά παιγνίδια με τους συνομηλίκους του, κυρίως την ιππασία αλόγων ελευθέρας βοσκής (ιργκιλέ), χωρίς ιδιαίτερη αγάπη προς τα γράμματα και το σχολείο και με ανεπτυγμένο το πνεύμα της κοινωνικότητας, γεγονός που τον οδηγούσε στο να δημιουργήσει εύκολα φιλίες με ανθρώπους όλων των ηλικιών και όλων των κοινωνικών στρωμάτων.

Τελειώνοντας το ελληνικό δημοτικό σχολείο της Αβδέλλας, ο πατέρας του τον ενέγραψε ως οικότρο-

φο στο «ρουμανικό γυμνάσιο» στα Γιάννινα, μα ο Μίλτος δεν το παρακολούθησε. Ατίθασος και ανυπάκουος καθώς ήταν και διαφωνώντας με το «πνεύμα του ρουμουνισμού» που διάφοροι κύκλοι τότε καλλιεργούσαν, παράτησε το γυμνάσιο στα Γιάννινα και επέστρεψε στην Αβδέλλα, αρνούμενος να μάθει και οποιαδήποτε άλλη τέχνη, όπως συνέβαινε με συνομηλίκους συγχωριανούς του που μάθαιναν τη ραφτική, τη σαμαρική κ.ά. τέχνες στα Γρεβενά.

Ετσι, αρκέστηκε στο να «κινείται

ελεύθερα» πειράζοντας συχνά τα κορίτσια του χωριού του και στη συνέχεια μαθαίνοντας τάβλι, παιγνίδι στο οποίο κατανάλωνε πολλές ώρες της ζωής του.

Στα χρόνια της εφηβείας του «μεταμορφώθηκε» σε άλλον άνθρωπο και τον χαρακτήριζε η τιμιότητα και τα φίλα αισθήματα που εκδήλωνε προς τον κόσμο και ακόμη η διάθεσή του να βοηθά και να συμπαραστέκεται στα προβλήματα των ανθρώπων, με μια διάθεση ενός ανοιχτόκαρδου «σκορποχέρη», αφού ο ίδιος κάνο-

ντας διάφορες δουλειές μπορούσε να εξασφαλίζει από μόνος του χρήματα.

Στα 1898 ο Μίλτος ξαναπηγαίνει στα Γιάννινα και γίνεται ο βοηθός του αδελφού του Γιαννάκη στο φωτογραφικό εργαστήριο. Σε πολύ σύντομο διάστημα γίνεται σπουδαίος μάστορας της φωτογραφίας και διανύει τις περισσότερες ώρες της ζωής του φωτογραφίζοντας ή εμφανίζοντας φιλμ ή κάνοντας κορνίζες ή παραδίδοντας τις φωτογραφίες στους πελάτες.

Μίλτος: φωτογράφος και κινηματογραφιστής

Η φωτεινή προσωπικότητα του Γιαννάκη ασκούσε μέγιστη γοητεία και επιρροή στον νεαρό Μίλτο, ο οποίος άκουγε με προσοχή τον «διανοούμενο» αδερφό του να του αποκαλύπτει τις διάφορες πτυχές της φωτογραφικής τέχνης, από γαλλόφωνα κυρίως βιβλία εκείνης της εποχής.

Δεν συμφωνούσε όμως ο Μίλτος στα «ιδεολογικά» με τον αδελφό του, γι' αυτό και 20χρονος ακόμη εντάχθηκε σε αποστολές επικίνδυνες, μεταφέροντας όπλα από την «Παλιά Ελλάδα» στους αγωνιστές του Μακεδονικού Αγώνα.

Πολλές φορές μετέφερε όπλα μέχρι την Μπίτολια, σε συνεργασία με

Συνέχεια στην 8η σελίδα

1916. Γερμανικό αεροπλάνο στο Μοναστήρι με Γερμανούς αξιωματικούς. Λέγεται πως με βάση αυτή τη φωτογραφία θεώρησαν οι Βούλγαροι τον Γιαννάκη ως πράκτορα των Γερμανών. Γι' αυτό τον φυλάκισαν και τον έστειλαν εξορία.

Συνέχεια από την 7η σελίδα

τον γαμπρό του Νάκο Πολυωραίο και άλλους φίλους συναγωνιστές μακεδονομάχους.

Στα χρόνια του κινήματος των Νεοτούρκων, με τη γνωστή «Χουριέτ» («Ελευθερία», στα 1908), ο Μίλτος συμμετείχε με τον Γιαννάκη σε όλα τα πεδία δράσης των επαναστατών, φωτογραφίζοντας και κινηματογραφώντας τους πρωταγωνιστές.

Στα χρόνια των Βαλκανικών Πολέμων και του Πρώτου Παγκοσμίου, ο Μίλτος αποσύρθηκε διακριτικά στην Αβδέλλα, παρόλο που οι Σέρβοι τον στρατεύσαν υποχρεωτικά τον Οκτώβριο 1914. Με προφάσεις τους διάφορους λόγους υγείας, οι Σέρβοι τον αποστράτευσαν και τον θεώρησαν ανίκανο για στρατιώτη, ενώ ο Μίλτος στην πραγματικότητα κατόρθωσε να μην παράσχει τις υπηρεσίες του στις ένοπλες δυνάμεις των Σέρβων.

Από επιστολή του Γεωργίου Πολυωραίου προς τον αδερφό του Δημήτριο (παιδιά του Νάκου Πολυωραίου και ανίψια του Μανάκια) στην Τσαρίτσανη Ελασσόνας, μαθαίνουμε σχετικά με το πιο πάνω γεγονός:

«Κύριον Δημήτριον Πολυαρέον. Μαθητήν εις Τσαριτσάνη. Εις Τσαριτσάνη Νέα Ελλάς. Εν Βιτώλια τη 28-10-1914. Μάθε ότι πηγένο εις το γυμνάσιον. Ετι πολλά το όνομά σου. Ο θεός σου Γιαννάκης και Μιλτιάδης. Και εγώ ο Αδελφός σου Γεώργιος σε εύχωμαι έτη πολλά το όνομά σου. Ετσακίστηκε έτσι διότι την είχε ο Μιλτιάδης εις την τζέπην. Ο Μιλτιάδης είναι στρατιώτης έχει 20 - 25 ημέρες. Και άλλην φοράν θα σου στείλω άλα καλήτερα καρπποστάλ. Τα δέοντα τον Νικολάκη Λέντζαν. Σε έχω στείλει και άλα καρπποστάλ. Και μένο εις απάντησίν σου. Γεώργιος Πολυαρέος».

Ο Μίλτος Μανάκιας Μακεδονομάχος (1900). Είναι ο πρώτος από αριστερά (φωτ.: από το βιβλίο του Χρίστου Χριστοδούλου «Τα φωτογενή Βαλκάνια των αδελφών Μανάκια»)

Όταν η Μπίτολια βρέθηκε από τα χέρια των Σέρβων στα χέρια των Βουλγάρων, ο Μίλτος και ο Γιαννάκης θέλησαν να μεταφέρουν όλη τους την περιουσία στη Θεσσαλονίκη, μα κάτι τέτοιο δεν το κατόρθωσαν, αφού ο Γιαννάκης είχε σταλεί ήδη εξορία στην Φιλιππούπολη, ο δε Μίλτος κατέφυγε στην Αβδέλλα.

Αιτία της φυλάκισης (3-2-1916) και της μετέπειτα εξορίας του Γιαννάκη, ήταν το γεγονός ότι βρέθηκαν στο φωτογραφείο τους, στο Μοναστήρι, όπλα και πυρομαχικά, τα οποία ο Μίλτος εξήγησε στους

στρατοδίκες ότι τα είχαν για να φωτογραφίζονται με αυτά οι πελάτες τους. Ο Γιαννάκης έμεινε στην εξορία τρία χρόνια, μέχρι το 1919.

Γλεντζές και γυναικάς ο Μίλτος, κοινωνικότατος και με πολλές σχέσεις με ανθρώπους όλων των επαγγελματικών τάξεων, ήταν εκείνος που μετέβαινε στα χωριά και τις πόλεις για να φωτογραφίσει γάμους, βαπτίσια, κηδείες, πανηγύρια, αθλητικούς αγώνες, επαναστατικά γεγονότα, μαθητές σχολείων, γλέντια που γίνονταν με διάφορες αφορμές, εκδηλώσεις συλλόγων και σωματείων, πολλών των οποίων ήταν και ο ίδιος μέλος.

Στα μέσα της δεκαετίας του '30, ο σχεδόν 55άρης Μίλτος νυμφεύτηκε τη συγχωριανή του από την Αβδέλλα Βασιλική Νταούκα (Δαούκα), με την οποία ήταν σχεδόν 10 χρόνια αρραβωνιασμένος και με την οποία «απέκτησε» ένα γιο εξ υιοθεσίας, τον Λεωνίδα, στις 10 Μαΐου 1935, που ήταν πραγματικός γιος του κατοικούντος στη Λάρισα Αλέκου Δαούκα, εξαδέλφου της Βασιλικής.

Ο Λεωνίδας Μανάκιας, δασολόγος στο επάγγελμα, νυμφεύτηκε στις 13 Ιανουαρίου 1965 τη γιατρό Βεσελίνκα Πέσιεβσκα από το Γκόστιβαρ, και απέκτησε μαζί της δύο παιδιά, τη Μαίρη και τον Μίλτο και ζουν όλοι τους στο Κουμάνοβο την νυν ΠΓΔΜ.

Δόξα και πίκρα

Μετά την αναχώρηση του Γιαννάκη από τη Μπίτολια, ο Μίλτος συνέχισε μόνος τους τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες ως φωτογράφος, τιμηθείς επανειλημμένα από το τοπικό καθεστώς της Γιουγκοσλαβίας. Μάλιστα, τιμήθηκε με διάφορα παράσημα, χαρακτηριστείς πρωτόπορος στην τέχνη του κινηματογράφου και της φωτογραφίας, και ευτύχησε να ιδεί το πρόσωπό του σε

γραμματόσημο που εκδόθηκε προς τιμήν του.

Το γεγονός ότι ο Μίλτος συμβιβάστηκε με την ιδέα ότι το μετεμφυλιακό καθεστώς στην Ελλάδα και το τοπικό καθεστώς της Γιουγκοσλαβίας δεν του άφηναν πολλά περιθώρια ώστε να μεταφέρει το πλούσιο αρχείο τους και το πολύτιμο υλικό τους στη Θεσσαλονίκη, οδήγησε τους Σλάβους των Σκοπίων και του Βελιγραδίου στο σημείο οικειοποίησης του πλούσιου δημιουργικού τους έργου και στο σημείο της διά μαγείας μετατροπής της φυλετικής τους και εθνοτικής τους ταυτότητας από Βλάχους της Ελλάδας, σε Σλάβους της Μακεδονίας!

Ταλαιπωρημένος από διαβήτη τα περισσότερα χρόνια της ζωής του, ο Μίλτος Μανάκιας πέθανε στις 5 Μαρτίου 1964 στο Μοναστήρι, σε ηλικία 83 χρόνων, όπου και θάφτηκε με υψηλές τιμές που του απέδωσε το γιουγκοσλαβικό καθεστώς του Τίτο. Εξι χρόνια αργότερα, στις 6 Μαρτίου 1970, πέθανε και η γυναίκα του Βασιλική.

Βιβλιογραφία:

1. Κώστα Μπίρκα, *Η Αβδέλλα*, σ. 150-151, Αθήνα 1978.
2. Γ. Εξάρχος, *Διάφορα δημοσιεύματα για τους αδελφούς Μανάκια*: α) Στα φύλλα του Αυγούστου 1989 της εφημερίδας «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» Αθηνών. β) Στο φύλλο 21 (Μάιος - Ιούνιος - Ιούλιος 1989) της περιοδικής έκδοσης «Αβδέλλα» Τυρνάβου. γ) Στο τεύχος 85 (Μάρτιος 1990) του περιοδικού «Σχολιαστής» Αθηνών. δ) Στο τεύχος 12 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1991) του περιοδικού «Φωτογράφος» Αθηνών.
3. Γιώργης Εξαρχος, *Αδελφοί Μανάκια. Προποδόροι του Κινηματογράφου στα Βαλκάνια και το «βλαχικό ζήτημα»*, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 1991.
4. Χρ. Κ. Χριστοδούλου, *Τα φωτογενή Βαλκάνια των αδελφών Μανάκη*, Εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1989.
5. Κώστα Μπίρκα, *Αβδέλλα*, Εκδ. Ιωλκός, Αθήνα 1978.

Νάκος Πολυωραίος, γαμπρός των Μανάκια, σύζυγος της αδελφής τους Βασιλικής. Ελληνοδιδάσκαλος και φλογερός Μακεδονομάχος, καταδικάστηκε σε θάνατο από τους Τούρκους. Μαζί με τον κουινιάδο του Μίλτο Μανάκια, μετέφεραν όπλα από την «παλιά Ελλάδα» στους Μακεδονομάχους του Μοναστηρίου.

Το έργο των Μανάκια

Ταξινόμηση στο φωτογραφικό και κινηματογραφικό υλικό κατά περιόδους και θέματα

Του **Γιώργη Εξαρχου**

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ του Γιαννάκη και του Μίλτου Μανάκια στους χώρους τη φωτογραφίας και του κινηματογραφικού γυρίσματος αποτελεί μία ισοτίμη μεταξύ τους συνεργασία και οποιαδήποτε απόπειρα υπερεκτίμησης του έργου ενός εκ των δύο θα χαρακτηριζόταν ως ατυχής κι εξωπραγματική.

Συνοψίζοντας εδώ κάποια πράγματα θα λέγαμε πως η φωτογραφική δραστηριότητα των Μανάκια, σε σχέση με τον χώρο υπάρξεως και λειτουργίας του εργαστηρίου τους, χωρίζεται σε δύο βασικές περιόδους: α. Γιαννιώτικη Περίοδος, β. Περίοδος στη Μπίτολια (Μοναστήρι).

Η Γιαννιώτικη Περίοδος αρχίζει το 1898 και τελειώνει το 1904/1905, χρονιά –δηλαδή– που οι δύο αδελφοί μετακομίζουν στη Μακεδονία, εγκαταλείποντας την πρωτεύουσα της Ηπείρου.

Η Περίοδος στη Μπίτολια χωρίζεται σε πέντε μέρη: α. Από το 1904/1905 έως τον χρόνο της πτώσεως της οθωμανικής αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια. β. Από το 1912/1913 έως το τέλος του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου. γ. Από το 1918/1919 έως τη συνθηκολόγηση της βασιλευμένης Γιουγκοσλαβίας. δ. Από το 1941 έως το 1944, δηλαδή έως το τέλος της τριπλής κατοχής (της Γιουγκοσλαβίας) από τους φασίστες. ε. Από τις 4 Νοεμβρίου 1944 έως το 1961, χρονιά που ο Μίλτος σταμάτησε να εργάζεται.

Στην Περίοδο της Μπίτολιας ανήκει και το χρονικό διάστημα –και συγκεκριμένα η εποχή κατά την οποία άνοιξε και λειτούργησε φωτογραφείο των Μανάκια στο βουλγαρικό Πλόβντιφ– που σχετίζεται με τη φυλάκιση και την εξορία του Γιαννάκη από τους Βούλγαρους, που τον είχαν κατηγορήσει σαν κατάσκοπο.

Στη διάρκεια αυτών των δύο περιόδων οι αδελφοί Μανάκια έκαναν πάνω από 12.000 φωτογραφίες, από τις οποίες οι 5.808 ταξινομήθηκαν σύμφωνα με ... τη «μνήμη» του Μίλτου. Από αυτές οι 370 ανήκουν στη Γιαννιώτικη Περίοδο και οι 5.438 ανήκουν στην Περίοδο της Μπίτολιας, με συνυπολογισμό –βέβαια– και της «εποχής» Πλόβντιφ.

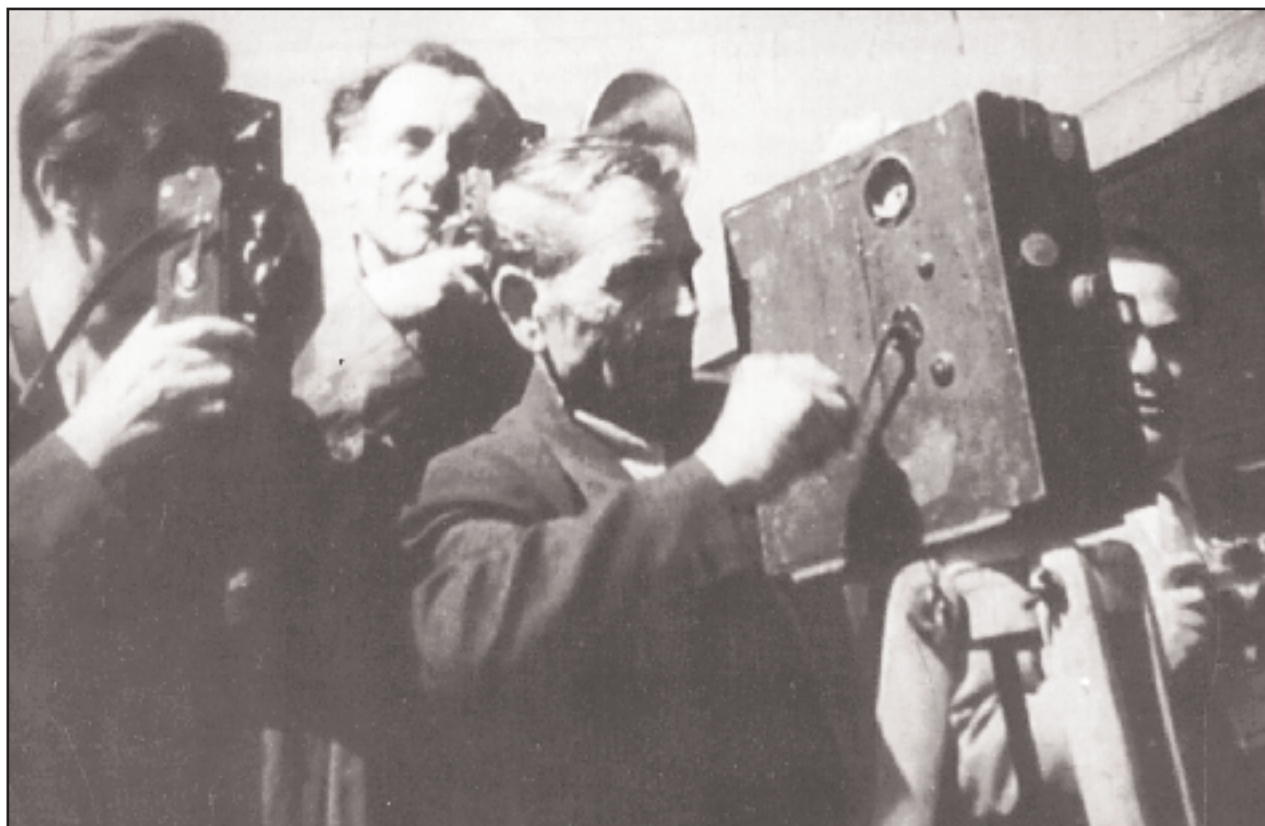
Οι φωτογραφίες που ο Μίλτος κατέγραψε, προφανώς και εκείνες που δεν είναι χρονολογημένες έγιναν σε 125 (συνολικώς) κατοικημένους χώρους-τόπους-μέρη.

Περιεχόμενα

Το περιεχόμενο αυτών των φωτογραφιών είναι ποικίλο. Δύσκολα μπορείς να πεις ότι σε κάποιον τομέα υπάρχουν περισσότερες ή λιγότερες φωτογραφίες ή πως κάποια πλευρά της κοινωνικοπολιτι-

Ο κινηματογράφος «Cine Manaki» στο Μοναστήρι. Λίγο πριν από τον τελευταίο πόλεμο κήκε ολοσχερώς.

Ο Μίλτος Μανάκις, με τη μηχανή που ξεκίνησε μαζί με τον αδελφό του τον κινηματογράφο στα Βαλκάνια. Γύρω του ομάδα Γιουγκοσλάβων φωτορεπόρτερ σε μια εκδήλωση προς τιμήν του (1955). (Φωτ.: από το βιβλίο «Τα φωτογενή Βαλκάνια των Αδελφών Μανάκη» του Χρ. Χριστοδούλου).

κής ζωής δεν έχει αποτυπωθεί καθόλου. Αυτός είναι ο λόγος που οι Μανάκια θεωρούνται και είναι πράγματι, οι αναντικατάστατοι χρονογράφοι σημαντικότερων γεγονότων, που διαδραματίστηκαν στο πρώτο μισό του δικού μας αιώνα.

Παρ' όλο που δεν έχει ακόμη γίνει λεπτομερής ταξινόμηση των φωτογραφιών σύμφωνα με το περιεχόμενό τους, μπορούμε να πούμε με μεγάλη σιγουριά ότι αναφέρονται και στις πιο κρίσιμες στιγμές της βαλκανικής ιστορίας, καθώς και

σε αυτά τα «κάτι» που χαρακτηρίζουν μια ολόκληρη εποχή στην οποία έζησαν οι Μανάκια.

Χωρίζοντας λοιπόν τις φωτογραφίες σύμφωνα με το περιεχόμενό τους θα μπορούσαμε να έχουμε

Συνέχεια στην 10η σελίδα

Συνέχεια από την 9η σελίδα

την παρακάτω «χονδρική» ταξινόμηση:

α. **Οικογενειακά «αυτοβιογραφικά» πορτρέτα:** Απεικονίζουν μέλη της οικογένειας Μανάκια. Σε πρώτη «σειρά» έρχονται οι φωτογραφίες που παρουσιάζουν τον Γιαννάκη και τον Μίλτο, μετά τους γονείς τους, τις αδελφές τους και ύστερα τους γαμπρούς, τα ανίψια, τις συζύγους, τους γιους κ.λπ.

β. **Πορτρέτα άλλων οικογενειών:** Στις περισσότερες φωτογραφίες παρουσιάζονται αρραβώνες, γάμη, ζευγάρια, γιοι, κόρες, αδελφές, ανίψια, γονείς και παιδιά, παππούδες και γιαγιάδες, ομαδικά πορτρέτα οικογενειών με αντιπροσώπους τριών γενεών κ.λπ. Εδώ ανήκουν και οι φωτογραφίες που παρουσιάζουν τα ατομικά πορτρέτα παιδιών, νέων αγοριών-κοριτσιών, γυναικών, ανδρών κ.λπ.

γ. **Βαφτίσια, γάμοι, κηδείες, ταφές:** Πρόκειται για ξεχωριστή ομάδα φωτογραφιών, που έχουν σχέση με τις θρησκευτικές συνήθειες, τη γέννηση, το γάμο, το θάνατο. Εδώ ανήκουν και οι φωτογραφίες που σχετίζονται με τη θεία λειτουργία, τις διάφορες άλλες θρησκευτικές τελετές, την εορτή των Θεοφανείων, το μουσουλμανικό έθιμο της «περιτομής» κ.ά.

δ. **Ζευγάρια και συντροφίες:** Πρόκειται για φωτογραφίες που παρουσιάζουν: δύο φίλες, δύο γειτόνισσες, δύο φίλους, δύο γνωστούς, βασικά δύο πρόσωπα, και καμιά φορά και περισσότερους συντρόφους, φίλους, γείτονες, γνωστούς κ.ά.

ε. **Πορτρέτα με βάση τις επαγγελματικές ενδυμασίες:** Μετρημένα είναι τα πορτρέτα ατόμων που φαίνεται το επάγγελμά τους από την ενδυμασία. Εδώ ανήκουν οι φωτογραφίες: στρατιωτών, αξιωματικών, υπαξιωματικών (του σερβικού, ελληνικού, ιταλικού, βουλγαρικού, τουρκικού στρατού), οι φωτογραφίες διάφορων δημοσίων υπαλλήλων (έφοροι, αστυνομικοί κ.ά.), οι φωτογραφίες θρησκευτικών προσώπων (καλόγεροι, παπάδες, μητροπολίτες κ.ά.).

στ. **Πορτρέτα πολιτικών και στρατιωτικών:** Πρόκειται για φωτογραφίες που παρουσιάζουν διάφορα πρόσωπα, που έπαιξαν ρόλο στην πολιτική, στρατιωτική και άλλη ζωή. Εδώ υπάρχουν τα πορτρέτα βασιλιάδων, αρχηγών κρατών, πρωθυπουργών, υπουργών, επαναστατών και κινηματιών, στρατιωτικών καθοδηγητών, νομαρχών, δημάρχων, μπέηδων κ.ά., πορτρέτα συγγραφέων, καλλιτεχνών κ.λπ.

ζ. **Δομημένοι χώροι, φύση:** Πρόκειται για φωτογραφίες που παρουσιάζουν αντικείμενα, κατοικίες, πανοράματα κατοικημένων περιοχών, «απόψεις» επί της φύσης κ.ά.

Αναμφισβητήτως, ένα μεγάλο μέρος από αυτές τις φωτογραφίες αποτελούν –σήμερα– σημαντικότερο υλικό ιστορικής και εθνολογικής σημασίας και αληθινή μαρτυρία για γεγονότα του πρώτου μισού του 20ού αιώνα, της Βαλκανικής.

Ο Γιώργος Πολυαραίος, ανιψιός και βοηθός των Μανάκια. Φωτογραφία από καρτ-ποστάλ που στέλνει από το Μοναστήρι σε συγγενείς στον Τύρναβο, με ημερομηνία 28-5-1915.

Το περιεχόμενο των ταινιών που μας άφησαν κληρονομιά οι αδελφοί Μανάκια είναι ποικίλο και πλούσιο και αναμφισβητήτως η όλη δουλειά τους θεωρείται και είναι πρωτοπόρα στην ιστορία της κινηματογραφίας των Βαλκανίων, αλλά

και στην ιστορία, με την ευρεία έννοια του όρου, καθώς και στην εθνολογία - εθνογραφία.

Οι Μανάκια είχαν την ιδέα να απαθανατίσουν τη ζωή των ανθρώπων του μόχθου, ξεκινώντας με την κινηματογράφιση των κτηνο-

τροφικών δραστηριοτήτων των Βλάχων κατοίκων των χωριών Αβδέλλα, Περιβόλι, Σμίξη, καθώς και των άλλων γειτονικών χωριών, που όλη τους η ζωή ήταν η απασχόλησή τους σε αυτήν την πολύπλοκη και κουραστική δραστηριότητα,

για την κάλυψη όλων των αναγκών τους. Η ζωή των κτηνοτρόφων ήταν δύσκολη και γεμάτη από διάφορες «περιπέτειες», γεγονός που οδήγησε τους Μανάκια να κινηματογραφήσουν όλες αυτές τις «εικόνες», στις οποίες παρουσιάζονται αυτοί οι αξιόλογοι άνθρωποι που με τον καυτό ιδρώτα τους εξασφάλιζαν κάθε μπουκιά από το ψωμί τους.

Στην οικονομική ζωή αναφέρονται και τα κινηματογραφημένα στιγμιότυπα που θέμα τους έχουν την έμμεση αναφορά στους τομείς της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, αλλά και της βιοτεχνίας εκείνης της περιόδου, η οποία εξάλλου είχε στενή και άμεση σχέση με τη γεωργοκτηνοτροφική δραστηριότητα.

Στον οικονομικό κύκλο ανήκουν –επίσης– και οι ταινίες που ο Μίλτος αποκαλούσε «πανηγύρια». Δεν πρόκειται πάντα για τα πραγματικά πανηγύρια, αλλά για χαρακτηριστικές συγκεντρώσεις επί τη ευκαιρία εορτών, που γίνονταν κάθε χρόνο την ίδια ακριβώς ημερομηνία. Αυτές οι συγκεντρώσεις ήταν ένα είδος πανηγυριών με πλήθος εμπορικών, θρησκευτικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων, και με κύριο σκοπό τη διασκέδαση του συμμετέχοντος πλήθους. Οι Μανάκια φωτογράφησαν τέτοια «πανηγύρια» στην Αβδέλλα, στη Βέροια και στην Μπίτολια και, μ' αυτόν τον τρόπο, άφησαν πολύτιμη μαρτυρία για συνήθειες και έθιμα που σιγά σιγά έσβησαν από τη σκηνή της καθημερινής ζωής.

Την προσοχή των Μανάκια τραβούσαν και οι γάμοι. Χάρη στους δύο αδελφούς καταγράφηκε ένας μεγάλος αριθμός Βλάχικων γάμων στη Μακεδονία και, έτσι, φωτογραφήθηκαν και κινηματογραφήθηκαν πλήθος εθίμων που εξελίσσονταν με αυστηρή σειρά, σύμφωνα με τους ρόλους που προβλέπονταν από το άγραφο σενάριο. Και όταν ομιλούμε για κινηματογραφήσεις γάμων, πρέπει να σημειωθεί πως ένας αριθμός από αυτούς έγιναν ταινίες με σκοπό να μείνουν ντοκουμέντα αθάνατα, ενώ ένας άλλος αριθμός κινηματογραφήθηκε για καθαρά εμπορικούς λόγους.

Ντοκουμέντα

Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες ταινίες είναι αυτή που παρουσιάζει διδασκαλία μαθημάτων στην αυλή του σχολείου, στην Αβδέλλα. Πρόκειται, δίχως άλλο, για την πρώτη ταινία στην οποία παρουσιάζεται και ένα είδος σκηνογραφίας (1907). Είναι μια ταινία που πραγματικά πείθει για τη μεγάλη κινηματογραφική πείρα των δύο δημιουργών. Ο τρόπος που γυρίστηκε δίνει τη δυνατότητα να επισημανθεί, πως «άνοιξε» μια νέα περίοδος (στον κινηματογράφο), που σημαίνει: ένα βήμα μπροστά στην ντοκουμέντο-παρουσίαση κάποιου γεγονότος. Εδώ, ακριβώς, βρίσκεται και η μέγιστη αξία αυτής της ταινίας.

Καθαρές, κρυστάλλινες δημι-

Ο Γιαννάκης Μανάκιος και ο ανιψιός του Γεώργιος Πολυαραίος στην καμπίνα προβολής του κινηματογράφου «ΜΑΝΑΚΙ» στο Μοναστήρι. Φωτογραφία – (καρτ-ποστάλ) που θυμίζει σκηνή από την ιταλική ταινία «Σινέ Παράδεισος».

ουργίες –ντοκουμέντα– είναι και οι ταινίες που παρουσιάζουν τις «ιδιαιτέρες» στιγμές της επανάστασης των Νεοτούρκων, η οποία συνέβαλε στην πτώση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και στη γέννηση της Τουρκίας του Κεμάλ Ατατούρκ. Τα κινηματογραφικά πλαίσια – θέματα, που παρουσιάζουν εκείνους που σχετίζονται με τους αγώνες της ελευθερίας, έχουν τεράστια σημασία και αξία για τη σύγχρονη ιστορία και για την ιστορία των λαών της Βαλκανικής, που έως το 1912-1913 ζούσαν υπό το κράτος των οθωμανών.

Θα μπορούσε ξεκάθαρα να υποστηριχθεί πως όλες οι κινηματογραφικές ταινίες των Μανάκια είναι το ίδιο μοναδικές (στο είδος τους) μαρτυρίες σημαντικών γεγονότων που είτε θετικά είτε αρνητικά, είναι συνδεδεμένα με την ιστορία των λαών της Βαλκανικής.

Η αξία, λοιπόν, των κινηματογραφικών πλαισίων – θεμάτων των Μανάκια είναι διαχρονική και για την ιστορία των λαών της Βαλκανικής και για την κινηματογραφική τέχνη –στην οποία έθεσαν τα θεμέλια– τόσο εδώ στην Ελλάδα, όσο και –κυρίως– στη Γιουγκοσλαβία.

Οι αδελφοί Μανάκια με το κινηματογραφικό έργο τους έπαιξαν σημαντικότατο ρόλο στην ανάπτυξη της κινηματογραφικής τέχνης και δραστηριότητας και στην εξύψωσή της στα υψηλότερα επίπεδα. [Το σύνολο της φιλομορφικής τους δουλειάς ανέρχεται στα 1.500 μέτρα, από τα οποία τα 1.244,4 μέτρα είναι «κατανοητά», ενώ τα υπόλοιπα θα μείνουν μάλλον «αγνώστου περιεχομένου», για το λόγο ότι δεν εμφανίσθηκαν αμέσως, όπως μας πληροφορούν Γιουγκοσλάβοι μελετητές του «Αρχείου Μανάκια».]

Καταγραφείς της «ζωής εν κινήσει»

Αδελφοί Μανάκια: Πρωτοπόροι κινηματογραφιστές των Βαλκανίων

Του Φώτου Λαμπρινού

Σκηνοθέτη

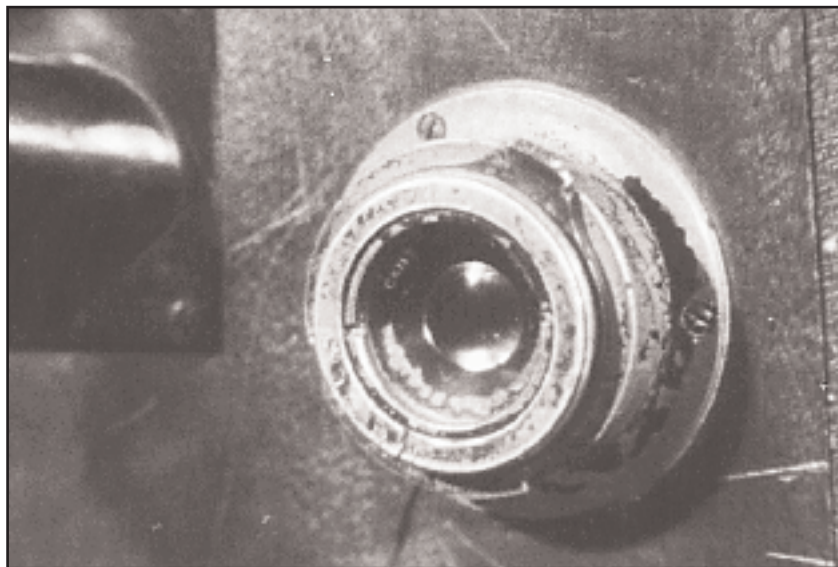
ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ Μανάκια δεν είναι οι πρώτοι **οπερατέρ** στα Βαλκάνια. Προηγήθηκαν οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και διάφοροι άλλοι Βαλκάνιοι οπερατέρ κινηματογραφικών επικαίρων που δούλευαν για λογαριασμό των γαλλικών εταιριών «Λιμιέρ», «Πατέ», «Γκομόν», κ.ά. Οι αδελφοί Μανάκια, όμως, είναι οι **πρώτοι κινηματογραφιστές των Βαλκανίων**. Ξεκίνησαν και αυτοί, όπως όλοι οι πρωτοπόροι του κινηματογράφου, ως **φωτογράφοι**, που επεδίωκαν με την κινηματογραφική μηχανή να **ζωντανέψουν τη φωτογραφία**. Στα πρώτα χρόνια του αιώνα, στην ορεινή Πίνδο, στα Γιάννενα και μετά στο Μοναστήρι (Bitola), χρησιμοποιούσαν τη φωτογραφική μηχανή ως επαγγελματικό εργαλείο και την κινηματογραφική ως καταγραφέα της «ζωής εν κινήσει». Παρακολουθώντας το υλικό που έχει διασωθεί από εκείνη την περίοδο, είναι να απορεί κανείς πως οι αδελφοί Μανάκια, διανοήθηκαν να απαθανατίσουν δραστηριότητες της καθημερινής ζωής που δεν εμπίπτουν στη χρηστική δυνατότητα ενός υλικού - που δεν είναι δηλ. εμπορικά εκμεταλλεύσιμο. Από την άλλη μεριά, αν προσεγγίσει κανείς το υλικό αυτό προσεκτικότερα, ανακαλύπτει σιγά-σιγά τα στοιχεία εκείνα που το καθιστούν μοναδικό ως προς τις δυνατότητες που προσφέρει για ποικίλες και σημαντικές επισημάνσεις. Στα πρώτα θέματα συγκαταλέγονται οι «**υφάντρες**», το «**υπαιθριο σχολείο**» και ο «**βλάχικος γάμος**». Εκ πρώτης όψεως, αυτές οι σύντομες ταινίες εντυπωσιάζουν, τόσο για τη διαύγεια της εικόνας όσο και για τον τρόπο που απεικονίζουν τα δρώμενα.

Στις «**υφάντρες**» έχουμε ένα γενικό πλάνο με τη μηχανή ακίνητη που δείχνει μερικές γυναίκες στον αυλόγυρο ενός σπιτιού του χωριού **Αβδέλλα** της Πίνδου, να χειρίζονται τα εργαλεία με τα οποία ξεμπλέκουν το μαλλί και να φτιάχνουν κουβάρια από νήματα. Έχουμε έτσι την καταγραφή των εργαλείων που χρησιμοποιούσαν εκείνη την εποχή, αλλά και τον τρόπο χειρισμού τους.

Έχουμε επίσης, τον αριθμό των γυναικών που όφειλαν να απασχοληθούν σ' αυτή την εργασία, το ντύσιμο και το ρόλο της καθεμιάς από αυτές. Στο «**σχολείο**» βλέπουμε τον μεγάλο σχετικά αριθμό των παιδιών που απαρτίζουν την τάξη, το ενιαίο ντύσιμό τους, την προσευχή του κάνουν πριν καθήσουν στους πάγκους και, το κυριότερο: το μάθημα που διεξάγεται στο υπαίθριο, πράγμα που σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι προχωρημένη άνοιξη ή καλοκαίρι, γιατί τον χειμώνα οι κλιματολογικές συνθήκες δεν επιτρέπουν τέτοιες δρα-

Οι αδελφοί Μανάκια με τις αδελφές τους Βασιλική και Στεργιανή, στην είσοδο του κινηματογράφου τους στο Μοναστήρι.

Ο φακός της κινηματογραφικής μηχανής «Bioscop 300». Είναι η πρώτη μηχανή λήψεως που έφερε ο Γιαννάκης από το Λονδίνο (1905) στην Αβδέλλα όπου έκανε και τα πρώτα γυρίσματα.

στηριότητες σε ανοικτό χώρο. Από αυτό συμπεραίνουμε ότι στο χώρο δεν υπάρχει σχολικό κτίριο και ότι δεν χρησιμοποιείται ούτε η εκκλησία για τον σκοπό αυτό τους χειμωνιάτικους μήνες. Στο «**βλάχικο γάμο**» παρακολουθούμε, χάρη στην εκπληκτική, για την εποχή της, ποικιλία επιλογής της οπτικής γωνίας, όλη τη διαδικασία του γαμήλιου γλεντιού.

Η έξοδος της νύφης από το σπίτι, η άφιξη του γαμπρού, οι γυναίκες που μεταφέρουν τα προικιά, η πορεία προς την εκκλησία και τέλος ο εκπληκτικά κινηματογραφημένος χορός στο τεράστιο ξέφωτο, όπου σε πολύ γενικά αλλά και κοντινά πλάνα έχουμε μια μοναδική καταγραφή του τρόπου που χορεύονταν εκείνη την εποχή οι βλάχικοι χοροί. Πέρα από το «τελετουργικό τυπικό» και την ιεράρχηση των φάσεων του γάμου, έχουμε και τη μοναδική καταγραφή πληροφοριών που αφορούν στην επίσημη ενδυμασία των βλάχων της Πίνδου στις αρχές του αιώνα.

Κινηματογραφικά επίκαιρα

Λίγα χρόνια αργότερα έχουμε ένα μοναδικό ντοκουμέντο που θα μπορούσαμε να εντάξουμε στη λογική των κινηματογραφικών επικαίρων. Λογική που εξαντλούσε σχεδόν τα θέματά της στις παρελάσεις, τις στέψεις, τους γάμους των βασιλέων και τις κηδείες. Πρόκειται για την **επίσκεψη του προτελευταίου σουλτάνου** της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στη **Θεσσαλονίκη** και το **Μοναστήρι** το 1911, ένα μόλις χρόνο πριν από την έναρξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου. Κάτω από τεράστιες αψίδες παρελαύνουν, προς τιμήν του σουλτάνου, αντιπροσωπευτικά τμήματα του πληθυσμού των δύο μακεδονικών πόλεων.

Το πρωτόκολλο της παρέλασης αποκαλύπτει, σύμφωνα πάντα με τις τουρκικές αρχές, την ιεράρχηση των εθνοτήτων, το ντύσιμο, τα εξαρτήματα που κάθε τμήμα μεταφέρει (λάβαρα, σημαίες ή και μουσικά όργανα που παινίζουν) αλλά και την εικόνα εκείνων που παρακολουθούν την παρέλαση από τα πεζοδρόμια. Πρόκειται δηλαδή για πληροφορίες που δεν αναφέρονται απλώς στο ιστορικό γεγονός αλλά στην πληθυσμιακή σύνθεση των δύο πόλεων. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη Θεσσαλονίκη, γνωρίζοντας την κοινωνική διαστρωμάτωση και τις εθνολογικές ιδιομορφίες του πληθυσμού της, το υλικό των αδελφών Μανάκια αποτελεί μοναδικό τεκμήριο ευρύτερης ιστορικής σημασίας. Ωστόσο, εκείνο που εντυπωσιάζει είναι η ποικιλία των λήψεων και κυρίως η εμμονή στις λεπτομέρειες των παρελάσεων οι οποίες συνθέτουν τη μοναδικότητα αυτού του υλικού.

Γυναίκες γνέθουν, στην αυλή σπιτιού στο χωριό Αβδέλλα της Πίνδου. Στο κέντρο, σκυμμένη η γιαγιά των Μανάκια. Πλάνο από τις «Υφάντρες», πρώτη ταινία στα Βαλκάνια (1905).

Αρχείο ντοκουμέντων

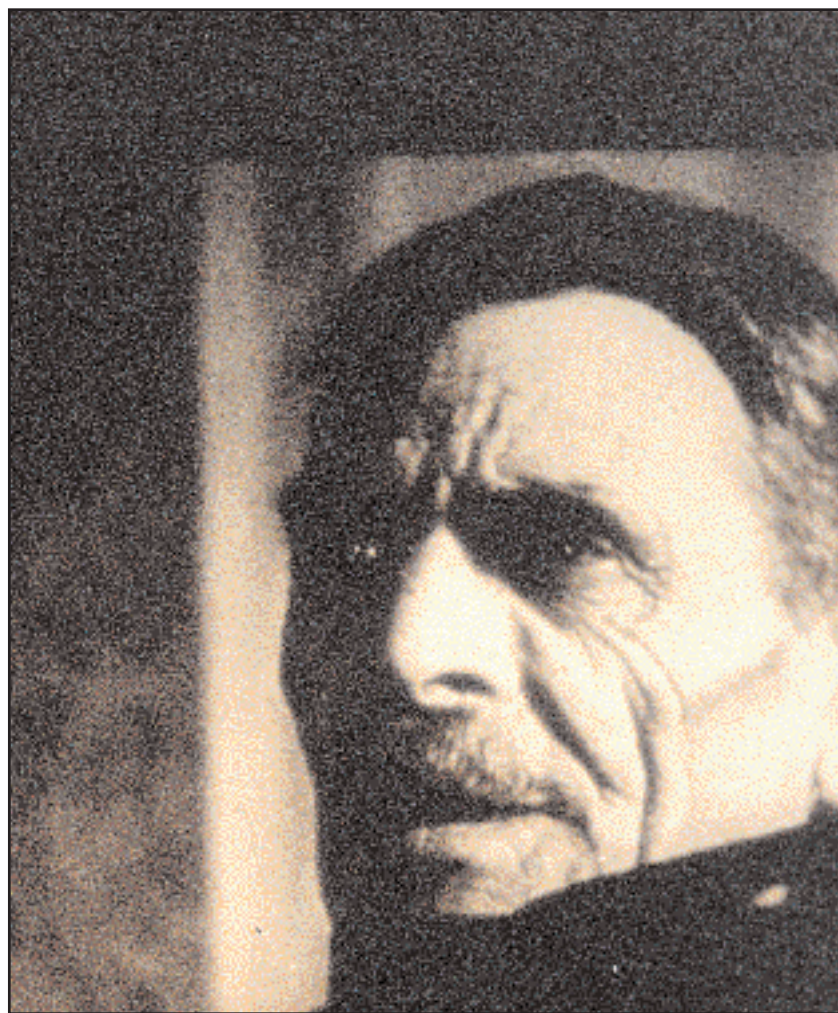
Όπως είναι γνωστό, ο κύριος όγκος του κινηματογραφικού υλικού που μας κληροδότησαν οι πρωτοπόροι Βαλκάνιοι κινηματογραφιστές, βρίσκεται στα **Σκόπια**. Κάποια πρωτότυπα θέματα καθώς και αντίγραφα του σκοπιανού αρχείου, βρίσκονται στην **ταινιοθήκη του Βελιγραδίου** και ακόμη λιγότερα στο **Βουκουρέστι** και τη **Σόφια**.

Στο Βελιγράδι φυλάσσονται επίσης μερικά από τα **πρώτα νεγκατίφ** που μέχρι σήμερα παραμένουν για εργαστηριακούς λόγους **ανεμφάνιστα**. Στην Ελλάδα, κινηματογραφικό υλικό των αδελφών Μανάκια χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1983, στην τηλεοπτική σειρά της ΕΡΤ «**Πανόραμα του αιώνα**», των Φ. Λαμπρινού και Λ. Λοΐσιου. Το υλικό αυτό εξασφαλίστηκε τότε από τη «Μακεδονική Ταινιοθήκη» των Σκοπίων. Μονταρισμένα αποσπάσματα από το «Πανόραμα του αιώνα», χρησιμοποιήθηκαν σε ταινίες που έκτοτε γύρισαν διάφοροι Έλληνες κινηματογραφιστές με θέμα τη ζωή και το έργο των Μανάκια.

Το 1994 σε συνεργασία με τη «**Γιουγκοσλαβική Ταινιοθήκη**» του Βελιγραδίου αποκτήθηκε το μεγαλύτερο μέρος από το συνολικό διασωθέν υλικό των Μανάκια, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της ταινίας «**Γλέντι γενεθλίων - μια βουβή βαλ-**

κανική ιστορία». Εκείνο όμως που θα πρέπει να επισημάνει κανείς κλείνοντας αυτό το σύντομο σημείωμα για τους Μανάκια, είναι το **τραγικό γεγονός** ότι στην Ελλάδα **δεν υπάρχει χρηστικό αρχείο κινηματογραφικών ντοκουμέντων**. Ετσι, το υλικό των αδελφών Μανάκια, όπως και άλλα χιλιάδες μέτρα φιλμ, βρίσκονται για χρόνια κάπου αποθηκευμένα χωρίς ποτέ να έχουν καταγραφεί, χρονολογηθεί, ταξινομηθεί και αναπαράχθει, ώστε να έχει εύκολη και γρήγορη πρόσβαση σε αυτά οποιοσδήποτε κινηματογραφιστής ή ερευνητής το επιθυμεί. Οι ιθύνοντες του **υπουργείου Τύπου**, στο οποίο φυλάσσεται το μέγιστο μέρος των κινηματογραφικών ντοκουμέντων που διέθετε η πρώην γενική γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών, το κατ'επίφασιν αρμόδιο **Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων**, οι διαρκώς εισερχόμενοι και εξερχόμενοι πρόεδροι της **ΕΡΤ** και τέλος οι διευθύνοντες το **αρχείο - μουσείο** της, στο οποίο φυλάσσονται σήμερα όλα τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν στη σειρά «Πανόραμα του Αιώνα», είτε κωφεύουν, είτε αναβάλλουν για το απώτατο μέλλον τη δημιουργία αυτού του χρηστικού αρχείου.

Πάλι καλά που τα υλικά αυτά διασώθηκαν, γιατί κάποια εποχή, στην ΕΡΤ κινδύνευσαν να πεταχθούν για να αδειάσει το δωμάτιο όπου φυλάσσονταν και να γίνει γραφείο...

Ο Μιλτ. Μανάκιος σε πλάνο ταινίας.

Το φωτογραφικό έργο

Καλλιέργησαν το πορτρέτο και το στιγμιότυπο, δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στην πιστή απόδοση

Νύφη και γαμπρός στη Σαμαρίνα. Βραβευμένη φωτογραφία (του 1906) των Μανάκια (φωτ. από το βιβλίο «Αδελφοί Μανάκια πρωτοπόροι του κινηματογράφου στα Βαλκάνια», του Γ. Εξαρχου).

Ο Μίλτος Μανάκιας και ο ανιψιός του Δημητράκης, γιος του αδελφού του Γιαννάκη, στην είσοδο του φωτογραφείου τους στο Μοναστήρι.

Του Δρ. Δημήτρη Τζίμα*

Κατά την περίοδο της δημιουργικής ακμής των αδελφών Μανάκια, δηλαδή τα τελευταία χρόνια του 19ου και την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, ξεχωρίζουν στη διεθνή φωτογραφική σκηνή τρία κύρια είδη φωτογραφίας ή καλύτερα τρεις φωτογραφικές πρακτικές: Η φωτογραφία πορτρέτου, το στιγμιότυπο και η στυλιζαρισμένη πικτοριαλιστική φωτογραφία θεωρούμενη από πολλούς τότε και ως καλλιτεχνική...

Το πορτρέτο αποτελούσε ανέκαθεν την κύρια πηγή εσόδων για τους φωτογράφους, ιδιαίτερα δε από το 1855 που ο ευφυέστατος γάλλος φωτογράφος Disderi επινόησε την περίφημη φωτογραφία carte de visite -μια τυποποιημένη στη λήψη και φθηνή στην παραγωγή φωτογραφία διαστάσεων επισκεπτήριας κάρτας-

κάνοντας το φωτογραφικό πορτρέτο προσιτό σε ευρύ φάσμα κοινωνικών στρωμάτων.

Αυτή η κερδοφόρα ενασχόληση δεν άφησε φυσικά αδιάφορους και τους αδελφούς Μανάκια.

Εχει διασωθεί μεγάλος όγκος πορτρέτων στα οποία διακρίνει κανείς όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του είδους: Λήψεις στον ειδικά για το σκοπό αυτό διαμορφωμένο χώρο του φωτογραφείου, πρόσωπα κάθε ηλικίας, ύφος σοβαρό και απλάνες, αμφίεση με ρούχα γιορτινά δηλαδή με ό,τι καλύτερο υπήρχε - εν προκειμένω φουστάνες, φέσια και βράκες- και λιτό ντεκόρ συνήθως ίδιο για όλους.

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, αυτό το είδος φωτογράφισης εξυπηρετούσε καθαρά βιοποριστικούς λόγους, και αναπόφευκτα κατέληξε σε μια τυποποίηση. Αρα δεν μπορεί κα-

νείς να μιλήσει για καλλιτεχνική φωτογραφία με τη σημερινή έννοια του όρου. Ελάχιστοι φωτογράφοι στη μικρή ιστορία της φωτογραφίας διέπρεψαν σ' αυτό το είδος -όσο και αν αυτό φαίνεται περίεργο- με πρώτο και καλύτερο τον Nadar, τα πορτρέτα του οποίου δεν ήταν απλά φωτογραφίες ταυτότητας αλλά προσωπογραφίες αριστοτεχνικές, πολυδιάστατες και διαχρονικές.

Η αξία των φωτογραφικών πορτρέτων που φιλοτέχνησαν οι αδελφοί Μανάκια δεν έγκειται καθαυτό στις τυποποιημένες λήψεις που πραγματοποιήσαν στο φωτογραφείο τους αλλά στην ιστορική και κοινωνιολογική αξία των λαογραφικών μαρτυριών τους από την Ηπειρο και τη Μακεδονία όπου απθανάτισαν, στις ιδιαίτερες πατρίδες τους, οπλαρχηγούς, τσιφλικάδες, πλούχιες, υπερήλικες και άλλα πρόσωπα

που έκριναν ενδιαφέροντα. Αυτές οι φωτογραφικές εξορμήσεις πραγματοποιούνταν με την ευκαιρία τοπικών κοινωνικών εκδηλώσεων όπως π.χ. γάμων, τοπικών εορτών, πανηγύρεων κ.λπ.

Εκτός από απεικονίσεις μεμονωμένων προσώπων επιδίδονταν και σε ομαδικά πορτρέτα κοινωνικών ομάδων (π.χ. κτηνοτρόφων, υλοτόμων κ.λ.π.) και φυσικά αλληπάλληλα στιγμιότυπα από την ιδιαίτερη ζωή των ανθρώπων της περιοχής αυτής.

Φωτογραφικό στιγμιότυπο

Όσον αφορά τώρα το φωτογραφικό στιγμιότυπο μπορούμε άφοβα να υποστηρίξουμε ότι αυτή τη δεδομένη χρονική στιγμή, ορίζεται από το έργο τριών γνωστών φωτογράφων:

Τις εικόνες του μικρού τότε Henri

Ο Μίλτος Μανάκας και η μοτοσικλέτα του. Με αυτήν πήγαινε στα χωριά και τις πόλεις, σε κοινωνικές εκδηλώσεις και στα πεδία των μαχών για φωτογράφιση.

Lartigue, ο οποίος φωτογράφιζε τις δραστηριότητες της οικογενείας του κρατώντας παράλληλα σημειώσεις, το έργο του Atget που φωτογράφιζε δρόμους και σοκάκια του Παρισιού και την κοινωνικά ευαισθητοποιημένη δουλειά του Lewis Hine που κατέγραψε τη μίζερη ζωή των μεταναστών στην Νέα Υόρκη.

Στα στιγμιότυπα των αδελφών Μανάκια δεν συναντάει κανείς φωτογραφίες με καταγγελίες κοινωνικού περιεχομένου και θεματολογία από τις μειονότητες και τις διάφορες κα-

ταπιεσμένες κοινωνικές ομάδες της περιοχής τους (π.χ. ζωή τσιγγάνων, οικογενειών στα όρια της φτώχειας και της εξαθλίωσης κ.λ.π.). Οι αδελφοί Μανάκια κατέγραψαν τη θετική όψη της ζωής, έκαναν «κοινωνική» φωτογραφία με έντονη επιθυμία να διασώσουν στις φωτογραφίες τους τα ιδιαίτερα ήθη και έθιμα της πατρίδας τους.

Ας σημειωθεί κάπου εδώ ότι η ίδια αγωνία διακατείχε και τον περιφρονημένο στην εποχή του Atget ο οποίος κάτω από τις φωτογραφίες κτι-

ρίων και δρόμων του Παρισιού των αρχών του αιώνα που καθημερινά και ακατάπαυστα αποτύπωνε, σημείωνε «Vas disparaître» δηλαδή: θα εξαφανιστεί....

Από ό,τι γνωρίζουμε, οι αδελφοί Μανάκια δεν ασχολήθηκαν καθόλου με την λεγόμενη πικτοριαλιστική φωτογραφία, είδος ιδιαίτερα δημοφιλές στους καλλιτεχνικούς κύκλους της Belle Epoque.

Οι πικτοριαλιστές φωτογράφοι στην προσπάθειά τους να μιμηθούν την ιμπρεσιονιστική ζωγραφική της

περιόδου είχαν φτάσει σε παραλογισμούς και ακρότητες άγνωστες μέχρι τότε για το φωτογραφικό μέσο: επιδίωκαν το φλού στις εικόνες τους, φωτογράφιζαν γυμνά μοντέλα σε πορφυρούς καναπέδες κατά τα πρότυπα των ζωγράφων, κατέστρεφαν τα αρνητικά τους μετά την εκτύπωση –γιατί δεν νοείται έργο τέχνης σε πολλά αντίτυπα...– τύπωναν τις φωτογραφίες τους σε ιδιόμορφα χαρτιά με παράξενες τεχνικές και άλλα τινά, που έχουν κάνει πολλούς να θεωρούν αυτή την περίοδο ως την πλέον συμπλεγματική και ενέχουσα συμπτώματα υποτέλειας της φωτογραφίας έναντι της ζωγραφικής και γενικά των άλλων τεχνών.

Οι αδελφοί Μανάκια ήταν οπαδοί της καθαρής φωτογραφίας, δεν τους ενδιέφερε η φόρμα και οι τεχνικές επιτηδεύσεις, ενώ έδιναν όλο το βάρος στο περιεχόμενο και στην πιστή απόδοσή του.

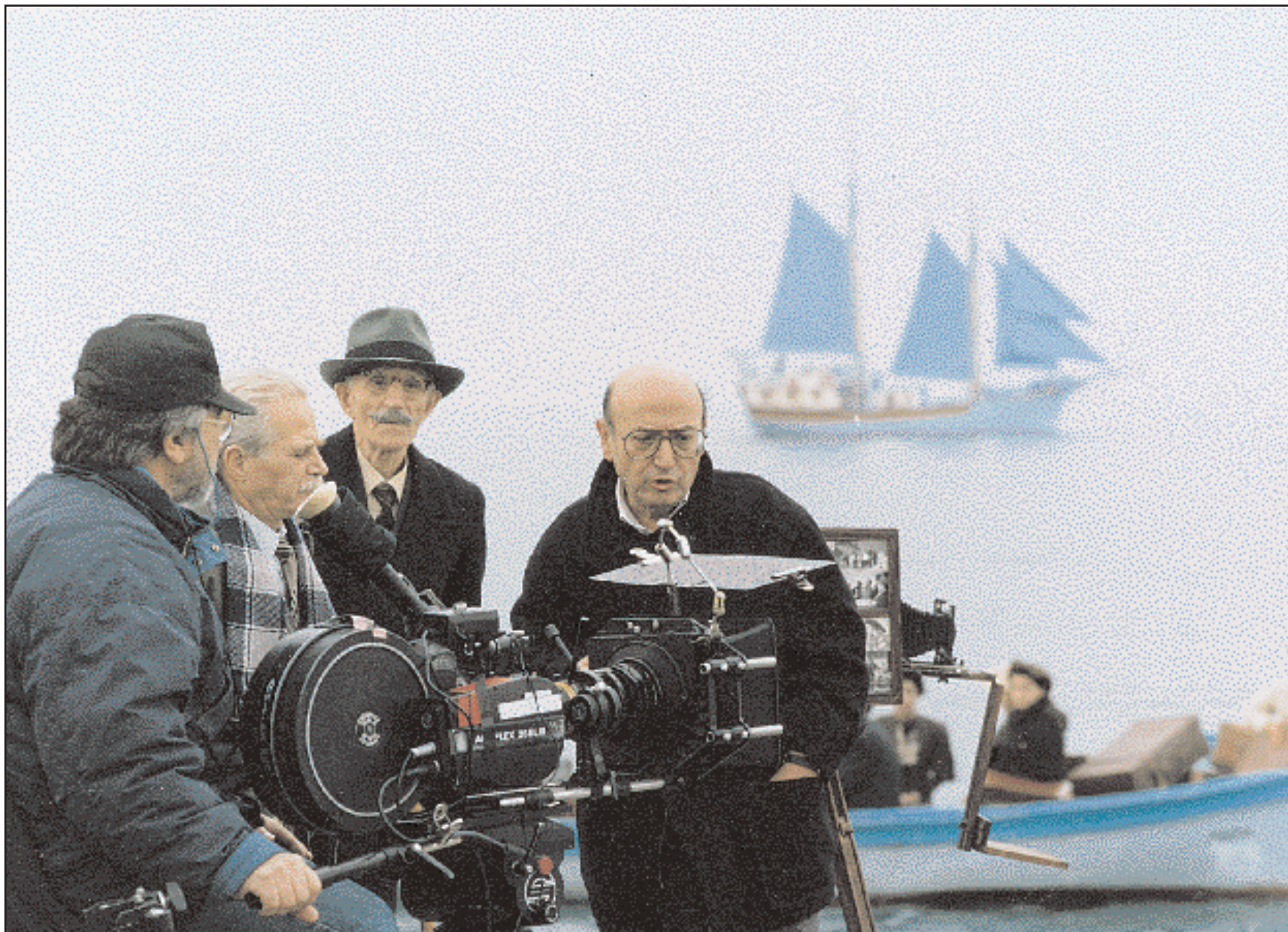
Δημιούργησαν σε μια περιοχή και μια εποχή που το ποσοστό των αναλφάβητων ήταν τρομακτικό, αγγίζοντας τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού, δούλεψαν και κινήθηκαν σε μια άκρως ανασφαλή γεωγραφική περιοχή κάτω από την κυριαρχία της υπό διάλυση -και ως εκ τούτου επικίνδυνης - Οθωμανικής αυτοκρατορίας, υπερέβησαν εαυτούς ασχολούμενοι με τη φωτογραφία και τον κινηματογράφο, σε μία μικρή και αυστηρή κοινωνία κτηνοτρόφων ορμώμενοι από την Αβδέλλα Γρεβενών, ένα άγνωστο και άσημο βλαχώρι της Πίνδου.

Δεν είναι δα και λίγο...

* Ο Δημήτρης Τζίμας είναι επ. καθηγητής Φωτογραφίας στο ΤΕΙ Αθήνας και διευθυντής του περιοδικού ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ.

Αριστερά: Το σήμα που υπήρχε στο πασπαρτού των φωτογραφιών των Αδελφών Μανάκια όταν εργάζονταν στα Ιωάννινα (φωτ.: Συλλογή Δ. Τζίμα). Δεξιά: Φωτογραφία - πορτρέτο του Γιάννη Μανάκια σε νεαρή ηλικία.

Ετοιμασία για το γύρισμα της σκηνής του (κινηματογραφικού) Γιάννη Μανάκια στην παραλία της Θεσσαλονίκης. Από δεξιά: Θόδωρος Αγγελόπουλος, ο κινηματογραφικός Γιάννης Μανάκιος με τον βοηθό του και αριστερά ο διευθυντής φωτογραφίας Γιώργος Αρβανίτης.

Έτσι ενώθηκε η ζωή μας...

Οι Μανάκια, βασικό στοιχείο δομής και μυθοπλασίας στο «Βλέμμα του Οδυσσέα»

Του **Θόδωρου Αγγελόπουλου**

Σκηνοθέτη

Αναζητώντας το χωριό του Μεγαλέξανδρου βρέθηκα για πρώτη φορά στην Αβδέλλα, ένα βλαχοχώρι πάνω στην Πίνδο. Στο καφενείο του χωριού πρωτοείδα φωτογραφία των αδελφών Μανάκια. Ως τότε, γνώριζα αόριστα πως ήταν οι πρώτοι που έκαναν κινηματογράφο στα Βαλκάνια. Όταν πριν από τρία χρόνια προχωρούσα στην οργάνωση του σεναρίου για το «Βλέμμα του Οδυσσέα», συναντήθηκα και πάλι με τους Μανάκια αλλά μέσα από διαφορετική διαδρομή. Η ταινία έπρεπε να καλύψει την ιστορία των Βαλκανίων αυτού του αιώνα, που είναι ταυτόχρονα και ο αιώνας του κινηματογράφου. Μου χρειαζόταν, λοιπόν, ένας οδηγός.

Στο σπίτι του Γκουέρα, στην Ιταλία, διαδραματίστηκε η γνωστή ιστορία με την κόρη του γλύπτη Μα-

ντζού, που μου έστειλε ένα γράμμα και ένα δώρο. Το δώρο ήταν ένα γλυπτό του πατέρα της. Το γράμμα με πληροφορούσε ότι ο μεγάλος γλύπτης, τα τελευταία χρόνια της ζωής του, είχε μια έμμονη ιδέα που ήθελε να είναι το τελευταίο του έργο: το βλέμμα του Οδυσσέα. Πίστευε ότι σε αυτό το βλέμμα είναι γραμμένη ολόκληρη η ανθρώπινη περιπέτεια... Η ιδέα της ταινίας βρίσκεται σε αυτό το βλέμμα. Εκείνη τη στιγμή είχα και τον τίτλο και το θέμα. Το ίδιο το θέμα όμως περιείχε την ανάγκη συνάντησης δύο βλεμμάτων. Η ιστορία του αιώνα, η ιστορία του σινεμά, κινηματογράφος της αρχής, κινηματογράφος του τέλους. Δύο βλέμματα, αρχή και τέλος του αιώνα. Όλα αυτά, βέβαια, ήταν σκέψεις που ωρίμασαν υπόγεια και μορφοποιήθηκαν αργότερα.

Έτσι, όμως, οι αδελφοί Μανάκια μπήκαν στη ζωή μου και στη δου-

λειά μου. Δύο βιβλία - βιογραφίες με βοήθησαν να ξεκαθαρίσω τα πράγματα. Το πρώτο, ενός Αβδελιώτη, του Γιώργη Εξαρχου, το δεύτερο ενός δημοσιογράφου από τη Θεσσαλονίκη, του Χρίστου Χριστοδούλου. Ο σκηνοθέτης Φώτος Λαμπρινός, μου έφερε μια κασέτα από το «Πανόραμα του αιώνα» στο οποίο είχε περιλάβει κομμάτια από τις ταινίες των Μανάκια. «Υφάντρες», η πρώτη ταινία του ελληνικού και του βαλκανικού σινεμά. Πόσο είχε διασωθεί, τι διάρκεια είχε, κανείς δεν ξέρει. Ωστόσο μου έκανε εντύπωση αυτό που ήταν ένα από τα ερωτήματά μου και που υπάρχει και σαν ερώτημα και σαν αιτούμενο μέσα στο «Βλέμμα του Οδυσσέα»: η αθωότητα του βλέμματός.

Σε κάποιο από αυτά τα βιβλία, έτσι όπως ταξίδευα πάνω στη ζωή τους και στα καμώματά τους, έπεσα σε μια σύντομη παράγραφο - υποπτεύομαι

ότι πολλοί την προσπέρασαν χωρίς να δώσουν σημασία: πιθανόν να υπάρχουν κάπου ανεμφάνιστα φιλμ, δυο ή τρεις μπομπίνες των Μανάκια από εκείνη την εποχή, από τις αρχές του αιώνα. Αυτό ήταν η ιδέα που γύρευα! Η κλωστή που θα ξετύλιγε το κουβάρι. Μέχρι εκείνη τη στιγμή υπήρχαν άπειρες σημειώσεις, ήξερα πού πήγαινα, μου έλειπε ένα κεντρικό σημείο δομής, ένα σταυροδρόμι.

Αυτή η πιθανή ύπαρξη τριών ανεμφάνιστων φιλμ των αδελφών από τη μυθική αρχή του αιώνα, έγινε η ποιητική αφορμή για το μεγάλο ταξίδι.

Στην πορεία
των Μανάκια

Ακολούθησα την πορεία των αδελφών Μανάκια, διαγράφοντας τη διαδρομή από την αφήγηση στο βίωμα.

Συνέχεια στην 18η σελίδα

...Ένα πλοίο εμφανίζεται στο κάδρο να διασχίζει τη μολυβένια θάλασσα.

Το κάδρο ανοίγει κι ανακαλύπτουμε ένα φωτογράφο, με ρούχα του '54, σκυμμένο σε μια παμπάλαια φωτογραφική μηχανή με τρίποδο, απ' αυτές των πλανόδιων φωτογράφων. Ο Γιαννάκης Μανάκις φωτογραφίζει.

Ξαφνικά γέρνει και φέρνει το χέρι στο στήθος του...

Μπαίνει στο κάδρο τρέχοντας ένας ηλικιωμένος...

και συγκρατεί το φωτογράφο να μην πέσει. Τον ξαπλώνει προσεχτικά στη γη και του ανοίγει το πουκάμισο. Επειτα σηκώνεται και προχωρεί προς τη μηχανή. Σταματά και απευθύνεται σε κάποιον ή κάποιους εκτός κάδρου:

«Ο Γιαννάκης πέθανε το ίδιο βράδυ παραμιλώντας για κάποια ανεμφάνιστα, όπως σας έγραψα, τρία κουτιά... ένα φιλμ... που για κάποιο λόγο δεν εμφανίστηκε ποτέ... από τότε, από τις αρχές του αιώνα». (Αποσπάσματα από το σενάριο της ταινίας «Το βλέμμα του Οδυσσέα».)

Συνέχεια από την 16η σελίδα

Ετσι οι Μανάκια γίνονται μέρος της μυθοπλασίας της ταινίας, κύρια πρόσωπα, καθώς ο πρωταγωνιστής ταυτίζεται τότε με τον Μίλτο τότε με τον Γιαννάκη. Ετσι ενώθηκε η ζωή μας και είναι δύσκολο πια να ξαναχωρίσει, για να θυμηθώ τον Σεφέρη.

Ο Γιαννάκης ήταν ο πρώτος που ξεκίνησε την περιπέτεια, που έμελλε να εξελιχθεί σε κινηματογραφική περιπέτεια. Νέος φωτογράφος στα Γιάννενα τότε, κάλεσε από το χωριό και τον αδελφό του να δουλέψει κοντά του. Ο Γιαννάκης αγόρασε και την πρώτη κάμερα, μια ΒΙΟΣΚΟΠ 300, στο Λονδίνο, απο έναν ανταγωνιστή του Εντισον, τον Τσαρλς Ούρμπαν. Είχε προηγηθεί στο Βουκουρέστι, όπου βρέθηκαν τα δύο αδέρφια για έναν διαγωνισμό φωτογραφίας, η ανακάλυψη του σινεμά. Είδαν σε μια προβολή την πρώτη, πιθανώς, ταινία των αδελφών Λιμιέρ και μαγεύτηκαν. Επιστρέφοντας, άρχισαν να γυρίζουν μικρές ταινίες, καταγράφοντας τα πάντα. Στο χωριό, πρώτα, ξεκινώντας από το οικογενειακό περιβάλλον: «Υφάντρες». Και έπειτα καταγράφοντας τα πάντα στα ταραγμένα Βαλκάνια. Σιγά σιγά γίνονται γνωστοί. Η διεύθυνση που δίνουν είναι «Αφοι Μανάκια. Βαλκάνια». Μιλούν όλες τις γλώσσες των Βαλκανίων. Αντιπροσωπεύουν αυτο που θα μπορούσε να πει κανείς, τους κατεξοχήν «HOMO BALCANICUS».

Οι Μανάκια στήνουν και την πρώτη κινηματογραφική αίθουσα στο Μοναστήρι, με το όνομά τους: Σινέ Μανάκια. Η αίθουσα, όμως, αφού πέρασε από φοβερές δυσκολίες επιβίωσης, καίγεται, τελικά, το 1938 στη διάρκεια μιας προβολής. Τα φιλμ, ως γνωστόν, ήταν τότε εύφλεκτα. Ομως, από το 1927, είχαν σταματήσει να γυρίζουν ταινίες. Οι εποχές είχαν αλλάξει, η κάμερα ήταν απαρχαιωμένη, είχαν αρχίσει να γυρίζουν

Ο Μίλτος Μανάκιος κινηματογραφεί από το μπαλκόνι του φωτογραφείου τους στο Μοναστήρι (φωτ. από το βιβλίο «Τα φωτογενή Βαλκάνια των Αδελφών Μανάκη» του Χρίστου Κ. Χριστοδούλου).

ταινίες και άλλοι πολλοί. Ετσι για κάμποσο διάστημα ασχολούνται με την αίθουσα και με περιοδείες στα χωριά, προβάλλοντας ταινίες στα σχολεία και στα καφενεία. Ενας γύφτος με ταμπούρλο και η μηχανή προβολής πάνω σ' ένα κάρο: «Στο Μανάκια να 'ρθείτε για να ευχαριστηθείτε...», διαλαλούσε ο γύφτος.

Ο Γιαννάκης

Μετά την καταστροφή του κινηματογράφου από την πυρκαγιά, ο Γιαν-

νάκης, απογοητευμένος, παίρνει το γιο του και εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη, αφήνοντας όλο το υλικό στον αδελφό του. Ζει κάνοντας το φωτογράφο στην παραλία. Για κάποιο άλλο διάστημα παραδίδει μαθήματα. Μετά το θάνατο του γιου του, όμως, καταρρέει. Δεν θα συνέλθει ποτέ. Πεθαίνει μετά τον πόλεμο ξεχασμένος. Στο «Βλέμμα του Οδυσσέα» υπάρχει η σκηνή του θανάτου μυθοποιημένη: ένας ηλικιωμένος φωτογράφος πεθαίνει στην παραλία της Θεσσαλονίκης, ενώ στο

βάθος απομακρύνεται ένα γαλάζιο καράβι... Μια εποχή, ένας κόσμος που τελειώνει...

Ο Μίλτος έμεινε στο Μοναστήρι. Μετά τον πόλεμο, οι Γιουγκοσλάβοι αναζήτησαν τους πιονέρους του σινεμά. Ολοι αναφέρονταν στον Μίλτο ξεχνώντας εντελώς τον Γιαννάκη. Ο Μίλτος γίνεται εθνικός κινηματογραφιστής και παρασημοφορείται απο τον στρατάρχη Τίτο.

Γύρω στο '50, όμως, ο Μίλτος, μόνος, αισθάνεται την επιθυμία να επιστρέψει στην Ελλάδα. Ισως να θέλει να γυρίσει να πεθάνει στο χωριό του. Κανείς δεν ξέρει. Προσφέρει στο ελληνικό κράτος όλο του το υλικό και το αρχείο, με μοναδικό αντάλλαγμα να επιστρέψει. Τότε, όμως, ήταν ταραγμένη περίοδος. Είμαστε ακριβώς πάνω στην απόγευση του Εμφυλίου. Δεν πήρε ούτε απάντηση στο αίτημά του! Ετσι το 1954 πουλάει το υλικό του στο γιουγκοσλαβικό κράτος, το οποίο λίγο αργότερα το παραχωρεί στο αρχείο της ταινιοθήκης των Σκοπίων, όπου βρίσκονται ακόμη. Τα τρία ανεμφάνιστα φιλμ τα εμπιστεύεται σε έναν νεαρό, ενθουσιώδη τότε βοηθό της ταινιοθήκης του Βελιγραδίου. Ο νεαρός αυτός ήταν ο μετέπειτα και για πολλά χρόνια διευθυντής της Ταινιοθήκης. Πρόσωπο που εμφανίζεται στο «Βλέμμα του Οδυσσέα» να μιλά για την ιστορία των ανεμφάνιστων φιλμ. Οι τρεις μπομπίνες βρίσκονται ακόμη στην Ταινιοθήκη του Βελιγραδίου ανεμφάνιστες· και απ' ό,τι φαίνεται θα μπουν ανεμφάνιστες και στον άλλο αιώνα...

Σημείωση των «Επτά Ημερών»: Το κείμενο του Θόδωρου Αγγελόπουλου είναι από προφορική συνομιλία με τη συνάδελφο Μαρία Κατσονάκη, που τη μετέφερε και στο χαρτί.

20 Σεπτεμβρίου 1931. «Ενθύμιον από Διεθνή Εκθεση Θεσσαλονίκης. Γιαννάκης Μανάκιος και Δημήτριος». Φωτογραφία σταλμένη στον Νάκο Πολυαράο στην Αβδέλλα.

Οικογενειακές αναμνήσεις

Με αφορμή το «Βλέμμα του Οδυσσέα», ο συγγραφέας ξεδιπλώνει τις συγγενικές μνήμες για τους Μανάκια

Του **Αντώνη Μπουσμπούκη**

Ε. Καθηγητή γλωσσολογίας
στη Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π. Θεσ/νίκης

ΜΕΣΑ στην αίθουσα του θεσσαλονικιώτικου σινεμά η προβολή της ταινίας «Το βλέμμα του Οδυσσέα» ξεκίνησε με το ντοκιμαντέρ «Υφάντρες». Η υπερωινόβια μαία («μαία-γιαγιά») με τις νύφες και τις εγγονές δούλευαν το διασίδι, ενώ τα εγγόνια της, Γιάννης και Μίλτος, έπιαναν ήδη την άκρη του νήματος που θα ξετύλιγε από 'δω κι εμπρός την απρχή του βαλκανικού κινηματογράφου. Ο σκηνοθέτης και κειμενογράφος με την επιλογή των Μανάκια ως φορέων του βαλκανικού οράματος έδειξε ασυνήθιστη για τον τόπο μας ελληνοβαλκανική ευρύτητα που κυρίως μέσα από το υπόδειγμα, Βλάχων μπροστάρηδων μπορούσε να του μεταγγιστεί. Ανάμεσα στους πινδικούς Βλάχους η ενστικτώδης νοσταλγία για τ' αλπικά λημέρια τους -όχι σπάνια- παροχετεύεται σε κανάλια αναζήτησης του χώρου εκείνου όπου υψώνονται οι κορυφές του πνευματικού ωραίου και του ηθικά αγαθού.

Το απολλώνειο φως της Δήλου που ενεργοποίησε το βλέμμα του ήρωα της ταινίας ήρθε και συνέπεσε με κείνο του Γιάννη Μανάκια, για να κοιτάξει μαζί του τον σημεινικό όσο και χθεσινό βαλκανικό περίγυρο. «Το βλέμμα του Οδυσσέα» δεν είναι συμβατική, αυθαίρετη, επιλογή όταν η νοσταλγία για την «πινδική Ιθάκη» και η αέναη τάση για αποδημία προς μακρινούς ορίζοντες ήταν κάποτε τυπικά γνωρίσματα του πολύτροπου και πολυπράγμονα κόσμου των Αρμάνων - Βλάχων: παλιά έφταναν

Η Δέσπα, κόρη του Μητρούση Μπουσμπούκη, Αβδελιώτισσα από την Κλεισούρα. Σύζυγος του Γιαννούλη Μανάκια και γιαγιά των αδελφών Μανάκια. Πέθανε θαλερή, σε βαθύ γήρας, 112 ή 120 χρόνων. Είναι το βασικό πρόσωπο, η γιαγιά που γνέθει στην ανέμη, μαζί με άλλα συγγενικά πρόσωπα στην ταινία των Μανάκια «ΥΦΑΝΤΡΕΣ». Γυρισμένη το 1905 στην Αβδέλλα, είναι η πρώτη ταινία που γυρίζεται στα Βαλκάνια.

κάθε χρόνο ως την απόμακρη και παλιά πρωτεύουσα των Βίκινγκς, το Βόβγκοροντ ΒΔ της Μόσχας, σε πλήρη εμπορομεταγωγικό σχηματισμό. Αυτούς τους Αρμάνους η «δημοσθένεια ιδεολογία» θέλει να τους βλέπει μόνον ως μπαστούνόβλαχους κτηνοτρόφους...

Ανάμεσα στις υφάντρες ήταν και η μητέρα των Μανάκια, αδελφή του τσέλιγκα Γιάννη ή Νούλη Μπουσμπούκη που ο συντάκτης αυτού του σημειώματος τον έχει προπάππο.

Το σκοτάδι της αίθουσας ενόησε τη συγκέντρωση της προσοχής μου στη μεγάλη οθόνη και το ξετύλιγμα της ταινίας έστρεψε τους φακούς της μνήμης σε ανάδρομη πορεία.

Οι οικογενειακές μνήμες κι εκείνες που προβάλλονταν στην ταινία αναπτύσσονταν σε παράλληλο flash back: Αβδέλλα, Θεσ/νίκη, Φλώρινα, Σκόπια, Ρουμανία και άλλα σημεία της βαλκανικής πατρίδας συνέθεταν το τοπίο όπου βίωσε άλλοτε η ρωμιοσύνη και που τώρα κατάντησε ξέφραγο αμπέλι σε πυρπολητές και πυροσβέστες, χαράσσοντας τα σύνορα του αμοιβαίου φόβου στο όνομα: του εμπορικού ιδεώδους να ξεδευτούν όπως - όπως τα μισητά σίδερα του Αρη και της νέας αταξίας πραγμάτων...

Οικογενειακές μνήμες

Τα αδελφία Μανάκια τα έχω αγροικητά από τα μικρά μου χρόνια, όταν το παιδικό βλέμμα περιεργάζοταν την πλούσια συλλογή από

φωτογραφίες που μας άφηναν στην οικογενειακή μας παρακαταθήκη: φουστανελάδες, φραγκοφορεμένοι νέοι, κυρίες με καπελάκια και φτερό έδειχναν την εξέλιξη στον ενδυματολογικό χώρο και σημάδευαν τα χρονικά όρια του παλιού κόσμου που εξαντλούσε κιόλας την ιστορική διάστασή του. Πολλές από αυτές τις φωτογραφίες έφερναν τη σφραγίδα των αδελφών Μανάκια. Σήμερα, όμως, η απρονοησία μας δεν έσωσε από αυτόν τον πλούτο παρά μονάχα μία: αυτή με την οικογένεια του Νούλη Μπουσμπούκη.

Ο πατέρας μου Τάκης Μ. δεν κρατάει άμεση προσωπική μνήμη για τους Μανάκια· άκουγε, όμως, ότι οι Μανάκια τους επισκέπτονταν στο Δαμάσι του Τυρνάβου όπου μέχρι το 1915 ξεχειμάζαν τα πρόβατα του Τσελιγκάτου που ξεκαλοκαίριζαν στο Ξηρολίβαδο πάνω στο Βέρμιο. Εκεί οι Μανάκια δεν ξεχνούσαν την τέχνη του φωτογράφου και κινηματογραφιστή. Απαθανάτιζαν εικόνες τόσο από την καθημερινή ζωή όσο και από γιορτές κι άλλες δημόσιες εκδηλώσεις.

Η μητέρα μου ήταν νιόνυφη, όταν πρωτοαντίκρουσε (1935;) το Μιλτιάδη Μανάκια και σε ερώτησή του αν μαντεύει ποιος είναι, του είπε ότι είναι ένας από τους Μανάκια και πως τον αναγνωρίζει από μια παλιά φωτογραφία. Τότε αυτός θαύμασε για τη φυσιογνωμική της αντίληψη και είχε να το λέει για καιρό. Ταξίδευε από Θεσσαλονίκη - Γιάννενα και είχε έρθει να τους φέρει τεσκερέ («πρόσκληση γάμου»). Βαστούσε καπαρντίνα στο ένα χέρι και κουτί με λουκούμια στο άλλο για τη μαία Στεργιάνα (χήρα του Νούλη Μ.) που εκείνη την ώρα καθόταν κοντά στο παράθυρο του σπιτιού. Περιορίστηκε να πάρει μόνο έναν καφέ και έφυγε για να συνεχίσει με το λεωφορείο το ταξίδι του για τα Γιάννενα, όπου θα παντρευόταν μια κοπέλα από την Αβδέλλα.

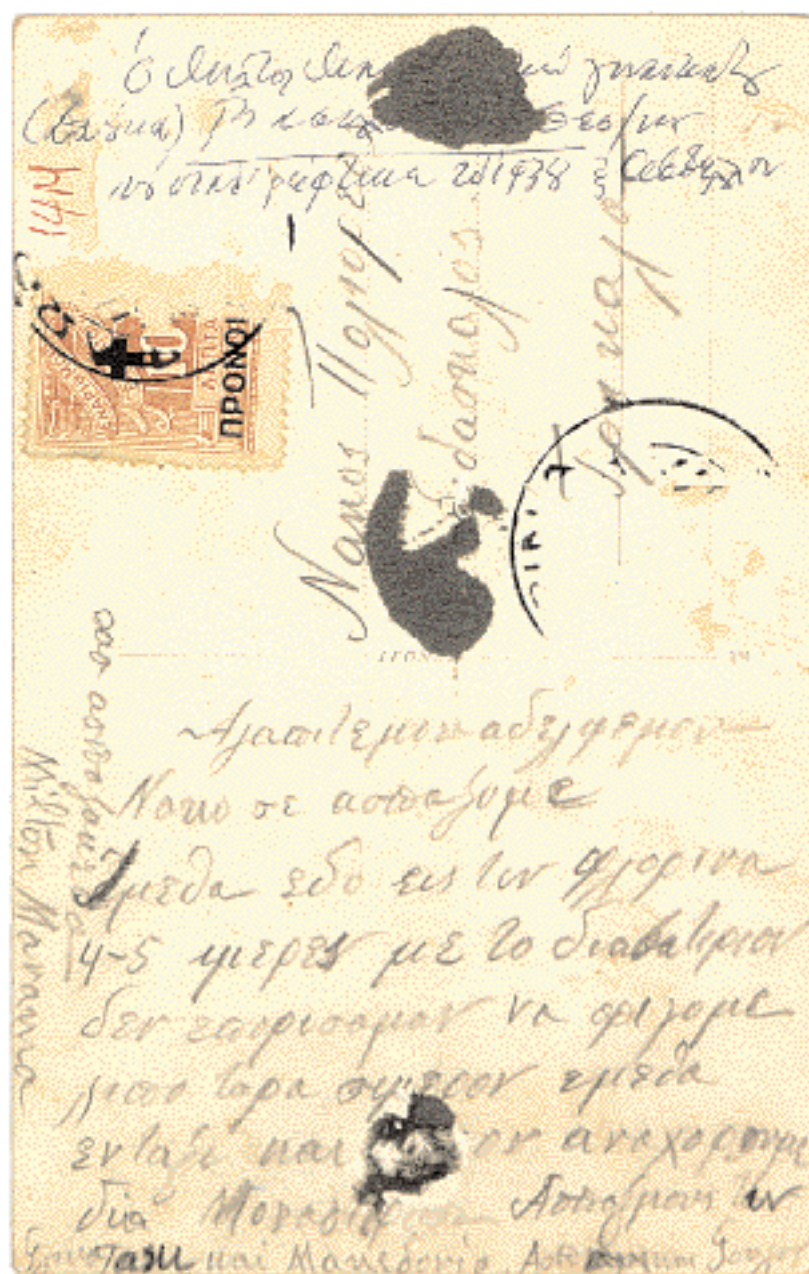
Ως συγγενείς

Μερικά χρόνια αρχύτερα (1933;) ο θεός μου Κολούσιας (Νίκος) Μ. πήγαινε για εμπόριο στη Ρουμανία και στο Μοναστήρι όπου βρέθηκε, οι σερβικές αρχές δεν βρήκαν εντάξει τα χαρτιά του και τον εμπόδισαν να συνεχίσει το ταξίδι του. Τότε θυμήθηκε τους συγγενείς μας, τους Μανάκια και πήγε να ζητήσει τη βοήθειά τους. Και αυτοί δεν τον απογοήτευσαν. Τακτοποίησαν με προθυμία τα χαρτιά του και ύστερα από θερμή φιλοξενία στο σπιτικό τους, τον έστειλαν

Συνέχεια στην 20ή σελίδα

Από δεξιά, Μίλτος Μανάκιος, Γιάννης Μανάκιος, Δημητράκης Μανάκιος (γιος του Γιάννη), Βασιλική (αδελφή των Μανάκια και σύζυγος Νάκου Πολυαράιου), Στεργιάνα (αδελφή των Μανάκια και σύζυγος Κώτσιου). Αριστερά, όρθιος, ενδεχομένως ο Κώτσιος, σύζυγος της Στεργιάνας.

Αριστερά: Ο Μίλτος και η γυναίκα του, 30 Μαΐου 1938, στη Θεσσαλονίκη. Δεξιά: Ιδιόγραφο καρτ-ποστάλ του Μίλτου Μανάκια, ενθύμιον Θεσσαλονίκης 31 Μαΐου 1938. Γράφει: «Νάκος Πολιορεος - Διδάσκαλος - Τρίκαλα, Αγαπιτέ μου αδελφέ μου Νάκο σε ασπάζομε. Ιμεθε εδο εις την Φλόρινα 4-5 ημέρες με το διαβατίριον δεν επορισαμεν να φύγομε λιπο τώρα σήμερον εμεθα ενταξι καί αυριον αναχορουμε δια Μοναστήριον. Ασπάζμούς την Γλύκα, Τάκι και μακεδονία, Ασπασία και Γούλαν. Σας ασπάζόμεθα. Milton Μανაკια».

Φωτογραφία των Μανάκια που τραβήχτηκε στη Λάιστα Ιωαννίνων το 1899 (Συλλ. Δ. Τζίμα).

Συνέχεια από την 19η σελίδα

στον προορισμό του και εκείνος σε γράμμα που έστειλε στον πατέρα μου δεν είχε λόγια να περιγράψει το πόσο κοινωνικοί άνθρωποι και πόσο πονετικοί συγγενείς ήταν.

Από την ίδια πόλη, το Μοναστήρι, πέρασε το 1964 και ο πατέρας μου, προερχόμενος από το Βελιγράδι, όπου πήγε για ζωεμπόριο. Σταμάτησε, λοιπόν, επιτούτου στα Μπιτόλια, για να επισκεφθεί τους Μανάκια. Τράβηξε στο σπίτι του Μίλτου και πληροφορήθηκε ότι η Μανάκαινα και ο γιος της βρίσκονταν στο Βελιγράδι, για να διεκδικήσουν καλύτερη αποζημίωση για το φωτογραφικό και κινηματογραφικό αρχείο που «παρέδωσαν»(;) στο κράτος.

Οι Μανάκια ήταν ακουστοί ως άνθρωποι πολύξεροι, πολύγλωσσοι, κοσμογυρισμένοι κι επιτυχημένοι. Ηρθε, όμως, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και τα χάσανε όλα: στούντιο, κινηματογράφο και αρχείο. Το τελευταίο θα μπορούσε να περιέλθει στην κατοχή του ελληνικού κράτους, αλλά πού διάθεσε για τέτοια...

Εκδρομή μαθητών της Εβραϊκής Σχολής Ιωαννίνων στη λίμνη. Φωτογραφία των αδελφών Μανάκια στις αρχές του αιώνα.

«Πώς ανακάλυψα τους πρωτοπόρους»

Η δεκάχρονη έρευνα και η συλλογή στοιχείων για τα δύο αδέρφια αποτέλεσαν τον καρπό ενός λευκώματος

Του **Χρίστου Κ. Χριστοδούλου**

Δημοσιογράφος

ΓΙΑ τους αδελφούς Μανάκη δεν είχα ιδέα ως την στιγμή που διάβασα γι' αυτούς σε μια σειρά δημοσιευμάτων του αξέχαστου φίλου και συναδέλφου Κώστα Σταματίου, στα «ΝΕΑ».

Αυτό έγινε στη διάρκεια της δικτατορίας, τότε που ο κινηματογράφος, ιδίως ο αυθεντικά πολιτικός, ήταν καταφυγή και διαφυγή.

Η ανακάλυψη των Μανάκη από τον Κώστα Σταματίου, στοίχειωσε θαρρείς μέσα μου και άρχισα έκτοτε να ψάχνω γι' αυτούς. Με βοήθησε σ' αυτό πολύ η δουλειά μου, πρώτα ως δημιουργού της «Αλκυονίδας» του γνωστού κάποτε κινηματογράφου τέχνης και έπειτα η δημοσιογραφία στην εφημερίδα «Μακεδονία» και στην τηλεοπτική σειρά «Η ΕΡΤ στην Β. Ελλάδα». Οι έρευνές μου στην Μακεδονία, την Ηπειρο, την Θεσσαλία και τη Θράκη, όπου γύριζα ντοκυμανταίρ ή έκανα ρεπορτάζ, μου έδι-

ναν σημαντικό υλικό. Στην Ξάνθη π.χ., βρήκα έναν από τους «πρωταγωνιστές» των Μανάκη στις ταινίες που γύρισαν το 1905, στη γενέτειρά τους το χωριό Αβδέλλα των Γρεβενών. Ο άνθρωπος αυτός ήταν ήδη τότε 90 χρόνων, βλάχος στην καταγωγή και θυμόταν καλά τους πρωτοπόρους, που γύριζαν τα έθιμα του χωριού τους πάνω στην Πίνδο. Στη Θεσσαλονίκη στην Ρουμάνικη Εμπορική Σχολή της συμπρωτεύουσας κατά την διάρκεια του πολέμου. Αυτή η σχολή ήταν απομεινάρι των συμφωνιών της συνθήκης Βουκουρεστίου του 1913 που υπέγραψε ο Βενιζέλος με την Ρουμανία.

Στη Βέροια συνάντησα συντοπίτες, φίλους και συγγενείς των πρώτων εκείνων κινηματογραφιστών, όπως επίσης στη Νάουσα και τη Φλώρινα.

Τέλος στον Τύρναβο, τη Λάρισα και τα Γιάννενα, βρέθηκα μπροστά σε αληθινούς θησαυρούς: Φωτογραφίες, έγγραφα, παλιές εφημερίδες που αναφέρονταν στον Γιάννη και

τον Μίλτο Μανάκη. Αναφορές γι' αυτούς υπάρχουν και στο ΥΠ.ΕΞ. Ολο αυτό το υλικό συλλέχτηκε σε διάστημα 10 τουλάχιστον χρόνων, στη διάρκεια των οποίων μάλιστα πήγαινα συχνά στα γραφεία των «Νέων», στη Χρ. Λαδά και συζητούσα τα νεώτερα με τον υπέροχο Κώστα Σταματίου.

Όταν το '89 ο Πέτρος Παπασαραντόπουλος εξέδωσε το βιβλίο μου, ο Κώστας έγραψε δύο ενθουσιώδεις σελίδες βιβλιοκριτικής στα «ΝΕΑ», πράγμα που στάθηκε αποφασιστικό για τη θετική πορεία της έκδοσης.

Συλλογή στοιχείων

Τα πιο σημαντικά στοιχεία για τους Μανάκη τα συνέλεξα κατά καιρούς, από τα Σκόπια, τη Θεσσαλονίκη, τη βιβλιοθήκη Ιωαννίνων, από τη συγγενική τους οικογένεια Στύλου, από τον Αβδελλιώτη δικηγόρο Χρίστο Παπαγιάννη, από τον Φώτο Λαμπρινό και όλως απροσδοκίτως από τον εκδότη Γιάννη Βελλίδη, που στα 1976

μου δώρησε τη σπάνια έκδοση του «Μακεδονικού Ημερολογίου» του 1911, όπου υπάρχουν πολλές λεπτομέρειες από τη δράση των αδελφών Μανάκη.

Επίσης σπάνια φωτογραφικά ντοκουμέντα των πρωτοπόρων βρήκα στις ΗΠΑ στην πλήρη σειρά των τόμων της ομογενειακής εφημερίδας «Εθνικός Κήρυξ» της Ν. Υόρκης που εντόπισα στη βιβλιοθήκη της Ορθόδοξης Ιερατικής Σχολής της Μητρόπολης Βοστώνης της Αρχιεπισκοπής Β.Ν. Αμερικής.

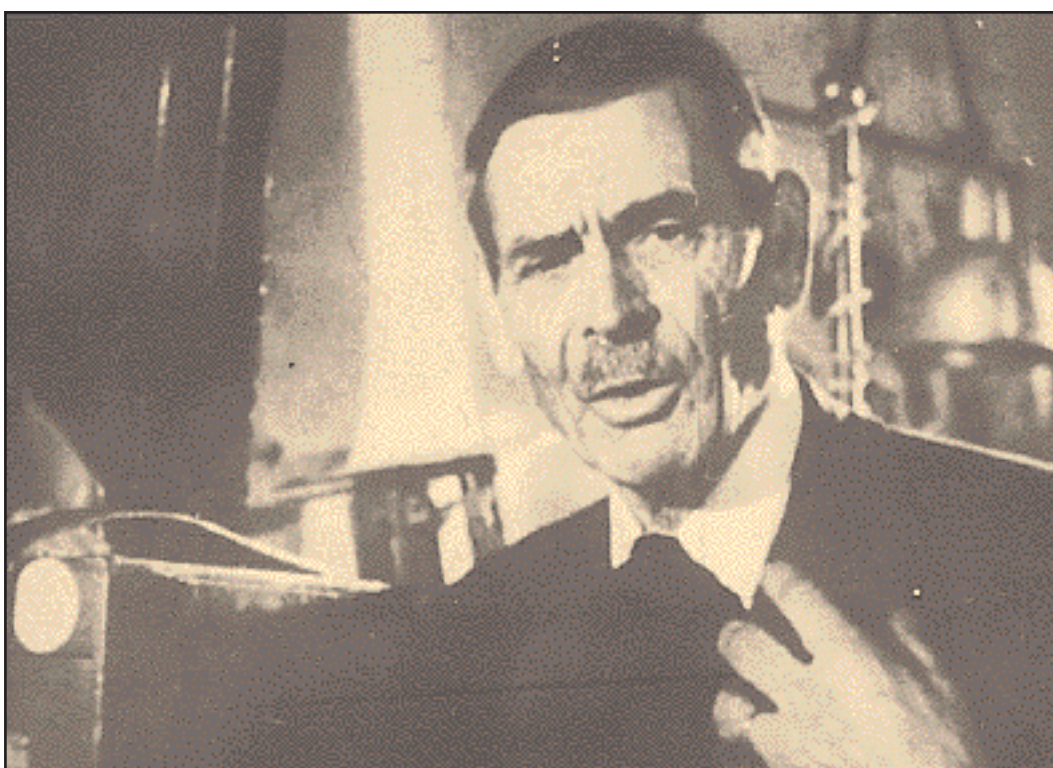
Θέλω να τελειώσω με τις εξής επισημάνσεις: Οι αδελφοί Μανάκη, τουλάχιστον ο Γιάννης, έδρασαν συνειδητά ως όργανα της τουρκικής και ρουμανικής προπαγάνδας. Εγιναν κινηματογραφιστές προκειμένου να γυρίζουν θέματα από τη ζωή των ομοφύλων τους, ώστε να προβάλλονται στην Ευρώπη και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπου οι ρουμανίζοντες, με τη βοήθεια του Βατικανού (και όχι μόνον) και της Πύλης, ανέ-

Συνέχεια στην 22η σελίδα

Αριστερά: Ο Έλληνας οπλαρχηγός Βολάνης, με δράση στο μακεδονικό αγώνα στην περιοχή Μοναστηρίου. Καρτ ποστάλ των Μανάκια (1908). Στο αντάρτικο σώμα του Βολάνη βρέθηκε νεαρός και ο Γεώργιος Μόδης από το Μοναστήρι. Αργότερα έγινε γνωστός με τις «Μακεδονικές Ιστορίες». Σε πάνω από 20 τόμους κατέγραψε όσα προηγήθηκαν, τη διάρκεια και τα μετά του Μακεδονικού έπους. Πέρα από τις λογοτεχνικές αρετές αυτών των σελίδων, θεωρείται και είναι ο μοναδικός χρονογράφος αυτής της αιματηρής περιόδου. Δεξιά: Ο σουλτάνος Μεχμέτ Ρεσάτ σε φωτογραφία των Μανάκια (1911).

Ο Μίλτος Μανάκας στο φωτογραφείο του στο Μοναστήρι, λίγο πριν πεθάνει. (Οι φωτογραφίες του θέματος είναι από το βιβλίο του Χρίστου Χριστοδούλου, «Τα φωτογενή Βαλκάνια των αδελφών Μανάκη», εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1989).

Συνέχεια από την 21η σελίδα

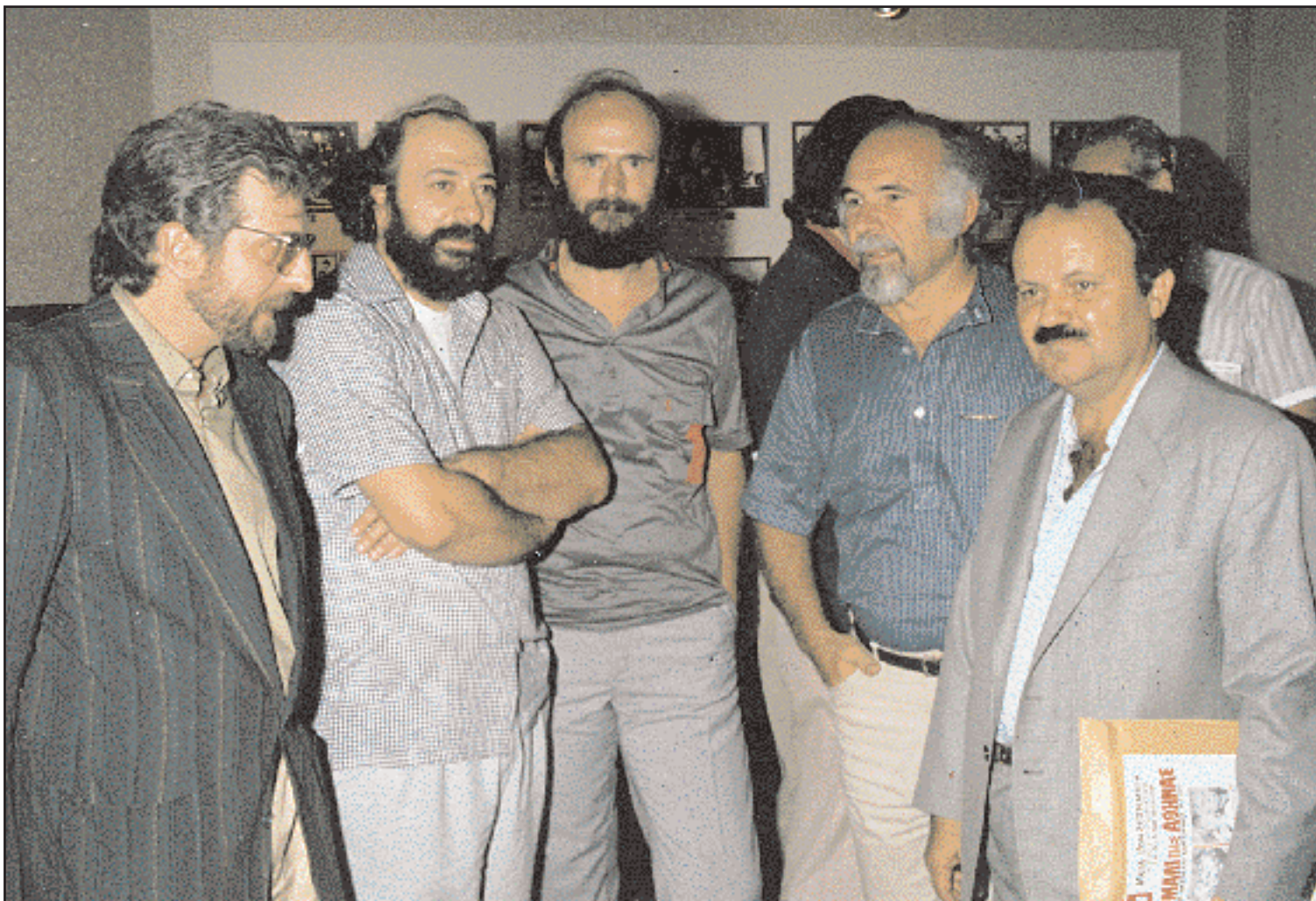
πτυσαν έντονη ανθελληνική προπαγάνδα. Οι Μανάκη ήταν αναμφίβολα δύο άνθρωποι φαινόμενα. Εζησαν σε πλήρη αντίθεση με την ιδέα ότι ήταν Έλληνες. Από τα χρόνια των παππούδων τους, το 1860, η οικογένειά τους είχε ασπαστεί τον ρουμανισμό και πίστευε στη φυλετική αυθυπαρξία των Βλάχων.

Αυτό είναι βέβαια θέμα των εθνολόγων και εμένα με απασχόλησε πολύ ψύχραιμα και πολύ περιορισμένα. Εγώ τίμησα στα βιβλία μου αυτούς τους ανθρώπους ως πρωτοπόρους. Και βέβαια ερεύνησα και έγραψα για την περίπτωση τους με τη μεγαλύτερη δυνατή αντικειμενικότητα και συνέπεια. Φυσικά συνεχίζω να ψάχνω γι' αυτούς και κάποτε θα υπάρξει ελπίζω συνέχεια.

Σημείωση των «Επτά Ημερών»: Επίμαχο και το θέμα τον ονόματος, των αδελφών Μανάκια. Ο κ. Χριστοδούλου νιοθετεί το Μανάκη όπως και στο βιβλίο τον «Τα φωτογενή Βαλκάνια των αδελφών Μανάκη».

Οι Μανάκια στην Ελλάδα

Οι προσπάθειες για την προβολή της ζωής και του έργου τους από το σύλλογο Αβδελλιωτών «Η Βασιλίτσα»

Αθήνα, Σεπτέμβριος 1985. Εκδήλωση για τους Μανάκια στη Γενική Γραμματεία Τύπου. Διακρίνονται οι σκηνοθέτες, από αριστερά, Γ. Κατακουζηνός, Π. Βούλγαρης, Τ. Ψαράς, Τ. Λέρτας και ο εκδότης του περιοδικού «Θέσμη».

Του **Χρήστου Ι. Παπαγιάννη**

Δικηγόρου - Γεν. Γραμματέα του
Συλλόγου Αβδελλιωτών «Η ΒΑΣΙΛΙΤΣΑ»

ΟΤΑΝ στα μέσα Μαΐου 1983 ήρθα, για πρώτη φορά, σε επαφή με φωτο-

γραφίες των αδελφών Μανάκια, πλήθος ερωτημάτων πλημμύρισε το νου μου. Ποιοι ήταν οι αδελφοί Μανάκια και γιατί τόσα χρόνια από το θάνατό τους δεν μίλησε κανείς για αυτούς τους πιονέρους του κινηματογράφου - παρά μόνον ο Κώστας Σταματίου και ο Χρίστος Χριστοδούλου; Γιατί τα μέχρι τότε συγγράμματα για την ιστορία του ελληνικού κινηματογράφου δεν αναφέρονταν στους αδελφούς Μανάκια; Γιατί ένας πέπλος σιωπής αλλά και αμφισβήτησης, απλωνόταν κάθε φορά που κάποιος αναφερόταν σ' αυτούς; Αυτά και άλλα ερωτηματικά αλλά και η απέραντη έλξη και γοητεία που μου ασκούσε η ζωή και το έργο των δυο Αβδελλιωτών κινηματογραφιστών, με έκαναν να αγωνιστώ και να αγωνίζομαι - παρά τις όποιες αντιξοότητες - μέσα από τον σύλλογο Αβδελλιωτών «Η ΒΑΣΙΛΙΤΣΑ» και την περιοδική έκδοση «ΑΒΔΕΛΛΑ» για την προβολή της ζωής και του έργου των αδελφών Μανάκια.

Βέβαια, αν και πέρασαν 13 σχεδόν χρόνια από εκείνη τη μέρα και ακόμη τα ερωτήματα αυτά σε μεγάλο βαθμό με απασχολούν, νοιώθω ευτυχισμένος, που κατόρθωσα σε ένα μικρό βαθμό - άσχετα από το κόστος - να συμβάλω σε ένα μικρό βαθμό στην υλοποίηση του παραπάνω σκοπού.

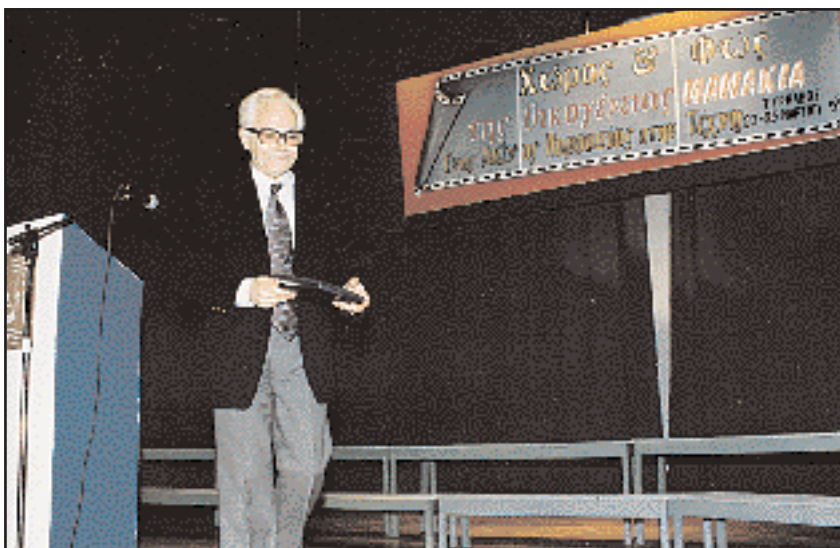
Οι αδελφοί Μανάκια και το έργο τους έγιναν γνωστοί στον ελληνικό χώρο. Σκοπός που δεν θα είχε υλοποιηθεί, εάν δεν είχα στο πλευρό μου υποστηρικτή τον θαυμάσιο

Γιάννη Σιαφάρικα, άξιο πρόεδρο του παραπάνω συλλόγου και τα κατά καιρούς μέλη του Δ.Σ. προς τους οποίους εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες.

Η αρχή

Από τον Μάρτιο του 1984 αρχίσαμε με το Δ.Σ. του συλλόγου έναν δύσκολο αγώνα, για την προβολή της ζωής και του έργου των Μανάκια, εάν ληφθεί υπόψη ότι η έδρα μας (Τύρναβος Λάρισας), βρίσκεται μακριά από τα κέντρα της εξουσίας και της λήψης των αποφάσεων. Αρωγός μας πολύτιμος στην προσπάθειά μας αυτή στάθηκε η Εταιρία Ελλήνων Σκηνοθετών και ειδικότερα ο Νίκος Αντωνάκος και ο Γιάννης Γαζής, ο Διευθυντής της Γ.Γ.Τ.Π. αείμνηστος δημοσιογράφος Γιώργος Κουκάς, καθώς και ο τότε διευθυντής κινηματογραφίας του ΥΠΠΟ Μάνος Ζαχαρίας, με τους οποίους οργανώσαμε την πρώτη εκδήλωση στην Αθήνα και συγκεκριμένα στην Γ.Γ.Τ.Π. τον Σεπτέμβριο 1985 με τίτλο «Αδελφοί Μανάκια - 80 χρόνια ελληνικού κινηματογράφου», όπου για πρώτη φορά οι άνθρωποι και οι φίλοι του ελληνικού κινηματογράφου, ήρθαν σε επαφή με τους αδελφούς Μανάκια και το έργο τους. Είχαν προη-

Συνέχεια στην 24η σελίδα

Στο Δημοτικό θέατρο «Μαξίμ» στον Τύρναβο, πραγματοποιήθηκε τριήμερο εκδηλώσεων (23-25 Μαρτίου '96) με τίτλο «Χώρος και Φως της οικογένειας Μανάκια». Στη φωτογραφία, ένα από τα τιμώμενα πρόσωπα: Ο Γιώργος Αλ. Μπαλοδήμος, απόγονος της οικογένειας Μανάκια. Συνεχίζοντας την καλλιτεχνική παράδοση, ασχολείται ερασιτεχνικά με τη ζωγραφική. Στο πλαίσιο αυτών των εκδηλώσεων οργανώθηκε έκθεση με έργα του. Επίσης, στις 11 Μαΐου και στο πρόγραμμα του δημοτικού δικτύου κινηματογράφων του ΥΠΠΟ, εγκαινιάστηκε στα Γρεβενά ο δημοτικός κινηματογράφος «Σινέ Μανάκια».

22 Φεβρουαρίου 1922. Ο Γιαννάκης Μανάκας και η αρραβωνιαστικιά του Αναστασία έχουν στείλει την καρτ ποστάλ στην Κιάουα και τον Νάκο Πολυαράιο. Από το Μοναστήρι στο Μούρι Ελασσόνας.

Μοναστήρι, 12 Απριλίου 1927. Ο Μιλτιάδης Μανάκας με το γιο του αδελφού του, Δημητράκη. Η καρτ ποστάλ έχει σταλεί στον Νάκο Πολυαράιο.

Συνέχεια από την 23η σελίδα

γηθεί οι εκδηλώσεις «ΜΑΝΑΚΕΙΑ 1985» στον Τύρναβο και την Αβδέλλα. Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν εκδηλώσεις στο 28ο Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσ/νίκης, το γύρισμα δύο (2) ταινιών για τους Μανάκια, η έκδοση δύο (2) βιβλίων από τους Χρίστο Χριστοδούλου και Γιώργη Εξαρχο, στα οποία υπήρξε σημαντική συμβολή του συλλόγου με επι-

στέγασμα τις φετινές εκδηλώσεις στο φετινό Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης και την έκθεση φωτογραφίας στην Αθήνα σε συνεργασία με την Μακεδονική Ταινιοθήκη και την Πανελλήνια Πολιτιστική Κίνηση.

Συλλογή υλικού

Αλλο σημείο του αγώνα μας ήταν να συγκεντρωθούν και οργανωθούν φωτογραφίες και άλλα υλικά των αδελφών Μανάκια. Στόχος που προϋπέθετε μεταβάσεις και επαφές με την τότε Γιουγκοσλαβία. Με μεσολάβηση του αείμνηστου Κώστα Σταματίου και του τότε υφυπουργού Εξωτερικών Γιάννη Καψή, μεταβήκαμε κατ' επανάληψη στα Σκόπια και το Μοναστήρι της τότε Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας για ανίχνευση και συλλογή υλικού.

Είχαμε όμως αργήσει κάπως, γιατί πρόλαβαν οι Γιουγκοσλάβοι και αγόρασαν το αρχείο των αδελφών Μανάκια, με αποτέλεσμα από θέση ισχύος να απαιτούν από το υπουργείο Πολιτισμού να υποβάλει επίσημο αίτημα για την παραχώρηση αρχειακού υλικού των Μανάκια, στο υ-

πουργείο Πολιτισμού της «Μακεδονίας», πράγμα που φυσικά ήταν αδύνατο τουλάχιστον για τότε. Ελπίζουμε ότι τώρα και με βάση το μνημόνιο συνεργασίας Αθηνών - Σκοπίων και την προσέγγιση των δύο χωρών ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί. Ευτυχώς που ο Φώτος Λαμπρινός, ο Νίκος Αντωνάκος και πρόσφατα ο Θόδωρος Αγγελόπουλος με δικές τους ενέργειες, εξασφάλισαν κάποιες κοπιές ταινιών των αδελφών Μανάκια, από τα γιουγκοσλαβικά αρχεία.

Ετσι εκτός από την εξασφάλιση ενός φιλμ από την κηδεία του Μ. Μανάκια, το 1964 στο Μοναστήρι, δεν στάθηκε δυνατό να εξασφαλίσουμε άλλο αρχειακό υλικό από την Γιουγκοσλαβία. Προσφάτως όμως η ανακάλυψη του αρχείου Γεωργίου και Ασπασίας Μπαλοδήμου, συγγενών των αδελφών Μανάκια, μας έδωσε τα μοναδικά σωζόμενα εν Ελλάδι γραπτά ντοκουμέντα των Μανάκια, που φέρνει στο φως της δημοσιότητας σήμερα η «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ».

Οι εκδηλώσεις «ΜΑΝΑΚΕΙΑ» συνεχίζονται κάθε χρόνο στην Αβδέλλα Γρεβενών, γιατί είναι ακράδαντο πιστεύω μας πως οι αδελφοί Μανάκια, λαμβανομένων υπόψη και των συν-

θηκών των αρχών του αιώνα μας, ήταν δυο ανεπανάληπτοι πρωτοπόροι του κινηματογράφου, ήσαν οι Λυμιέρ των Βαλκανίων, κάτι που πρέπει να δίνει μεγάλη τιμή στην Αβδέλλα, στην Μακεδονία, την Ελλάδα και τα Βαλκάνια.

Με τη δουλειά τους άφησαν, ως πολύτιμη κληρονομιά ανεκτίμητης αξίας ντοκουμέντα για τον κόσμο του 19ου αιώνα στα Βαλκάνια, ένα κόσμο που έσβησε οριστικά και με την παρουσία και δράση τους σε όλον τον χώρο των Βαλκανίων, δίνουν ένα μήνυμα επίκαιρο όσο ποτέ: Οτι ο ευαίσθητος αυτός χώρος της Βαλκανικής, μόνο όταν είναι ενωμένος θα προκόψει, με εχέγγυο και μέσο γι' αυτήν την προκοπή την ακατάλυτη επίδραση του ελληνικού πολιτισμού.

Ο οποίος πολιτισμός, ήταν κυρίαρχος στο Βαλκανικό χώρο, τουλάχιστον τους προηγούμενους αιώνες και είναι καιρός, μετά την κατάρρευση των ιδεολογιών να κυριαρχήσει και πάλι η Ελλάδα πολιτιστικά και οικονομικά σ' αυτό το χώρο. Και μία γέφυρα γι' αυτό, είναι οι αδελφοί Μανάκια και το έργο τους. Ας μην αφήσουμε να πάει χαμένη αυτή η μοναδική ευκαιρία...

Γιουγκοσλαβικό γραμματόσημο – πρώτη κυκλοφορία το 1980 – που εικονίζει το πρόσωπο του Μίλτου Μανάκια. Παρ' ότι η διοίκηση της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης είχε αποφασίσει απονομή βραβείου προς τιμήν των Μανάκια κατά την απονομή δεν αναγγέλθηκε.

Ανέλπιστη γνωριμία

Τα αδέρφια Μπαλοδήμου διαφυλάσσουν στο οικογενειακό τους αρχείο άγνωστες φωτογραφίες των Μανάκια

Του Γιώργη Εξαρχου

ΤΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟ του 1995 προσε- κλήθη από τους Αβδελλιώτες να λάβω μέρος στις εκδηλώσεις τους «ΜΑΝΑΚΕΙΑ '95», στην Αβδέλλα Γρεβενών, μαζί με τους Θ. Αγγελό- πουλο (σκηνοθέτη), Ν. Αντωνάκο (σκηνοθέτη), Φ. Λαμπρινό (σκηνο- θέτη), Χρ. Χριστοδούλου (δημοσιο- γράφο), που όλοι έχουμε ασχολη- θεί κατά τον άλφα ή βήτα τρόπο με τη ζωή και το έργο των αδελφών Μανάκια.

Η επίσκεψή μου στην Αβδέλλα, ε- κτός από το κέρδος της γνωριμίας μου με τους ανθρώπους του χωρι- ού και τους συμμετέχοντες στις εκδηλώσεις προσκληθέντες δημι- ουργούς, μου επιφύλασσε και μια αναπάντεχη και ευχάριστη έκπλη- ξη: Τη γνωριμία μου με τον Γεώρ- γιο Μπαλοδήμο, συνταξιούχο πο- δηλατά και ευαίσθητο αυτοδίδακτο ζωγράφο, και με την αδελφή του Ασπασία Μπαλοδήμου, συνταξιού- χο υπάλληλο του υπουργείου Εθνι- κής Αμυνας.

Ο Γεώργιος Μπαλοδήμος (γ. 1929 στη Λάρισα) και η αδελφή του Ασπασία (γ. 1931 στη Λάρισα) είναι παιδιά της Γλυκερίας, κόρης του Νάκου Πολυωραίου και της Βασιλι- κής Μανάκια και διαφυλάσσουν στο οικογενειακό τους αρχείο άγνω- στες και πολύτιμες φωτογραφίες του Γιαννάκη και Μίλτου Μανάκια, αλλά και φωτογραφίες του θείου τους –αλλά μαθητή και ανιψιού των Μανάκια– Γιώργου Πολυωραίου, που υπήρξε σημαντικός φωτογρά- φος στη Θεσσαλονίκη και στενός συνεργάτης των Μανάκια, και ο ο- ποίος χάθηκε σε νεαρή ηλικία στα 1926-1927.

Οι πολύωρες συζητήσεις με τα δύο αδέρφια Μπαλοδήμου μού έλυ- σαν πολλές από τις απορίες που εί- χα για τη ζωή και το έργο των αδελ- φών Μανάκια, γεγονός που με οδή- γησε στο να αναθεωρήσω ορισμέ- νες απόψεις μου για τον ρόλο του Γιαννάκη Μανάκια, που ήταν αγα- πημένος κουνιάδος του μακεδονο- μάχου παππού τους Ιωάννη Πολυω- ραίου, σχετικά με τη δράση του στο «κίνημα των ρομουνιστών».

Χωρίς διάθεση ωραιοποίησης ή της εκ των υστέρων αποκατάστα- σης των πραγμάτων, συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο Μίλτος Μανάκιας υπήρξε ένθερμος μακεδονομάχος, ο δε Γιαννάκης χλιαρός «ρομουνι- στής», παρασυρθείς από τον γα- μπρό του Κώτσιο, μόνο στην περίο- δο της νιότης του.

Μάλιστα το διαφυλαγμένο υλικό, φωτογραφίες καρτ ποστάλ των Μα- νάκια και του Γ. Πολυωραίου, που ανταλλάχτηκε εν είδει αλληλογρα- φίας μεταξύ των μελών της οικογέ- νειας

Συνέχεια στην 26η σελίδα

13 Ιανουαρίου 1914. Καρτ ποστάλ του Γ. Πολυωραίου από το Μοναστήρι προς τον πατέρα του Ιωάννη και τον αδελφό του Δη- μήτριο, μαθητή στην Τσαρίτσανη.

Συνέχεια από την 25η σελίδα

νειας Νάκου Πολυωραίου και των αδελφών Μανάκια, επιβεβαιού του λόγου το αληθές. Το υλικό αυτό τα αδελφία Μπαλοδήμου μου το εμπιστεύθηκαν και με την άδειά τους το αποκαλύπτουμε πρωτοδημοσιεύοντάς το στο παρόν αφιέρωμα. Τους οφείλω άπειρες ευχαριστίες για την εμπιστοσύνη τους.

Βαλκανικό ενδιαφέρον

Δεύτερη ευχάριστη έκπληξη αποτελεί η επιστολή που έλαβα πριν από λίγες ημέρες από τον Ρουμάνο σκηνοθέτη Μαριάν Τσουτσούι, ο οποίος με παρακαλεί να του αποστείλω ένα αντίτυπο του βιβλίου μου «**Αδελφοί Μανάκια. Πρωτοπόροι του Κινηματογράφου στα Βαλκάνια και το «βλαχικό ζήτημα»**» (Γαβριηλίδης, 1991), λόγω του ότι ετοιμάζει γυρίσματα ταινίας, με περιεχόμενο τη ζωή και το έργο των αδελφών Μανάκια, και ασφαλώς το βιβλίο θα του είναι ένα χρήσιμο εργαλείο.

Ο Ρουμάνος σκηνοθέτης μου είναι εντελώς άγνωστος, αλλά γράφει πως θα συνεργαστεί με Έλληνα συνάδελφό του –δεν αναφέρει κάποιο όνομα– και μου εξηγεί το λόγο αυτής της επιλογής, διευκρινίζοντας:

«Οι αδελφοί Μανάκια είναι (παιδιά) της Ελλάδας, ανήκουν στον πολιτισμό της Ελλάδας, όχι τόσο μέσω της πρωτοτυπίας του έργου (τους), όσο μέσω της αξίας και του περιεχομένου του. Αλλά αυτοί ανήκουν και σε άλλους, υπό μία ευρύτερη ή στενότερη έννοια. Η μοίρα τους να πεθάνουν χωρίς να μπορούν να συναντηθούν πολλά χρόνια μετά τον πόλεμο (καθόλου, αν δεν απατώμαι!), μου φαίνεται σαν μια παραδειγματική τραγωδία. Θα ήταν πολύ απλό να ρίξουμε το φταίξιμο στον Τίτο, στον Μεταξά ή στον ψυχρό πόλεμο. Εμείς, σήμερα, στην εποχή της ενωμένης Ευρώπης, πρέπει να αποδειχτούμε περισσότερο σόφρωνες».

Με σωφροσύνη

Θέλω να πιστεύω πως για όλα τα θέματα δεν θα πρέπει να αποδεχόμαστε αφοριστικές θέσεις και απόψεις, που ορισμένοι εξέφρασαν ατεκμηρίωτα στο παρελθόν, και δη στο πλαίσιο της δημιουργίας μιας δήθεν «ιστορικής συνείδησης» που από τα πράγματα αποδεικνύεται στη συνέχεια ψευδής. Μια τέτοια «ιδέα» έχει καλλιεργηθεί και για τον βίο, τα έργα και τις ημέρες του Γιαννάκη Μανάκια. Είναι χρήσιμο, νομίζω, να ιδεί κανείς την «πολιτεία» του Αβδελλιώτη δημιουργού στο πλαίσιο του ιστορικού χρόνου στον οποίο έζησε και έδρασε, με αναζήτηση όλων των στοιχείων εκείνων που οδηγούν αβίαστα σε ορθά συμπεράσματα.

Η περίφημη «ρουμανική προπαγάνδα» για την ελληνική ιστοριογραφία έχει λάβει διαστάσεις εξωπραγματικές, ενώ υπάρχουν φωνές που είδαν με σύνεση και φρόνηση εκείνα τα γεγονότα και οδηγήθηκαν σε ορθά και ψύχραιμα ιστορικά συμπεράσματα. Αναφέρω π.χ. την προσέγγιση του Τρ. Ευαγγελίδου

Ο Μίλτος Μανάκιος και ο ανιψιός του Γεώργιος Πολυωραίος.

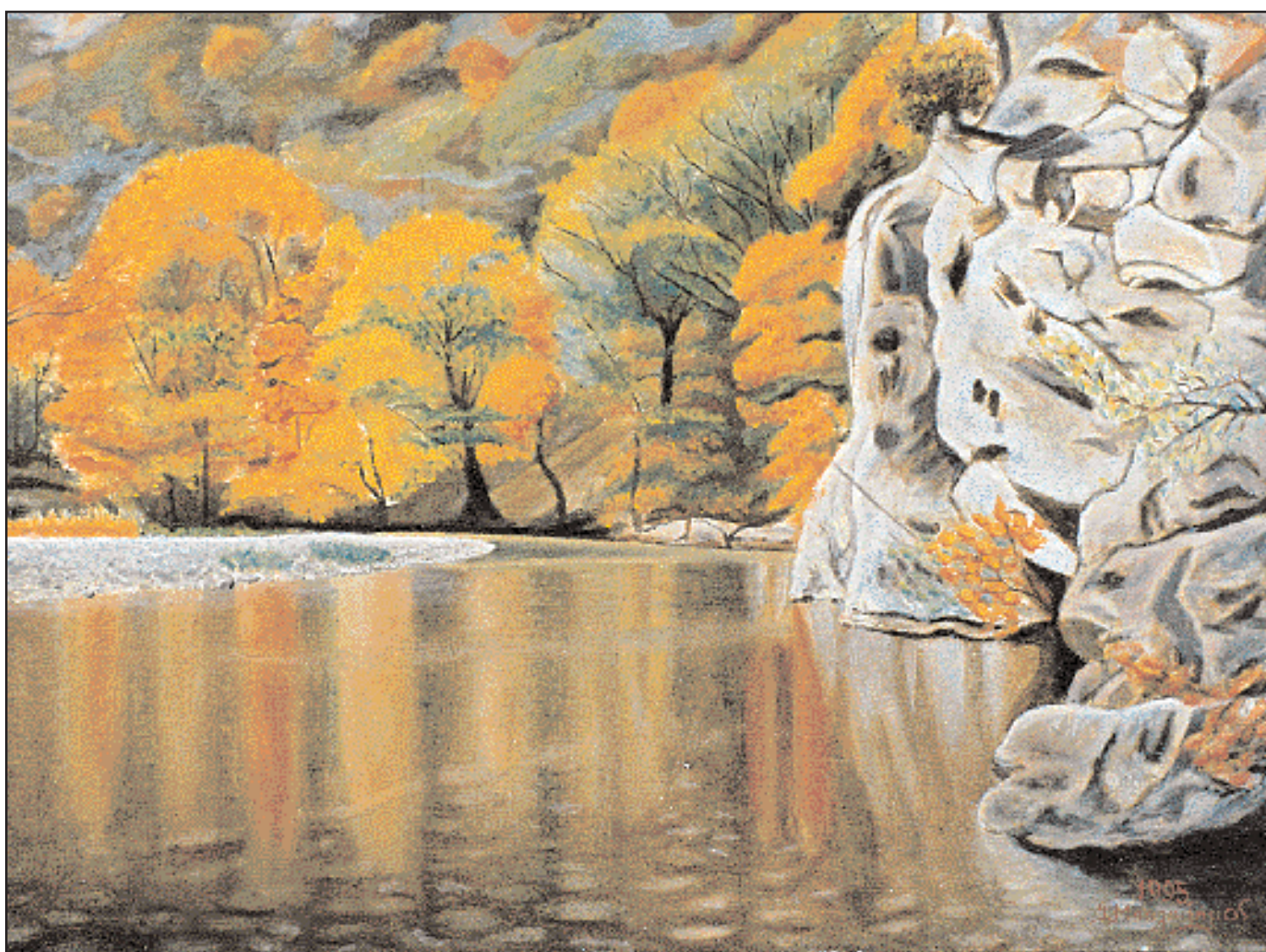
26 Οκτωβρίου 1914. Ο Γιώργος Πολυωραίος γράφει από τα Βιτώλια στον αδελφό του Δημήτρη στην Τσαρίτσανη Ελασσόνας.

(Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας, τ. Β', σ. 392-395), την οποία όμως οι ιστοριογράφοι του «κουτσοβλαχικού ζητήματος» αποσιωπούν. Γράφει, λοιπόν, ο γνωστός λόγιος και διανοούμενος;

«Εν Βουκουρεστίω ανεξαρτήτως της στάσεως της κυβερνήσεως και των αισθημάτων του λαού, υπάρχει μικρά μερίς Μακεδόνων (Κουτσοβλάχων) επί κεφαλής τον γνωστόν καθηγητήν Π. Παπαχατζήν έχουσα. Άλλοι Κουτσόβλαχοι δεν επιδοκίμαζουν την τακτική αυτήν, προπαγανδίζοντες υπέρ της στενής συνεννόησεως προς την Ελλάδα».

Μεταξύ των τελευταίων ευρίσκεται ο διαπρεπής δημοσιολόγος Νικ. Μπατσαρία, Μακεδών (Βλάχος), βουλευτής εν τη Τουρκική Βουλή του 1908 διατελέσας και υπουργός των Δημοσίων Έργων εν Κων/πόλει. Ούτος κατ' επανάληψιν έγραψε φιλελληνικά άρθρα εν τη «Αδεβέρουλ» και «Ντιμινεάτζα» συνειργάσθη δε πάντοτε μετά του σοφού καθηγητού και τέως πρωθυπουργού Ν. Ιώργα υπέρ της ελληνορουμανικής συνεννοήσεως».

Ψύχραιμα, χωρίς σοβινιστικές ή εθνικιστικές κορόνες, θα πρέπει να αναζητηθεί και η αλήθεια γύρω από τη ζωή και το έργο των αδελφών Μανάκια.

Εργα ζωγραφικής του αυτοδίδακτου ζωγράφου Γιώργου Μπαλοδήμου, εγγονού του Μακεδονομάχου Νάκου Πολυαραιού και των αδελφών Μανάκια. Συνεχίζει την καλλιτεχνική παράδοση της οικογένειας. Έχει προηγηθεί ο θείος του, Γιώργος Πολυαραίος, ανιψιός των Μανάκια, που μαθήτευσε κοντά τους και έμεινε βοηθός τους στο φωτογραφείο στο Μοναστήρι. Σε τριήμερο εκδηλώσεων (Τύρναβος 23-25 Μαρτίου '96) για τους Μανάκια, οργανώθηκε έκθεση με έργα του Γιώργου Μπαλοδήμου. Παράλληλα λειτούργησε και έκθεση με φωτογραφικά ντοκουμέντα για τους Μανάκια, που προέρχονται από την οικογένεια Μπαλοδήμου. Σ' αυτά στηρίχτηκαν και τα δημοσιεύουν για πρώτη φορά οι «Επτά Ημέρες».

Η Αβδέλλα της Πίνδου

Γενέτειρα των Μανάκια, η άλλοτε ακμαία κωμόπολη, το καλοκαίρι σφύζει από ζωή, ενώ το χειμώνα εγκαταλείπεται

Του Γιώργη Εξαρχου

ΤΟ ολιγόστιχο λήμμα των εγκυκλοπαιδειών για την **Αβδέλλα**, δεν αποδίδει καν «τ' ακρόνυχ» της πάλαι ποτέ ανθούσας βλαχοκωμοπόλεως της Πίνδου:

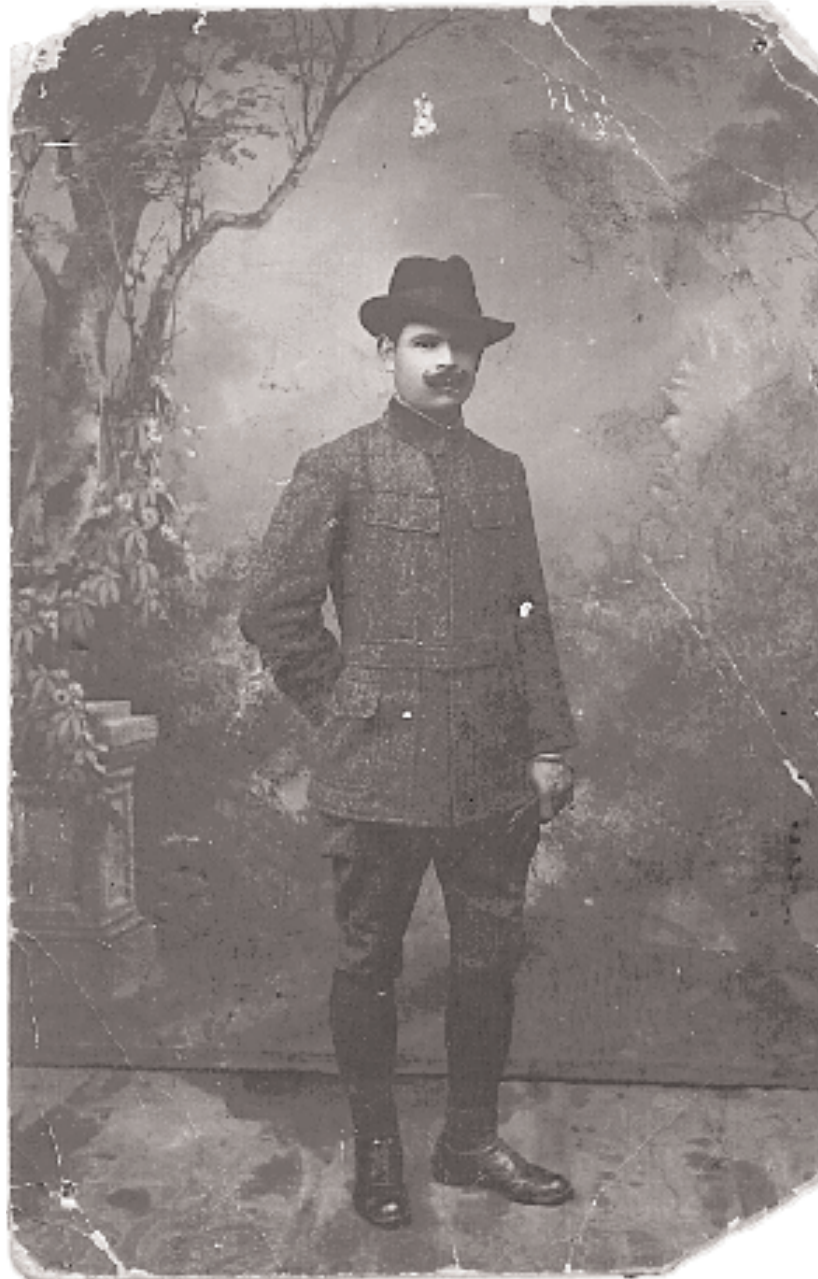
«Εδρα της ομων. κοινότητος, υποδο. Γρεβενών, έχουσα 12 κ. Κείται επί των κλιτύων των δειράδων της Πίνδου. Εικάζεται ότι το όνομά της προσέλαβεν έκ τινος παρ' αυτήν έλους. Εκ των εκεί δασών εξάγεται πολλή ξυλεία οικοδομών»¹.

Και πρόκειται για μια μικρή πατρίδα του μεγάλου Ελληνισμού, κοιτίδα ανεπανάληπτων επαναστατών, κλεφτοκαπεταναίων και αρματολών, διανοουμένων, πρωταγωνιστών εθνικών αγώνων και της ορθοδοξίας, ανθρώπων του μόχθου και του πνεύματος.

Οι γηγενείς λατινόφωνοι την αποκαλούν **Αβδέλα και Αμπέλα** και η μεν πρώτη λέξη σημαίνει **βδέλλα** με προθεματικό α, όπως συνηθίζουν να θέτουν σε πολλές λέξεις ελληνικής προέλευσης οι Βλάχοι, η δε δεύτερη λέξη ενδεχομένως να προέρχεται από τη βλάχικη λέξη **αμπέλ** (abel)= λευκό ή λευκοειδές πετραδάκι σφαιρικής ή ωοειδούς μορφής, τρεπομένης από ουδετέρου γένους σε θηλυκού, λόγω του ότι αφορά χωριό, που στα βλάχικα είναι **χοάρα**, δηλ. θηλυκού γένους, γι' αυτό και **Αμπέλα**².

Η σημερινή Αβδέλλα είναι χτισμένη στις πλαγιές της Α. Πίνδου, στους πρόποδες του όρους Βασιλίτσα (2.249 μ.) και δη «κρεμασμένη σαν βδέλλα» σε κατωφερικό παρακλάδι του βουνού Κουλέου (1.820 μ.), σε υψόμετρο 1.200-1.400. Διοικητικά υπάγεται στο Νομό Γρεβενών, απ' όπου απέχει 23 χλμ. οδικώς και κατοικείται μόνο το καλοκαίρι, ως θερινή κωμόπολη, αφού το χειμώνα οι κάτοικοι της είναι μόνο οι δύο «αρματολοί» φύλακες των σπιτιών της, ενώ οι άλλοι μετακινούνται στους τόπους διαμονής και δραστηριοτήτων τους: Τύρναβο, Γρεβενά, Θεσσαλονίκη, Αθήνα και αλλού. Τα καλοκαίρια συγκεντρώνονται εκεί περισσότεροι από τρεις χιλιάδες πληθυσμός, από τους οποίους η πλειονότητα για λόγους αναψυχής και ένα ποσοστό ως κτηνοτρόφοι, υλοτόμοι και επαγγελματίες.

Οι διάφορες ιστορικές συγκυρίες το θέλησαν η Αβδέλλα να καταστραφεί και να πυρποληθεί επανειλημμένως, ιδίως μετά τα χρόνια του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, κατά τις πολλαπλές εξεγέρσεις των Μακεδονο-Θεσσαλών και Ηπειρωτών για ενσωμάτωσή τους στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Η τελευταία της ισοπέδωση ήταν στις 24 Ιουλίου 1944 από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής, χωρίς όμως να μπορεί να πάρει κά-

Καρτ-ποστάλ του Μιλτιάδη Μανάκια (1914). Γράφει από το Μοναστήρι στον πατέρα του Δημήτριο στα Γρεβενά. «Κον Δημήτριον Μανάκια-Αβδελιότι-εις Γρεβενά (πολύ δυσανάγνωστο). Σεβαστοί μου γονείς – Να μας στείλετε όσον..... πιστοποιητικά διά τον Μιλτιάδη (από:) Αβδέλλα μαζί Γρεβενών διά να (αποδείξωμεν;) ότι είναι επήκοος Ελλην. Το πιστοποιητικό θα είναι από τον Δήμαρχον Γρεβενών..... Θα ήρχοντο ο Μιλτιάδης αλλά δεν το αφήνουν... να μπει..... οι Σέρβοι στρατιώτες – Σας ασπάζομαστε την δεξιάν – Γιαννάκης και Μιλτιάδης».

ποια ανάσα και στα χρόνια του Εμφυλίου.

Τα 300 σπίτια του σημερινού οικισμού δεν έχουν καμία σχέση με τα παλαιά αρχοντόσπιτα που σώζονταν μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα, που κι αυτά κάηκαν στα δίσεκτα χρόνια της ρουμανικής προπαγάνδας και του Μακεδονικού Αγώνα, στην πρώτη δεκαετία του αιώνα μας.

Διασπορά Αβδελλιωτών

Κύρια απασχόληση του πληθυσμού, στα χρόνια της ακμής της κωμοπόλεως, ήταν η κτηνοτροφία και

δα» τους μετανάστευαν σε διάφορες περιοχές το χειμώνα, ιδρύοντας εκεί νέους οικισμούς και ανθούσες παροικίες. Ο Μπαντραλέξης με 600 σημαντικές οικογένειες Αβδελλιωτών και έχοντας υπό την προστασία του και πολλές οικογένειες Αρβανιτό-βλαχων νομάδων, εποίκισε τα βουνά της Βέροιας και της Νάουσας, δημιουργώντας οικισμούς στο Πάνω και Κάτω Σέλι (Παλιοσέλι, Μαρούσια, Βαλάντα, Ξερολίβαδο) και μέσα στη Βέροια και τη Νάουσα.

Άλλοι Αβδελλιώτες σμίγοντας με κοντοχωριανούς τους από το Περιβόλι εγκαταστάθηκαν στις ορεινές περιοχές της Αχρίδας και της Ρέσνας και πολλοί ρίζωσαν στην περιβολιώτικη αποικία Ιστόκ, στη λίμνη της Αχρίδας (Οχριντα). Μόνιμες εγκαταστάσεις δημιούργησαν στη Θεσσαλία και αρκετοί εγκαταστάθηκαν στα Μεγάλα Λιβάδια του Πάικου, στα Πορόια, στη Σιάτιστα, στο Μπλάτσι (Βλάστη Κοζάνης), στη Βλαχοκλεισούρα, στην Πιπιλίτσα.

Ορισμένοι, σμίγοντας με Γραμμοστιάνους Βλάχους, εγκαταστάθηκαν σε περιοχές της Θράκης και στην Αδριανούπολη, λίγοι βρέθηκαν στον Αυλώνα και στην Κορυτσά και άλλοι μόνιμα στα Τρίκαλα, στη Λάρισα, στο Μοναστήρι και στην Κωνσταντινούπολη. Και άλλοι, ακόμη πιο μακριά, στο Βουκουρέστι και την Οδησό και στις ΗΠΑ. Λιγότεροι βρέθηκαν στις Σέρρες, στην Καβάλα, στο Νευροκόπι και σε περιοχές του Εβρου.

Βασική αιτία όλων αυτών των μεταναστεύσεων, που πήραν ευρεία έκταση στην περίοδο του Αλή Πασά, ήταν οι παντοειδείς εξεγέρσεις των Αβδελλιωτών κατά των Οθωμανών μαζί με τους άλλους Βλάχους, αλλά κυρίως η προσπάθειά τους να γλιτώσουν από τις συνεχείς επιθέσεις Τουρκαλβανών ληστοςυμμοριτών.

«Επικαλείται τους μορφωμένους της»

Δεν υπερηφανευόταν, όμως, μόνο για τους τσελιγκάδες της η Αβδέλλα. Από τα τέσσερα πίνδεια βλαχοχώρια: **Σμίξη, Αβδέλλα, Σαμαρίνα, Περιβόλι**, η πατρίδα των Μανάκια είχε τη φήμη πως διέθετε τους πιο μορφωμένους ανθρώπους. Οι Αγγλοι περιηγητές Alan J.B. Wace και Maurice S. Thompson γράφουν, στα 1914, για ποιά πράγματα ένωσαν υπερήφανοι οι κάτοικοι των εν λόγω χωριών:

«Ο Θεός είναι Σαμαρινιώτης» κι έτσι χαρίζει τη χάρη του στο γενέθλιο χωριό του. Σχετικά με το ποιά χωριό έρχεται μετά, υπάρχουν μερικές αντιρρήσεις. Η Αβδέλλα επικαλείται τους μορφωμένους της, το Περιβόλι, τα δάση του, την πλατεία του και το βουνό του. Η Σμίξη –ευτυχισμένος ο τόπος που δεν τον νοιάζει η πολιτική

και οι φιλοδοξίες- είναι ευχαριστημένη να έρχεται τελευταία μεταξύ των τεσσάρων χωριών από τα οποία όλα θεωρούν τους εαυτούς τους πολύ ανώτερα από τα γειτονικά τους χωριά»³.

Παιδιά της Αβδέλλας, θύματα του «παιδομαζώματος» της λεγόμενης «ρουμανικής προπαγάνδας», αυτής της προπαγάνδας που κυοφόρησε τον ρουμανικό μεγαλοϊδεατισμό και οφείλεται στους Φαναριώτες Πρίγκιπες στις άνωθεν του Δουνάβεως «ρουμανικές χώρες», είναι οι διαπρεπέστατοι καθηγητές και ακαδημαϊκοί στη Ρουμανία: Ιωάννης Καραγιάννης, Περικλής και ο ανεψιός του Τάκης Παπαχατζής, ο Νικόλαος και ο γιος του Βαλέριος Παπαχατζής, ο πρωτοπόρος της αεροναυπηγικής επιστήμης Καραφώλιας Ηλίας και πλειάδα ποιητών και συγγραφέων της Ρουμανίας. Στους προπαγανδιστές του «ρουμουνισμού» και ο Αβδελλιώτης μοναχός Αβέρκιος, ενώ φέρεται ατεκμηρίωτα ότι η Αβδέλλα γέννησε και τον Απόστολο Μαργαρίτη, πράκτορα του Πατριарχείου, των Οθωμανών, των Ιταλών, των Γάλλων, των Ρουμάνων στα χρόνια της άνησης της «ρουμανικής» προπαγάνδας» (τέλη του 19ου αι. με αρχές του 20ου αι.)⁴.

Ιστορικές πληροφορίες

Κι αν όλους αυτούς τους άρπαξε το πνεύμα του εφιάλτη και του Κουίσιγκ, η Αβδέλλα έχει να επιδείξει άλλους με λαμπρή ιστορία και αγώνες στους κόλπους του Ελληνισμού απ' τον καιρό της εμφάνισής της στα χρόνια της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, της αυτοαποκαλούμενης **Ρωμανίας**. Από τα χρόνια εκείνα που «η χώρα της Θεσσαλίας, της τότε Μεγάλης Βλαχίας καλούμενης»⁵ (περί το 1200 μ.Χ.), αλλά και ακόμη ενωρίτερα, όταν «εσκλαβώσασι ούλη την Ελλάδα, που την ελέγασι Ρουμανία»⁶ (1059 μ.Χ.), η Αβδέλλα έδινε το δικό της παρών, στους αγώνες του Ελληνισμού.

Αβδελλιώτης ήταν «ο **Βλάχος Μπογκλός**» (=Μπαγκούας σήμερα), που συμμετέχει στα 1402 μαζί με άλλους ομοφύλους του Αρβανιτοβλάχους στη γνωστή κάθοδό τους από Ηπειρο και Μαλακάσι προς Αττικοβιοιωτία και Πελοπόννησο, με τους Μαλακάσιους, Μπούιους και Μεσσαρίτες Βλάχους.

Αβδελλιώτες μαζί με άλλους Βλάχους λαμβάνουν μέρος στην υπεράσπιση της Θεσσαλονίκης, όταν την πολιορκεί στα 1420 ο Μουράτ Β'.

Αβδελλιώτες συμμετέχουν στο εκ 2.000 ιππέων σώμα Βλάχων πολεμιστών, με αρχηγό τους τον Ιουστινιάνη, στην υπεράσπιση της Κωνσταντινουπόλεως στο διάστημα της πολιορκίας της στα 1453.

Στα 1480 υποτάσσονται στους Οθωμανούς, εξασφαλίζοντας όμως όπως και τα άλλα Βλαχοχώρια, αυτονομία και προστασία της Βασιδέ Σουλτάν (Μητέρας του Σουλτάνου), καθώς και άλλα προνόμια.

Από τα 1480 έως τα 1611, η Αβδέλλα μεταμορφώθηκε σε οικισμό πλήρους άνησης της κτηνοτροφίας και

Γιαννάκης Μανάκιος αριστερά, Μίλτος δεξιά. Φωτογραφίες - καρτ-ποστάλ στις αρχές της δεκαετίας του '20. Οι Μανάκια, φωτογράφοι, χρησιμοποιούσαν το καρτ-ποστάλ για αλληλογραφία. Τότε, η απουσία άλλων μέσων έκανε την επιστολογραφία αυτού του τύπου περισσότερο διαδεδομένη από σήμερα. Ίσως πιο ανθρώπινη, είχε και κάτι το νοσταλγικό. Μέχρι τη δεκαετία του '60, σε πολλά σπίτια, ιδίως της επαρχίας, υπήρχε στο «καλό δωμάτιο» κορνίζα με κολλημένες φωτογραφίες ή καρτ-ποστάλ ξενιτεμένων, θανόντων, στρατιωτικής θητείας, συγγενών κ.λπ. Φωτογραφικά όλη η ιστορία της οικογένειας.

των άμεσα συνδεομένων με αυτή δραστηριοτήτων. Στα 1611 γίνεται η γνωστή εξέγερση του επισκόπου Τρίκκης (Τρικάλων) Διονυσίου του Σκυλοσόφου, γόνου της Αβδέλλας, το γένος Οικονομικού, του οποίου απόγονοι σώζονται στην Κατερίνη Πιερίας.

Στα χρόνια του Αλή Πασά των Ιωαννίνων καταλύεται το προνομιακό καθεστώς που της είχε παραχωρήσει η Υψηλή Πύλη και οι τουρκαλβανικές συμμορίες λεηλατούν την κωμόπολη, αναγκάζοντας πολλούς τσελικάδες να μεταναστεύσουν σε άλλες περιοχές, ιδρύοντας ταυτοχρόνως παροικίες Αβδελλιωτών.

Ο Γάλλος περιηγητής Φρ. Πουκεβίλ υπολογίζει στα 1806 ότι υπήρχαν περί τα 300 σπίτια στην Αβδέλλα: «...επεσήμανα μια λεύγα προς τα Β.Δ. πάνω στα όρη του Αλιάκμονα, τη Σμίξη, ένα βλάχικο κεφαλοχώρι με τριακόσιες εστίες, και κοιτάζοντας Δ. την Αβδέλλα με ισάριθμο πληθυσμό»⁷. Το γεγονός μάλιστα ότι κατά την επίσκεψή του μετέβαιναν με το ίδιο καραβάνι από τα Γρεβενά «και πολλοί έμποροι, που πήγαιναν για τις δουλειές τους στο Περιβόλι και την Αβδέλλα», σημαίνει πως υπήρχε την περίοδο εκείνη μεγάλη οικονομική και εμπορική άνθηση στην Αβδέλλα.

Στους ένδοξους κλεφταρματολούς της Αβδέλλας ανήκουν ο Νικόλας Τζιουβάρας, ο Αλέξης Τραγουδάρας, ο Παναγιώτης Μπενάκης, ο σταυραδελφός του Κατσιαντώνη καπετάν Δίπλας ο Νικοτσάρας κ.ά.

Ο Νικοτσάρας μάλιστα με 600 βλάχους Αβδελλιώτες, Φουρκιώτες και

Αρβανιτοβλάχους ξεσήκωσε τον πληθυσμό της Ζίχνης Σερρών στα 1818 και στη συνέχεια προσέτρεξε να βοηθήσει τον Καραγιώργη Σερβίας (γόνος κι αυτός του βλάχικου χωριού Φούρκα της Ηπείρου).

Συμμετοχή στους αγώνες του Ελληνισμού

Στον Αγώνα του '21 οι Αβδελλιώτες με τους κοντοχωριανούς τους Περιβολιώτες, Σμιξιώτες και Σαμαρινιώτες έλαβαν μέρος στην Επανάσταση της Χαλκιδικής υπό τον Εμμανουήλ Παππά και αρκετοί υπηρέτησαν στο σώμα του Σαμαρινιώτη Τ. Καρατάσου.

Στην πολιορκία του Μεσολογγίου, που κατά τον Ν. Κασομούλη οι περισσότεροι κλεφτοκαπεταναίοι και οπλαρχηγοί και τα έγκλειστα παλικάρια τους ήταν Βλάχοι, συμμετείχαν και οι Αβδελλιώτες αγωνιστές: Μπρέσιος, Στέργιος Μπέζας και ο καπετάν Αράμος, που έπεσε αργότερα μαχόμενος στην Πελοπόννησο.

Μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους με βόρεια σύνορα Αμβρακικού - Παγασητικού, η Αβδέλλα και τα γειτονικά Βλαχοχώρια πλήρωναν το τίμημα των ληστρικών επιδρομών των Αλβανών. Κι έτσι ξεσηκώθηκαν με τους Θεσσαλούς, Ηπειρώτες και τους Δυτικομακεδόνες Βλάχους, στα 1854, για να ενωθούν με τη μητέρα Ελλάδα, η οποία προσέτρεξε με

σώμα κλεφτοκαπεταναίων υπό τον Θ. Γρίβα.

Ομως η οθωνική κυβέρνηση των Αθηνών τους εγκατέλειψε και οι επαναστατήσαντες Αβδελλιώτες, Περιβολιώτες, Σμιξιώτες και Σαμαρινιώτες στο χωριό Καρπερό των Γρεβενών, έδωσαν τη μάχη αβοήθητοι στη «Φυλλουργιά», όπου στην κυριολεξία αποδεκατίστηκαν. Σκοτώθηκαν οι Αβδελλιώτες Κατσιουπέρης και Κουτόβας και τραυματίστηκε ο Δημάκης.

Τη χρονιά του Ρωσοτουρκικού πολέμου, και της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, στα 1877-78, οι Αβδελλιώτες της Βέροιας ξεσηκώνονται εναντίον των Τούρκων, με επικεφαλής τον συμπατριώτη τους μεγαλοτσέλιγκα Παύλο Μπαντραλέξη, στον Κολινδρό και τα γύρω χωριά του Αλιάκμονα. Το κίνημα απέτυχε και ο Π. Μπαντραλέξης κατέφυγε στην Αθήνα, ζώντας εκεί επί 18 χρόνια ως «συνταξιούχος» του ελληνικού κράτους. Το 1896 του χορηγήθηκε αμνηστία από τους Τούρκους. Επέστρεψε και πάλι στην Αβδέλλα και πέθανε στη Βέροια στα 1911.

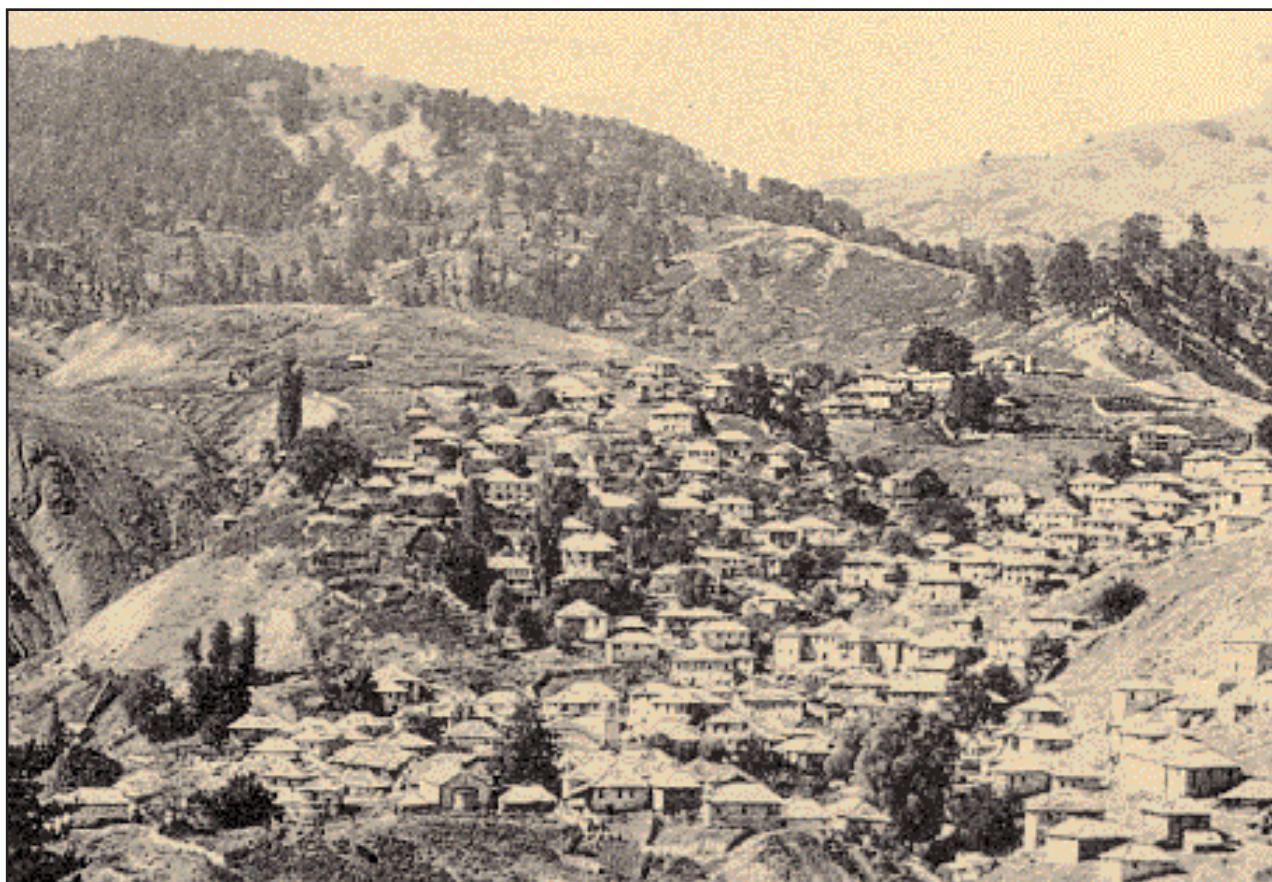
Στο κίνημα του Κολινδρού συμμετείχαν ως ηγέτες οι Αβδελλιώτες, Παύλος και Πέτρος Μπαντραλέξης, ο Παναγιώτης Βέρος, ο Σαφαρίκας και ο καπετάν Σπανοβαγγέλης.

Παρ' όλο που δεν αναφέρονται συγκρούσεις σ' αυτή την επανάσταση, υπάρχουν θύματα από την αναταραχή και τη σύγχυση που προκλήθηκε από «ειρηνοποιούς Τούρκους στρα-

Συνέχεια στην 30η σελίδα

Πανοραμική άποψη της Αβδέλλας σήμερα (φωτ.: Αχιλλέας Σκούπρας).

Η Αβδέλλα, γενέτειρα των Αδελφών Μανάκια, φωτογραφημένη από τους ίδιους στις αρχές του αιώνα.

Συνέχεια από την 29η σελίδα

τιώτες», που στις κραυγές των γυναικοπαίδων «έρχονται οι Τούρκοι», επτά ηρωίδες γυναίκες έπεσαν στο γκρεμό.

«Πρώτη η Μαρία Μητράντων, δεύτερη η Κυράτσα Μπενιβάνου, τρίτη η Ελένη Τσούλη, τέταρτη η Βαγγελία Σάντου, πέμπτη η Σουλτάνα Μαρίτσα, έκτη η Μαρία Σιούλα και έβδομη η Κατερίνα Νίπα· αυτή ρίχτηκε με το μωρό της, ονόματι Γιάννη, που δεν σκοτώθηκε όμως, αλλά όταν κατέβηκαν στο γκρεμό, το βρήκανε να βυζαίνει από τη νεκρή μητέρα του, επέζησε δε του δράματος και μεγάλωσε στη Βέροια όπου και πέθανε το 1930 σε ηλικία 52 ετών»⁸.

Βαλκανικοί και Β' Παγκόσμιος

Στους Βαλκανικούς πολέμους 1911-1913, συμμετείχαν ως εθελοντές αγωνιάτες του ελληνικού στρατού, στο Μπιζάνι και στα Γιάννινα, οι εξής Αβδελλιώτες: Μπακατάρης Κ., Τζιάτζιος Δ., Λύτρας Ι., Χώτος Ν., Μκερίρης Δ., Μπαλοδήμος Γιώτης, Μπαλοδήμος Σ., Μπακιώφης Δ., Νώτας Π., Κασίδης Α., Μαχαίρας Τ., Πίπας Ν., Δαμασιώτης Γ., Μπαζούκης

Τούσιας, Παπαχατζής Α., Πιάχας Π., Πατσιαούρας Π., Ντίτος Ι. και άλλοι των οποίων δεν είναι γνωστά τα ονόματα.

Βέβαια, των αγωνιστών των Βαλκανικών Πολέμων έχουν προηγηθεί οι Μακεδονομάχοι. Και τέτοιους έχει να επιδείξει αρκετούς η Αβδέλλα: Ζήσης Βέρος, Γιάννης Μπίρκας, Γιάννης Πορτέσης, Ι. Σιουτζούκης, Στ. Σιουτζούκης, αλλά και άλλοι αγωνιστές «που είχαν έρθει απ' την Αμερική, κάπου δέκα πατριώτες: Σ. Λιόκας, Α. Τσαλιέρας, Ι. Τζουμέρκας, Ι. Γκαλιανάρος, Π. Μπαρμπέρης, Γ. Μάρτος, Γ. Παντούλης (Κουβάτας), Κ. Σιουτζούκης, Ν. Σιουτζούκης, μαζί με τους ομαδάρχες τους Α. Μίγα, Μ. Σακελλάρη, οι αδελφοί Δ. και Φ. Τακόπουλοι και με αρχηγό όλου αυτού του αντάρτικου Σώματος το Γ. Νίτσιο, (...) άλλοι δύο Αβδελιώτες, με επικεφαλής τον τσέλικα Κώστα Εξαρχο και βοηθούς τους δασκάλους Ν. Πολιαραίο, Γ. Ρούσα και Ζ. Βέρρο, μαζί με άλλους πατριώτες απο την Αβδέλλα και το Σπήλαιο, κατέλαβαν ένοπλοι το βουνό Ορλιακα (ισχυρό πέρασμα προς την Πίνδο) για να αντιμετωπίσουν τον Μπεκίρ που βάδιζε κατά της Αβδέλλας»⁹.

Στον ιταλοελληνικό πόλεμο του 1940 και αργότερα στη γερμανοϊταλοβουλγαρική κατοχή (1941-1944), η Αβδέλλα έδωσε εκατοντάδες αγωνιστές, φαντάρους και αντάρτες στον ΕΛ.ΑΣ και τον ΕΔΕΣ. Μνημονεύουμε τον στρατηγό του «Αλβανικού Μετώπου» Κ. Τότσιο και τους γνωστούς αγωνιστές της Αριστεράς Κώστα Βέρρο και Κώστα Μπίρκα (συγγραφέας). Μάλιστα, από την Αβδέλλα «πήγαν στο Αλβανικό Μέτωπο πάνω από 800 μουλάρια και χιλιάδες άλλα βλάχικα μουλάρια όλων των χωριών μετέφεραν κάθε είδους πολεμικό υλικό, τρόφιμα, ρουχισμό κ.λπ., χωρίς να γυρίσει απ' αυτά κανένα ζωντανό στους ιδιοκτήτες τους»¹⁰.

Τα όσα προηγουμένως αναφέραμε δεν είναι άραγε αρκετά να τονίσουν στον «πάσα ένα» αμφισβητία, το πώς και το γιατί τούτη η βλαχοκωμόπολη, η Αβδέλλα, οφείλει να αναδείξει όλα της τα παιδιά, ακόμη και εκείνα που

Μοναστήρι (Βιτώλια) 25 Οκτωβρίου 1918. Ο μακεδονομάχος ελληνοδιδάσκαλος Ιωαν. Πολυαραίος, γαμπρός των Μανάκια, μαζί με τον γιο του Γιώργο, γράφουν στον άλλο γιο του Δημήτρη, που υπηρετεί στρατιώτης στον ελληνικό στρατό.

μήδισαν στα δύσκολα χρόνια των εθνικιστικών κινημάτων της Βαλκανικής, όπως είναι οι Παπατζήδες και οι Μανάκια, που δεν νομίζω να υπήρξαν περισσότερο μητραλοίες απ' όσο άλλοι συνέλληνες στην περίοδο του Εμφυλίου (1946 - 1949), τη στιγμή μάλιστα που το πνευματικό και καλλιτεχνικό έργο τους σαν πολύτιμο πετράδι έχει ευρύτερη βαλκανική και παγκόσμια απήχηση;

Δεν πρέπει, άραγε, να είναι υπερήφανος οι Αβδελιώτες που η υφυπουργό των ΗΠΑ κ. **Καμπόση** της κυβερνήσεως Ρέιγκαν είναι δικό τους παιδί, και δη τέκνον θύματος της «ρουμανικής προπαγάνδας» του περασμένου αιώνα;

Ο Π. Αραβαντινός¹¹ αναφέρει πως στα 1856 η Αβδέλλα είχε 450 σπίτια, ενώ κατά τον Νικ. Θ. Σχινά¹² στα

1886 η πατρίδα των Μανάκια «το χωριόν Αβδέλλα, έχον 320 οικογενείας, 2 εκκλησίας, παντοπωλεία. Εις 1/4 απόστασιν απ' αυτού κείται η πτωχή Μονή Αγίας Τριάδος. Εν καλοκαιρία μόνο από ταυτής οδός ανερχομένη δυσχερή λίαν ανωφέρειαν, φέρει εις 2 ώρας προς την ορεινοτάτην θέσιν Βασιλίτσα· και απ' αυτής εις 3 έτι ώρας κατωφερείας εις Σαμαραΐναν. Από της Αβδέλλας οδός ανέρχεται ανωφέρειαν επί ώραν και εκείθεν κατερχομένη προς ρευματιάν ακολουθεί ταύτην μέχρι του χωρίου Σμίξι...»

Σήμερα, το «Κοινοτικό Γραφείο Αβδέλλης» στεγάζεται στο οίκημα του Δημαρχείου Τυρνάβου –πόλη στην οποία συνυπάρχουν και δραστηριοποιούνται Αβδελιώτες, Σμιζιώτες και Σαμαρινιώτες Βλάχοι –και

τα καλοκαίρια «μετακομίζει» στον πανέμορφο πίνδειο οικισμό, που έχει εξελιχθεί σε ζωντανό και πολύκοσμο τουριστικό θέρετρο, στο οποίο παραθερίζουν οι στα άστεα διαβιούντες Αβδελιώτες, ανάμεσα στους οποίους και εξέχοντες πανεπιστημιακοί καθηγητές και διανοητές.

Ετσι, λοιπόν, και η σύγχρονη Αβδέλλα «Στην εμφάνιση είναι ένα τυπικά βλάχικο χωριό, που είναι χτισμένο στην πλευρά ενός βουνού και έχει γύρω στα τριακόσια πενήντα σπίτια, τα περισσότερα από τα οποία έχουν έναν μικρόν κήπον. (...) Καύχημα της Αβδέλλας κατά τα τελευταία χρόνια υπήρξε η μεγάλη επιτυχία της στην εκπαίδευση...»¹³.

Μακάρι η εκπαίδευση να δώσει και στην εποχή μας μια νέα πνοή και δημιουργική προοπτική στο ένδοξο χωριό.

Βιβλιογραφία - Παραπομπές

1. Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερονόμου, τ. Ι, σ. 23
2. Βλ. Tache Papahagi, **Dictionarul Dialectului Aroman** (Το Λεξικό της Αρμάνικης Διαλέκτου), Βουκουρέστι 1974, σ. 100.
3. A.J.B. Wace - M.S. Thompson, **Οι Νομάδες των Βαλκανίων**, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 177.
4. Β. Γιώργης Εξαρχος, **Αδελφοί Μανάκια. Προτοπόροι του Κινηματογράφου στα Βαλκάνια. Και το «βλάχικον ζήτημα»**, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 1991, σ. 212-224. Τον ιδίον: **Αυτοί είναι οι Βλάχοι**, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 1994, σ. 82-122 και 203-346.
5. Π. Αραβαντινός, **Χρονογραφία της Ηπείρου**, τ. Α, σ. 58.
6. Κ. Ν. Σάθας, **Το εν Ζακύνθω Αρχοντολόγιον και οι Ποπολάροι. Χρονικόν Ανέκδοτον Γαλαξειδίου**, σ. 195-196.
7. Φρ. Πονκεβίλ, **Ταξίδι στην Ελλάδα. Μακεδονία - Θεσσαλία**, Εκδ. Αφοι Τολιδή, Αθήνα 1995, σ. 144 και 141.
8. Αλέκον Παπαβασιλείον (εθνοσυμβούλον της ΠΕΕΑ στα χρόνια της κατοχής), **Ιστορικά δημοσιεύματα για τους Βλάχους**, Βέροια 1974 (στο: Κώστας Μπίρκας, **Αβδέλλα. Η αλπική κωμόπολη. Αετοφωλιά της ένδοξης Πίνδου**, Εκδ. Ιωλκός, Αθήνα 1978, σ. 37-38).
9. Κώστας Μπίρκας, **ό.π. σ. 47-48**.
10. **Ο.π. σ. 50**.
11. **Ο.π., τ. Β', σ. 343**.
12. Νικόλαος Θ. Σχινάς, **Οδοπορικά Σημειώσεις Μακεδονίας, Ηπείρου**, Εν Αθήναις 1886, σ. 6.
13. A. J. B. Wace - M. S. Thompson, **ό.π. σ. 174**.

19 Ιουνίου 1919. Οι Τάκης (Δημήτριος) και Γεωργούλης (Γεώργιος) Πολυαραίος γράφουν από την Αβδέλλα στον εξάδελφό τους Αναστάση στην Αμερική.

Ο μεγαλύτερος αριθμός φωτογραφιών προέρχεται από το ανέκδοτο, και άγνωστο μέχρι σήμερα, αρχείο της οικογένειας Αλέξανδρου Μπαλοδήμου. Ως συμπλήρωμα δανειστήκαμε ελάχιστες φωτογραφίες από τα βιβλία: «Τα φωτογενή Βαλκάνια των αδελφών Μανάκη» του Χρίστου Κ. Χριστοδούλου (Εκδ. Παρατηρητής, 1989) και «Αδελφοί Μανάκια πρωτοπόροι του κινηματογράφου στα Βαλκάνια» του Γιώργη Εξαρχου (Γαβριηλίδης, 1991). Στο αφιέρωμα συνέβαλαν καθοριστικά ο Χρήστος Παπαγιάννης, πρόεδρος του Συλλόγου Αβδελιωτών «Η Βασιλίτσα» και ο Γιώργης Εξαρχος. Ευχαριστούμε τους φωτογράφους της Λάρισας Βασίλη Αγγλόπουλο και Αχιλλέα Σκούπρα για τη βοήθεια